

het land van aalst

Tijdschrift van de geschiedkundige vereniging
HET LAND VAN AALST

JAARGANG XXXVI - 1984 NUMMER 1-2-3

DE NOORDSTAR EN BOERHAAVE N.V.

de eerste vlaamse
Verzekeringsmaatschappij
gent 091-25 75 15

kulturele stichting NOORDSTARFONDS v.z.w.

BRIEFWISSELING VAN PRIESTER DAENS
1892 - 1933

Bronnenuitgave van het verloren gewaand archief,
gevonden in de dekenij van Aalst.

door

Geert Van Bockstaele

Zottegem, 1984

Inleiding

Analyse van de briefwisseling (*)

Mag de daensistische beweging zich de laatste jaren verheugen in een groot aantal publicaties en manifestaties, die de geschiedenis ervan zowel rechtstreeks als onrechtstreeks belichten dan toch zijn de Bijlagen in het werk van H.J. Elias (1), het boek van Pieter Daens (2), dat van L. Delafortrie (3) en de briefwisseling van A. Daens met Mgr. Stillemans (4), de enige werken, die uitvoerig de documenten publiceren.

Deze studie moge een begin zijn tot aanvulling van deze lacune in de historiografie van het Daensisme, ook al moeten wij de beperking van die studie duidelijk onderstrepen. Het huidig archivalisch onderzoek (5) is immers nog niet ver genoeg gevor-

* Op 19 janruari 1984 - terwijl mijn studie reeds bij de drukker was - schonk C. De Vos, deken van Aalst, met goedkeuring van de kerkfabriek, het ganse fonds aan Mgr. L. Van Peteghem, Bisschop van Gent, zodat de briefwisseling nu in het Bisdomarchief opgenomen is.

(1) H.J. ELIAS, *Priester Daens en de Christene Volkspartij,* 1893-1907, Aalst, 1940, 133 p.

(2) P. DAENS, *Priester Daens, Volksvertegenwoordiger voor Aalst en Brussel, zijn Leven, zijn Strijden, zijn Lijden, zijne Dood en Verheerlijking,* Aalst, 1909, 202 p.

(3) L. DELAFORTRIE, *Priester en Pieter Daens, Mannen van de doorbraak,* Hasselt, 1973, 348 p.

(4) *L'Abbé Daens et Monseigneur de Gand, leur correspondance* (extrait du Messager de Bruxelles), Brussel, 1899, 15 p., in 12°.

(5) Dr. J. ART en L. COLLIN, secretaris en archivaris van het bisdom Gent, hebben de verdienste om, na de openstelling van het archief voor de vorsers, als eersten het Vatikaans archief te hebben onderzocht in verband met de briefwisseling omtrent het Daensisme. Het onderzoek van L. Collin geschiedt in voorbereiding van zijn doctoraatstesis over Mgr. Stillemans, bisschop van Gent (1889-1916).
L. COLLIN, *De activiteiten van priester Adolf Daens vóór 1893 en de Daensistische beweging,* in: *Collationes, Vlaams Tijdschrift voor Theologie en Pastoraal,* jrg. 14 (1984), n° 1.
Ook F.J. Verdoodt bestudeert dit archief in voorbereiding van zijn doctoraal proefschrift met als thema: De houding van de Rooms-Katholieke clerus tegenover de Christen-democratie. Zie ook: F.-J. VERDOODT, *Omtrent de daensisten: achtergronden en wortels van de mythe-vorming,* in: *Vlaanderen Morgen,* Driemaandelijks cahier van de Werkgemeenschap Vlaanderen Morgen, p. 15-29, Kapellen, 1982, n° 4. Nuttige archiefstukken moeten ook de doctorale proefschriften bevatten van J. De Mayer en De Baets, over enerzijds Ontstaan en ontwikkeling van de Christene Arbeidersbeweging te Gent en anderzijds Kardinaal Goossens, aartsbisschop van Mechelen (1884-1906).

derd en de wens om eventueel met een interuniversitaire werkgroep een totale uitgave te verzorgen van de briefwisseling, die men zowel systematisch als chronologisch zou kunnen ordenen, lijkt dan ook voorlopig niet realiseerbaar. Niettemin moet dit in de nabije toekomst wel mogelijk worden.

De ontdekking van het verloren gewaand persoonlijk archief van Adolf Daens (6) in de dekenij van Aalst is de start geworden van onderhavige bronnenstudie. Groot was onze verwondering toen we, naar aanleiding van een studie over het St.-Maarteninstituut te Aalst (7), samen met collega Herman Haerens de hand konden leggen op die briefwisseling en op documenten van de katholieke beweging in het Aalsterse tijdens de vorige eeuwwisseling.

Dit decanaal archief omvat naast de specifiek parochiale documenten (8) twee merkwaardige fondsen: het Daensfonds met het persoonlijk archief van Adolf Daens en met de briefwisseling van de Aalsterse dekens en ten tweede het fonds van de twee katholieke kringen "De Burgerkring" en de "Katholieke Werkmanskring" (9).

(6) Adolf Daens (Aalst, 1839 - 1907). Na zijn humaniorastudies aan het lokale Jezuïetencollege, trad hij in die orde, in 1859. Tweemaal verliet hij die orde en werd dan priester van het bisdom. Achtereenvolgens werd hij onderpastoor te St.-Niklaas (1876), Kruishoutem (1878), leraar aan de bisschoppelijke colleges te Oudenaarde en te Dendermonde (1879 - 1888). In dat laatste jaar stelde de bisschop hem voor om terug parochiedienst te doen in Drongen, wat hij niet heeft aanvaard. Nadat hij hierop privélessen had gegeven bij enkele families, kwam hij bij zijn broer Pieter te Aalst inwonen en hielp hij mee aan de redactie van twee weekbladen "Het Land van Aelst" en "De Werkman".
In 1893 stelde hij het programma op van de nog op te richten partij "De Christene Volkspartij". Het jaar nadien werd hij als Kamerlid verkozen, wat hij voor een eerste periode bleef tot 1898.
De bisschop had intussen zijn openbaar leven afgekeurd en hem verboden nog mis te lezen, later werd dit gevolgd door een verbod om zijn priesterkleed nog te dragen, wat hij echter steeds geweigerd heeft. Van 1902 tot 1906 werd hij een tweede maal Kamerlid. Het jaar nadien stierf hij, kort nadat hij zich met zijn bisschop had verzoend.

(7) G. VAN BOCKSTAELE, *Het Sint-Maarteninstituut 1881-1980, Bijdrage tot de geschiedenis van het onderwijs in het Aalsterse,* Aalst, 1980, 318 p.

(8) Een voorlopige en beperkte inventarisatie is onlangs opgesteld: L. ROBIJNS, *Inventaris archief Dekenij Aalst (1796 - ca. 1950),* Aalst, 1980. Zie ook: L. ROBIJNS, *De Sint-Martinuskerk te Aalst,* II *Kunstwerken* (Band 2), in: *Inventaris van het Kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen,* dl. XV, Gent, 1983, p. 523.

(9) Dit zijn vooral brieven gericht aan Leo de Bethune.

Ook dit laatste fonds bevat interessante stukken, die de historicus moeten in staat stellen een meer genuanceerd beeld te geven van de katholieke actie in het Aalsterse, tijdens de periode van het Daensisme. Hoe nuttig de publikatie van dit fonds ook moge zijn, onderhavige studie wil zich niettemin beperken tot de uitgave van het Daensfonds.

Dit fonds omvat in feite drie delen :

1) Briefwisseling van en voor Adolf Daens
   a) 99 originele brieven afkomstig van:
      — Het Vatikaan en Nuntiatuur *(5)*,
      — De Gentse bisschoppelijke overheid *(26)*,
      — Mgr. de Harlez van Leuven *(10)*,
      — twee brieven (10) van A. Daens voor P. Daens en voor H. Plancquaert (?)
      — diverse correspondenten *(56)*
   b) 70 minuten van brieven, geschreven door A. Daens en één kopie van een artikel uit een tijdschrift;
   c) twee toespraken van A. Daens over het privébezit en over het minimumloon;
   d) krantenknipsels en pamfletten.

2) Briefwisseling gericht aan de Aalsterse dekens; 22 originelen afkomstig van:
   — De bisschoppelijke overheid *(6)*,
   — Adolf Daens, *(2)*,
   — Pieter Daens *(12)*,
   — diversen *(2)*.

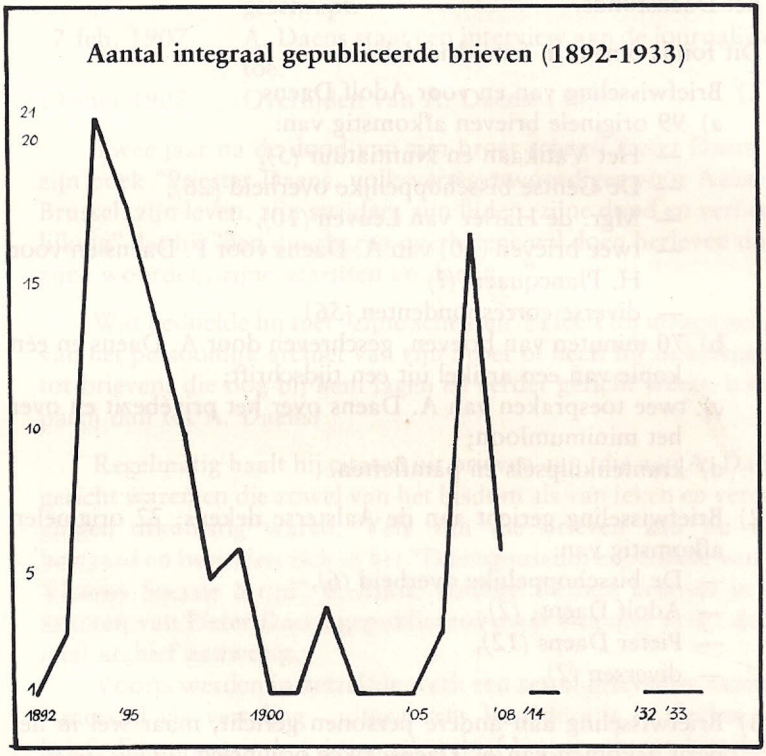
3) Briefwisseling aan andere personen gericht, maar wel in het bezit gekomen van A. Daens: twee originelen (11).

Het ganse fonds bevat dus - het drukwerk niet meegerekend -196 documenten, waarvan 125 originelen en 71 minuten of kopieën. Van de originelen zuller er 119 integraal uitgegeven worden, drie ervan zullen in voetnoot genoteerd staan omdat zij niet rechtstreeks aan de deken of aan A. Daens gericht waren. De andere 116 documenten, die gericht zijn aan A. Daens of de Aals-

(10) Zie uitgave document n° 100 en voetnoot n° 313, p.

(11) Namelijk een brief van Charles Woeste (1895) bestemd voor een inwoner uit Ninove (zie voetnoot n° 88) en een brief van Arthur Verhaegen, bestemd voor Mgr. Stillemans (1895). Voor de uitgave van deze brief, zie voetnoot n° 133)

terse dekens, hebben betrekking op een periode van 19 april 1892 tot 26 december 1908 en enkele tot 1933. Van deze 119 zijn er 104, die voorheen nog niet gekend waren.

Alle brieven zijn in goede staat bewaard, sommige zaten zelfs nog in hun oorspronkelijke omslag. De meeste brieven waren in vier geplooid, hoe klein die soms ook waren. Van enige ordening zowel chronologisch als systematisch, was geen sprake, wat problemen zal opleveren voor de juiste datering. Dit geldt o.a. voor de brieven van Mgr. de Harlez, die zelden een datum op zijn brieven aanbrengt.

Uitzonderlijk bundelde Adolf Daens de brieven, die over een zelfde zaak handelden, zoals in 1896, wanneer hij van Mgr. Stillemans de "raad" kreeg zich uit het politiek leven terug te trekken. Dan voegt hij bij het origineel van de bisschop, zijn minuut en een

1. Adolf Daens. Gravure van Ch. Delfosse naar een foto van de gebroeders Géruzet. (Uit: *les Hommes du Jour,* 1895).

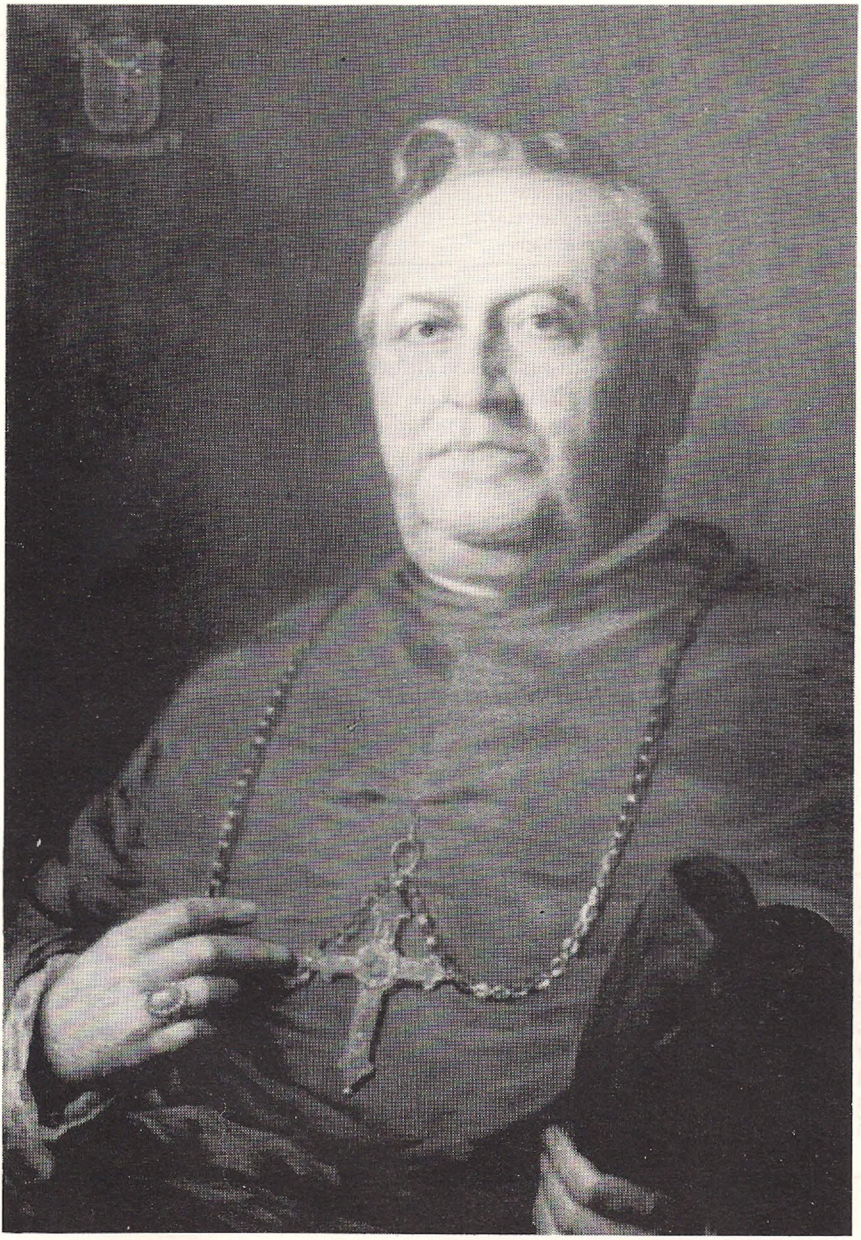
kranteknipsel. Een tweede maal "ordende" hij zijn briefwisseling op het einde van dat jaar en in het begin van 1897. Maar hier gaat het slechts om twaalf minuten.

Blijkt A. Daens weinig interesse te betonen om zijn archief te ordenen, dan moet dat ook gezegd worden van de Aalsterse dekens uit die tijd. Ook zij hadden geen archivalische geest, want betreffende de Daensistische beweging werden slechts 22 brieven bewaard en dan nog zijn die hoofdzakelijk afkomstig van het bisdom en van Pieter Daens, waarbij men maatregelen trof of inlichtingen vroeg naar aanleiding van de ziekte en de dood van A. Daens. Van deze 22 dateert één brief uit de periode van deken Raemdonck (1890-1901). Andere dateren uit de periode van deken Roelandts (1903-1924) en twee van 1933, tijdens de ambtsperiode van deken Reynaert (1929-1949).

Een vijftal brieven, afkomstig van het bisdom werden door deken Roelandts in een briefomslag gestoken, waarop hij schreef "Papiers Daens". In een tweede briefomslag bevonden zich ook vijf brieven van Pieter Daens en van zijn zoon Frans omtrent een prediking van een onderpastoor uit Erpe. Al de andere brieven en knipsels waren niet geordend en bevonden zich samen met het persoonlijk archief van A. Daens in een zelfde kast, waar ze dan onlangs, als bij toeval, uit de vergeethoek te voorschijn kwamen. Het is niettemin onbegrijpelijk dat deken Roelandts, die het persoonlijk archief "in ontvangst" moet genomen hebben, niet meer zorg heeft besteed aan die correspondentie en ze niet een eerste ordening heeft gegeven. Onderschatte hij de Daensistische beweging dan zo erg of was zijn interesse voor het historisch gebeuren in zijn parochie dan zo gering?

Wanneer we dit fonds vergelijken met het Priester-Daensarchief dat in het bisdom Gent bewaard wordt (12), dan blijkt dat A. Daens niet alle brieven heeft bewaard of dat niet alle aan de deken werden doorgegeven. Zo zijn er van de 22 brieven, waarvan de minuut in het Bisdomarchief bewaard is, zes, waarvan de originelen niet meer in Aalst aanwezig zijn. Het zijn de volgende:

(12) GENT, BISDOM, *Fonds van Antoine Stillemans*, n° 9, *Daens*, nummers 75 tot en met 83.
Zie eveneens: L. COLLIN, *Inventaris van het fonds Antoine Stillemans* (1832-1916), Gent, 1977, 17 p.

2. Na het plotse overlijden van Mgr. Lambrecht werd Mgr. Stillemans bisschop van Gent (1889-1916). Dit is een detail van een schilderij gemaakt door F. Aelman (° Gent, 1899) naar een ander schilderij van J. Janssens (1854-1930). *(Gent, Verzameling Seminarie)*

	Datum	Afzender	Thema
1	31 mei 1895	Mgr. Stillemans	uitnodiging voor een audiëntie
2	16 april 1896	Mgr. Stillemans	verslag van een bezoek van A. Daens aan het bisdom.
3	4 aug. 1897	Mgr. Stillemans	verslag van een bezoek van A. Daens aan het bisdom.
4	23 nov. 1898	Mgr. Stillemans	eis tot een schriftelijke verbintenis.
5	30 nov. 1898	A. Segers, secretaris	uitnodiging voor een audiëntie.
6	27 juli 1899	Mgr. Stillemans	uitnodiging voor een audiëntie.

Ofschoon het van historisch standpunt uit nuttig zou zijn ook deze brieven via de minuten bij de uitgave te plaatsen, dan toch werden deze niet opgenomen. De houding van de Gentse bisschop kan immers niet los gemaakt worden van die van de andere Belgische bisschoppen, wier briefwisseling eveneens zou moeten onderzocht worden en dit zou ons te ver van ons oorspronkelijke plan brengen, nl. publicatie van het Daensfonds in het Aalsters Decanaal Archief.

Ontbreken er in Aalst originelen, dan stellen we anderzijds vast dat er in Gent van 10 brieven, waarvan het origineel wel in Aalst is geen minuten in het Bisdomarchief zijn. Het zijn de volgende:

	Datum	Afzender	Thema
1	24 juni 1893	Ch. Roelants	publicatie van werk over Job
2	15 aug. 1893	Ch. Roelants	publicatie van werk over Job
3	18 okt. 1893	Ch. Roelants	publicatie van werk over Job
4	9 april 1894	A. Segers	een lid van de K.V.P. mag naar Gent komen.
5	27 sept. 1894	M. De Baets	A. Daens mag geen herbergen bezoeken.
6	13 juli 1895	M. De Baets	waar mis lezen?
7	13 dec. 1895	M. De Baets	mis lezen in de kerk van de Karmelitessen.
8	5 aug. 1897	P. De Keyser	dreiging met nieuwe suspensie.
9	1 juli 1905	A. De Bock	voorwaarden tot onderwerping.
10	2 feb. 1907	Mgr. Stillemans	de bisschop is verheugd over de toestand van Daens.

Hiervan hebben er drie betrekking op de weigering vanwege het bisdom om een werk over "Het Boek van Job" te publiceren,

ze hebben dus niets met de sociale of politieke activiteit te maken, zodat het mogelijk is dat de minuten hiervan naar een ander, nog niet geordend fonds van het bisschoppelijk archief zijn ondergebracht.

Verwonderlijk is het toch dat zeven andere, die wel rechtstreeks met de Daensistische beweging te maken hebben, niet in Gent bewaard zijn. Wijst deze afwezigheid op een toenmalige slechte werking van de bisschoppelijke kanselarij? Of zijn die documenten verloren gegaan? Steken zij misschien in andere fondsen? Dit laatste is niet uitgesloten vermits zowel A. Segers, M. De Baets, P. De Keyzer en A. De Bock, destijds secretaris van het bisdom, vicaris-generaal geworden zijn. Zij bezaten dus een eigen archief, dat niet noodzakelijk in het bisdom werd gedeponeerd. Of werden die documenten er destijds bewust uitgelicht? Om welke reden dan? (13)

Wat ook de reden moge zijn van die afwezigheid, feit is dat het fonds van Aalst dat van Gent goed aanvult.

Omstandigheden waarin de "schenking" van het archief aan de deken geschiedde.

Om een duidelijk inzicht te krijgen in de problematiek van het archief van A. Daens, dient men enkele gebeurtenissen uit de laatste periode van zijn leven goed voor ogen te houden.

24 jan. 1902	A. Daens wordt ernstig ziek en op aanvraag van de Aalsterse deken maakt de bisschop de voorwaarden bekend tot onderwerping.
1 juli 1905	Herhaling van de voorwaarden tot onderwerping.
27 mei 1906	A. Daens is bij de parlementaire verkiezingen niet herkozen.
2e helft jan. 1907	A. Daens vreest dat geen enkele geestelijke bij zijn broer, bij wie hij sinds geruime tijd zijn intrek heeft genomen, voor de laatste sacramenten aan huis zou willen komen. Bovendien is de onenigheid tussen beide broers toegenomen.
29 jan. 1907	A. Daens verlaat het huis van zijn broer en vestigt zich bij de dochter van Pieter Daens, nl. J.

(13) Wellicht kan hier duidelijkheid in komen als de inventarisatie van het Bisdomarchief door L. Collin beëindigd is.

	Delafortrie - M. Daens, die in de nabijgelegen Molenstraat woont.
	Nogmaals herhaalt het bisdom de voorwaarden tot onderwerping.
31 jan. 1907	A. Daens onderwerpt zich aan de bisschop.
3 feb. 1907	A. Daens wordt van de ledenlijst van de K.V.P. geschrapt.
7 feb. 1907	A. Daens staat een interview aan de journalisten toe.
14 juni 1907	Overlijden van A. Daens. (14).

Twee jaar na de dood van zijn broer schrijft Pieter Daens in zijn boek "Priester Daens, volksvertegenwoordiger voor Aalst en Brussel, zijn leven, zijn strijden, zijn lijden, zijne dood en verheerlijking" dat hij "den duurbaren overledene wil doen herleven door zijne woorden, zijne schriften en daden...".

Wat bedoelde hij met "zijne schriften"? Heeft hij inzage gehad van het persoonlijk archief van zijn broer of heeft hij zich beperkt tot brieven, die nog bij hem lagen en eerder gericht waren tot de partij dan tot A. Daens?

Regelmatig haalt hij citaten uit brieven aan, die aan A. Daens gericht waren en die zowel van het bisdom als van leken en verenigingen afkomstig waren. Vele van die brieven zijn nu nog bewaard en bevinden zich in het "Daensmuseum en Archief van de Vlaams Sociale Strijd" te Aalst. Andere werden destijds in de kranten van Pieter Daens gepubliceerd maar zijn niet in het decanaal archief aanwezig.

Voorts werden in hetzelfde werk een zestal brieven in extenso - meestal via vertaling - uitgegeven. Van deze is er slechts één brief, die nu nog in het decanaal archief berust, nl. een bisschoppelijk schrijven van 18 okt. 1896. Maar ook deze brief verscheen toen in bijna alle Belgische bladen.

Bijgevolg stellen we vast dat P. Daens geen gebruik heeft kunnen (of willen) maken van het privé-archief van zijn broer maar zich tot de documenten beperkt heeft, die hij zelf nog bezat of die

(14) K. VAN ISACKER, *De dood van Priester Daens,* in: *Streven,* dl. X, dl. 2, juni 1957, p. 842-849. Zie ook: K. VAN DE WOESTIJNE, *In memoriam Priester A. Daens,* in: *De Maand,* I (1958), n° 6, p. 394-396. Dit betreft een in memoriam dat op dinsdag 18 juni 1907 in de Nieuwe Rotterdamse Courant verschenen was. Het In Memoriam verscheen ook in: *Priester Daens, Bulletin van het Priester Daensfonds,* VII (1983), n° 3, p. 5.

3. Charles Woeste. Gedurende bijna een halve eeuw was hij conservatief katholiek volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Aalst. Hij was de meeste verwoede tegenstander van A. Daens. Men noemde hem ook de "lekepaus". (Uit: *La Belgique d'aujourd'hui*).

destijds in de kranten verschenen waren. Meteen is ook duidelijk dat niet alle brieven, die aan A. Daens gericht waren naar de dekenij werden overgebracht, maar wellicht na de verhuis op 29 jan., bij zijn broer gebleven zijn. Want waren ze bij zijn dochter Maria, bij wie Adolf Daens was gaan inwonen, dan had hij er geen inzage van gekregen vermits Pieter Daens in onmin leefde met zijn schoonzoon, J. Delafortrie, en geen toegang kreeg tot het huis in de Molenstraat (15).

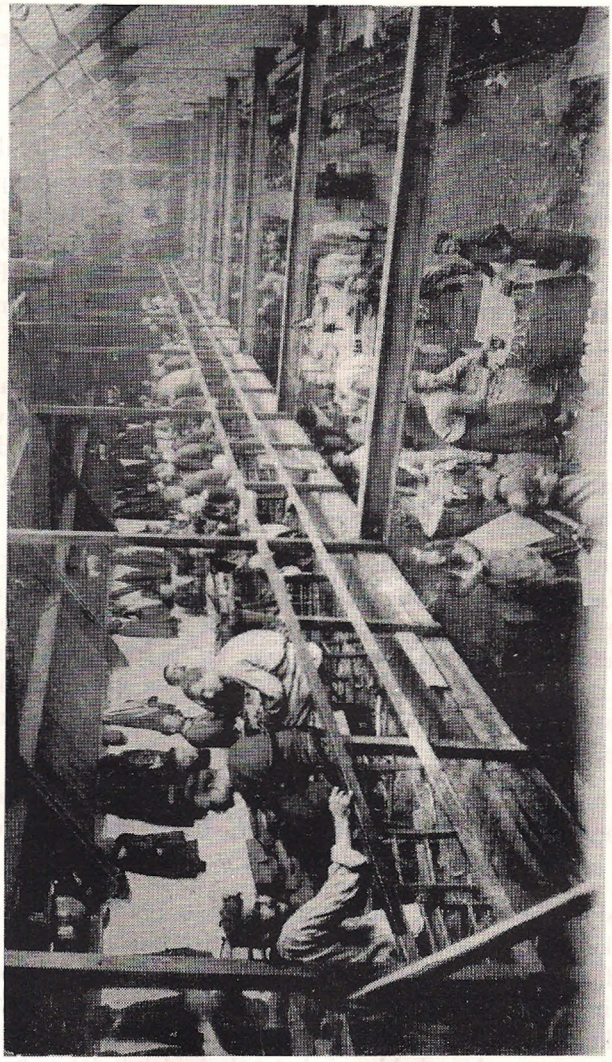
Maar was het archief in 1909, het jaar van de publicatie van het boek, nog bij J. Delafortrie of was het toen al gedeponeerd bij de Aalsterse deken?

Luc Delafortrie, zoon van J. Delafortrie - M. Daens, beweert: "Na de dood van oom waren zijn papieren en documenten bij mij (Maria Daens) gebleven. Terwijl wij in 1914, bij de intocht van de Duitsers tijdelijk naar Holland uitweken, brandde ons huis af en werden alle stukken van priester Daens, ook zijn briefwisseling met Mgr. Rampolla en Mgr. de Harlez vernietigd" (16). Op het einde van zijn boek laat hij eveneens noteren: "Ook ons huis brandde af tot op de grondvesten. Alle papieren en boeken, die priester Daens er had achtergelaten werden samen met onze meubelen een prooi van de vlammen" (17).

Deze versie blijkt dus niet volledig juist te zijn. Wellicht zal een deel van het archief door de brand vernietigd geweest zijn maar intussen was er een groot deel van het persoonlijk archief van A. Daens bij de deken gedeponeerd. Wanneer en in welke omstandigheden is dat geschied?

Een eerste mogelijkheid is, dat het tijdens de eerste maanden van 1907 geschied is, wanneer Adolf Daens zich aan de bisschop onderwierp. Bij de voorwaarden, die Mgr. Stillemans toen stelde om de laatste sacramenten te kunnen ontvangen en ook kerkelijk te kunnen worden begraven, is er nochtans geen enkele die verwijst naar het afstaan van de briefwisseling. Niettemin is het niet uitgesloten dat men er een mondelinge voorwaarde aan toe-

(15) L. DELAFORTRIE, *Priester en Pieter Daens...*, p. 196 en volgende.
(16) L. DELAFORTRIE, *Priester en Pieter Daens...*, p. 127.
(17) L. DELAFORTRIE, *Priester en Pieter Daens...*, p. 306 en L. DELAFORTRIE, *Leven van Jules Delafortrie (1880-1935)*, in: *Retrospectieve tentoonstelling van Jules Delafortrie*, p. 6, Aalst, 1974.

4. Pantoffel- en schoenfabriek in Aalst op het einde van de 19e eeuw.

voegde, waarbij A. Daens "aangeraden" werd het archief aan de kerkelijke overheid te geven (18).

Maar was het dan niet veiliger om dit meteen in het Bisdomarchief te deponeren en niet in het decanaal archief, waar men, met de wisseling van dekens, niet zeker kon zijn of het archief goed bewaard werd en of de dokumenten niet vrij zouden gegeven worden?

Een tweede mogelijkheid is dat Adolf Daens ze zelf als "symbool" van zijn goede wil en als een "bekrachtiging" van zijn onderwerping aan de deken zou bezorgd hebben, zodat noch zijn broer noch een ander lid van de K.V.P. er gebruik of misbruik zou van maken. Want dit zou elke kans op hereniging van de K.V.P. met de Katholieke Partij - wat A. Daens tijdens de laatste maanden van zijn leven toch nastreefde - onmogelijk maken.

Maar kon die transactie gebeuren zonder medeweten van Jules Delafortrie, bij wie hij inwoonde? Zowel hij als zijn vrouw Maria Daens moeten toch vrij vlug na de dood van hun oom de verdwijning vastgesteld hebben van de vele documenten, die ze als medeërfgenamen gemakkelijk konden opeisen?

Of werd het archief niet door het bisdom "opgeëist" of door A. Daens "geschonken", maar werd het door Jules Delafortrie, al dan niet met medeweten van zijn vrouw, aan de deken gegeven om te verhinderen dat Pieter Daens, met wie hij in scherpe onmin leefde, ze zou gebruiken voor zijn boek of voor een andere publicatie? In dat geval zou de schenking kort na de dood van A. Daens plaats gevonden hebben.

Heeft deze laatste zelf - zonder medeweten van Maria Daens -geen akkoord gesloten met Jules Delafortrie om de meeste documenten na zijn dood aan de deken te geven?

Uitgesloten is ook niet dat Maria Daens in 1914 het archief aan de deken gaf, kort voor haar vlucht naar Holland, op het ogenblik dat de Duitsers Aalst gingen binnen rukken, zodat de archieven in veilige bewaring waren. Maar waarom heeft zij na haar terugkeer uit Holland de brieven niet terug opgehaald? Als zij die schenking zou gedaan hebben is het ook duidelijk dat ze haar

(18) Het was nochtans de gewoonte dat bvb. vrijmetselaars, die zich op het einde van hun leven bekeerden, verzocht werden hun archief aan het bisdom over te maken, wat er toe geleid heeft dat het bisdomarchief een interessant fonds over de vrijmetselarij bevat.

zoon, Luc Delafortrie, steeds heeft voorgelogen dat de brieven in de brand gebleven zijn, wat, gezien haar karakter, minder aannemelijk is.

Een andere mogelijkheid, die eerder tot de fantasie behoort, is wellicht dat de documenten, bij de vlucht van vele Aalstenaars - men spreekt van honderden families - door tegenstrevers van het Daensisme uit het huis van J. Delafortrie geroofd en aan de deken bezorgd werden. Alhoewel dit niet volledig uitgesloten is.

Uit al deze hypothesen zou ik - zij het met het nodige voorbehoud - willen besluiten dat niet het bisdom het archief heeft opgeëist. Want, indien het bisdom een aanvullende voorwaarde had gesteld, dan zouden de documenten in het bisdomarchief berusten en niet in het decanaal archief. Dan zou het bisdom niet tot driemaal toe met bijna dezelfde woorden de voorwaarden herhalen.

Eerder menen wij te moeten opteren voor een transactie van A. Daens in afspraak met Jules Delafortrie. A. Daens was in botsing gekomen met zijn broer Pieter en met de partij evenals J. Delafortrie, die zelf nog scherper tegenover het Daensisme en tegenover zijn schoonvader stond. Zelf weigerde hij aan Pieter Daens de toegang tot zijn huis in de Molenstraat, zodat de grootvader zijn eigen kleinkinderen niet mocht zien. Een pijnlijke familiale omstandigheid die, na bemiddeling van de deken, gemilderd werd (19).

In dergelijke omstandigheden is het niet uitgesloten dat Adolf Daens, Jules Delafortrie in vertrouwen heeft genomen en gevraagd heeft om - zonder dat iemand er weet van had, ook niet zijn vrouw - na zijn dood de documenten of een groot deel ervan bij de deken te deponeren.

Hoe ook, wanneer en door wie het archief bij de Aalsterse deken werd gegeven, het kan niet ontkend worden dat deze transactie een gelukkige zaak is geweest voor de historiografie van het Daensisme. Want waren de documenten in het huis aan de Molenstraat gebleven dan waren ze allemaal door de brand vernietigd. Maar hierdoor bleven ze ook in de vergeethoek, want de

(19) ARCHIEF VAN DE DEKENIJ AALST (ADA), *Fonds Daensisme, brieven van Pieter Daens*. Voor de uitgave ervan verwijs ik naar de brief van 19 nov. 1908, n° 110.

opeenvolgende dekens (20) bleven het geheim goed bewaren, ook al voegde deken Reynaert nog in 1932 een brief van Mgr. Coppieters (21) bij het Daensfonds. Nadien werd het archief niet meer aangevuld en geraakte het volledig in de vergeethoek, zodat historici, zoals H. Elias of K. Van Isacker en vele anderen het niet konden raadplegen.

Een gelukkig toeval - voorbereiding tot de studie van het lokale bisschoppelijke college en het toenmalig gebrek aan een eigen schoolarchief - zette mij er toe aan systematisch alle Aalsterse parochiearchieven door te nemen, wat mij spontaan bij het decanaal archief bracht en bij het archief van priester Daens.

Hoe uitgeven ?

In deze bronnenstudie heb ik mij, zoals in het begin van de inleiding vermeld werd, beperkt tot de publikatie van alle originele brieven, met uitzondering van de financiële documenten (22), die in het Daensfonds aanwezig zijn. Dit betekent, dat niet alleen de brieven, die A. Daens ontvangen heeft, opgenomen zijn maar ook deze, die aan de Aalsterse dekens werden gestuurd. Tevens werden drie brieven (23), die niet aan A. Daens of de deken gea-

(20) Deze waren: Roelandts, Vitalis, Fidelis (1903-1924), Honoré Coppieters (1924-1927), René Coppens (1927-1929), Jozef Reynaert (1929-1949), Jozef De Cock (1949-1963) en Constant De Vos (1963-).

(21) ADA., *Fonds Daensisme, Brieven van de Gentse bisschoppen aan de deken. Voor de uitgave verwijs ik naar de brief van 23 mei 1932, n° 116.*

(22) Zo had A. Daens, op 16 dec. 1894, 50 fr. geleend aan C. Arijs en op 7 jan. 1895, 20 fr. aan een zekere Beeckmans. Anderzijds ontving A. Daens uit de handen van de Aalsterse notaris De Pauw, de som van 200 fr. "à faire vouloir sur la prêt promie à M. Du Catillon" en vereffende hij op 15 nov. 1905 met de gebroeders Darché (vioolbouwers uit Brussel) een rekening van 50,8 fr. Ook werd het artikel niet opgenomen, dat overgeschreven was uit het tijdschrift "Compte Rendu aux Ateliers de la Fédération des travaux du Grand Orient" van 23 juli 1900, p. 8-10, waarbij verslag werd uitgebracht over een te Luxemburg gehouden vergadering. Tijdens die vergadering schetste F. Magnette de "treurige toestand", waarin zich een katholiek priester, nl. A. Daens bevond: "Ce prêtre a été frappé par son évêque; il est, à l'instignation de dernier, conspué par ces citoyens, cléricaux fanatiques parce qu'il s'avise de mettre en pratique ces paroles du Christ: "aimez-vous les uns les autres"...." Op het einde van zijn toespraak vroeg hij een geldomhaling te mogen doen, wat hem dadelijk werd toegestaan. Deze bracht 80 fr. op.

(23) Zie voetnoot n° 88 voor de brief van Ch. Woeste en voetnoot n° 133 voor de brief van A. Verhaegen.

5. Tussen het bedrijfsgebouw en de Werfkapel (O.L. Vrouw-ter-Druivenkapel) ziet men duidelijk het grote burgershuis van (Pieter) Daens-Mayaert. In dit woonhuis, waarin de drukkerij en de winkel van Pieter Daens was ondergebracht, verbleef Adolf Daens van ongeveer 1888 tot kort voor zijn dood in 1907.

dresseerd waren, toch ingelast. De eerste twee werden in voetnoot geplaatst omdat zij via een tussenpersoon in handen gekomen zijn van A. Daens en omdat zij een bijdrage kunnen zijn tot de geschiedenis. De derde brief werd in de gewone reeks opgenomen. Want ofschoon hij officieel aan P. Daens gericht is was hij toch voor A. Daens bestemd, zoals de auteur het in zijn inleiding zelf vermeld (24).

Alle brieven werden chronologisch en niet systematisch geordend. Dikwijls nochtans zorgde de juiste datering van de brieven voor problemen. In plaats van deze brieven achteraan te vermelden, kregen zij toch, op basis van hun inhoud, een datering en werden ze bij de andere gevoegd. Ook al zal deze datering van sommige brieven voor wijzigingen vatbaar blijven.

Omdat anderzijds een systematische indeling - op basis van de herkomst der brieven - het historisch onderzoek kan bevorderen, heb ik de uitgave laten volgen door een vijftal lijsten, waarbij dan de brieven ingedeeld werden volgens hun herkomst: Vaticaan, bisdom Gent, Katholieke Universiteit Leuven, politici, priesters en tenslotte andere personen. In een laatste lijst zijn de brieven opgenomen, die naar de Aalsterse dekens gestuurd werden. Een toegevoegd concordantienummer vergemakkelijkt de raadpleging.

Bij de uitgave heb ik mij steeds laten leiden door de originele tekst.

Enkele woorden - meestal eigennamen - waren onleesbaar en dat wordt dan ook uitdrukkelijk vermeld. Soms diende ik mij te beperken tot een slordige handtekening, als enig referentiepunt voor de briefschrijver. Voorts werden alle (leesbare) persoonsnamen, krantentitels, namen van verenigingen en dergelijke aangevuld met een kritische noot. Bij gebrek aan bronnen of onvolledigheid van bronnen, voornamelijk bij de Bevolkingsdienst van enkele gemeenten, is deze commentaar niet aanwezig of onvolledig.

Om de toegankelijkheid van de uitgave te verruimen werden de Italiaanse, de Latijnse teksten en één Duitse tekst aangevuld met een vertaling in het Nederlands.

(24) Zie de uitgave ervan, brief n° 88.

Tot slot wens ik allen te bedanken, die een daadwerkelijke hulp geweest zijn bij de publikatie van het persoonlijk archief van Adolf Daens. Een afzonderlijk woord van dank wil ik betuigen aan wijlen Mgr. I. Cardinale, Apostolische Nuntius te Brussel, aan F. Maes, gevolmachtigd Minister en verantwoordelijke voor het archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, aan deken C. De Vos, die zijn archief ter beschikking stelde, aan Dr. L. Wils, prof. aan de K.U.L., voor zijn vele raadgevingen, aan L. Collin, secretaris en archivaris van het bisdom Gent, wiens vele inlichtingen mij het opzoekingswerk vergemakkelijkten, aan K. Baert, archivaris van de stad Aalst en R. D'Haese, archivaris van het "Daensmuseum en Archief van de Vlaamse Sociale strijd te Aalst". Voorts de vele ambtenaren van de dienst Bevolking bij de Burgerlijke Stand van de diverse steden en gemeenten die mij de nodige biografische inlichtingen bezorgden. Eveneens wens ik de collega's van het St.-Maarteninstituut te Aalst, nl. G. Coens, M. De Mullier, H. De Wulf, J. Janssens en G. Van Houtte te bedanken voor het vertalen en (of) het nalezen van de teksten.

Tenslotte dank ik de voorzitter en de mede-bestuursleden van de historische kring van "Het Land van Aalst" die de uitgave van de bronnenstudie in het tijdschrift hebben mogelijk gemaakt.

Afkortingen:

ADA: Archief van de dekenij Aalst.
BAG: Bisdomarchief Gent.
BAMZ: Brussel, Archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.
BTNG: Belgisch Tijdschrift voor de Nieuwste Geschiedenis.
FAS: Fonds Antoine Stillemans.

BRONNENUITGAVE

1

P. Huart feliciteert Adolf en Pieter Daens met de manier waarop zij de christelijke leer aanbrengen.

Beauraing (2), 19 april 1982

G.Z.J.Ch.!

Eerw. vriend Adolf, (2)

Zalig Paaschfeest! Het waar moeilijk om zeggen wat deugd mij uw kaartjen gedaan heeft. Misschien toch zoudt gij niet gemakkelijk raden juist waarom. 't Is omdat gij roos geschoten hebt, roos, dat men juister noch feller in kon treffen. Het geen Uw broeder (3) met zoveel iever en vernuft in het Vlaamsch gewaagd heeft dat zouden moeten alle christene Professors in het latijn durven houden staan, klaar brengen en aanleeren. De tijd is daar; de morgendstond begint al hemelwijd te lagchen; al wie peizen kan en durft wordt wakker. Kristen zin in meesterlijk gesmeedde en

(1) Beauraing, prov. Namen, arrondissement Dinant.

(2) Adolf Daens (Aalst, 1839-1907). Na zijn humaniorastudies aan het lokale Jezuïetencollege, trad hij in die orde, in 1859. Tweemaal verliet hij die orde en werd dan priester van het bisdom. Achtereenvolgens werd hij onderpastoor te St.-Niklaas (1876), Kruishouten (1878), leraar aan de bisschoppelijke colleges te Oudenaarde en te Dendermonde (1879-1888). In dat laatste jaar stelde de bisschop hem voor om terug parochiedienst te doen in Drongen, wat hij niet heeft aanvaard. Nadat hij hierop privélessen had gegeven bij enkele families, kwam hij bij zijn broer Pieter te Aalst inwonen en hielp hij mee aan de redactie van twee weekbladen "Het Land van Aelst" en "De Werkman".
In 1893 stelde hij het programma op van de nog op te richten partij "De Christene Volkspartij". Het jaar nadien werd hij als Kamerlid verkozen, wat hij voor een eerste periode bleef tot 1898.
De bisschop had intussen zijn openbaar leven afgekeurd en hem verboden nog mis te lezen, later gevolgd door een verbod om zijn priesterkleed nog te dragen, wat hij echter steeds geweigerd heeft. Van 1902 tot 1906 werd hij een tweede maal Kamerlid. Het jaar nadien stierf hij, kort nadat hij zich met zijn bisschop had verzoend.

(3) Pieter Daens (Aalst, 1842-1918) Uitgever-journalist van "Het Land van Aelst" en van "De Werkman", broer van Adolf Daens. Medestichter van de Daensistische partij, volksvertegenwoordiger 1904-'08. Hij schreef ook vele godsdienstige werken.

klinkende volkstaal in de boeken en bijzonderlijk op de lippen, dat en dat alleen zal de wereld naar de vaderlijke overheid nog doen luisteren. Gelijk gij wonderwel zegt dat vindt men met volle grepen in het Evangelie (en in alles wat er wettig uit geboren is).

Wanneer ik bij Mr. Huysman (4) zal komen - dat weet ik nog niet - Ga hem eens spreken, misschien zal er dan al nieuws zijn. Ik koom toch in de streken.

Zet U aan het werk met ons = de kwestie van het Kristen en volkslatijn is iets grootsch. Wij lagchen met de Heidenen niet, maar met den Evangeliegeest en kunst en trant durven wij het zeker niet. 'T leven is kort, vooruit!

Hertelijke groetenissen aan E.H. Huysman.

Om U te toonen dat wij de ouden niet verachten hebben wij in onze boekerij geheel de uitgaaf Pannekoucke (5) maar alles wat zij aanbidden aanbidden wij daarom niet.

Tuus P. Huart (6)

(4) Wellicht werd hier Jan-Frans Huysman bedoeld. (Eeklo, 1831 - Dendermonde, 1924). Als lid van de Congregatie van O.L. Vrouw werd hij na zijn priesterwijding leraar aan het college te Eeklo (1849-'50 en 1855-'58), te Dendermonde (1850-'54) en te Oudenaarde (1859). Nadien werd hij privaat leraar te Lovendegem (1860-'71) om in 1871 benoemd te worden tot bestuurder der zusters Maricollen te Lede en vanaf 1887 te Dendermonde. Tien jaar later werd hij pastoor van het Dendermonds Begijnhof, waar hij overleed. Het is dus niet uitgesloten dat A. Daens Huysman te Lede heeft leren kennen.

(5) Franciscus Xaverius Pannekoek (Hofstade, bij Aalst 1853 - Vinderhoute, 1928). Na zijn priesterwijding werd hij in 1878 onderpastoor te Appels, te Vrasene (1880), te St.-Gilles-Waas (1882) en vanaf 9 nov. 1882 te Lede, waar hij tot 1900 bleef. Nadien werd hij pastoor te Vinderhoute, waar hij stierf de 3e febr. 1928.

(6) Pierre François Huart is een geboren Oostvlaming. (Moerzeke, 1842 - 1908). Na zijn priesterwijding werd hij professor aan het college te Oudenaarde (1871) en kort nadien privaat leraar bij graaf de Paz. In 1879 werd hij tijdelijk coadjutor te Grammene (Deinze) en dan terug professor te Oudenaarde (1879-'82), vervolgens leraar aan het bisschoppelijk college "St.-Aloysius" te Gijzegem (1882), waar hij om onbekende reden zes jaar later zijn ontslag aanvroeg en ook kreeg. Nadien verbleef hij in het bisdom Namen te Beauraing, te Goyet (Mozet) en te Pailhe, in het bisdom Luik (toen met 300 inwoners). Op het einde van zijn leven keerde hij naar Moerzeke terug, waar hij overleed. Hij staat nochtans niet vermeld in de overlijdensregisters van de twee parochies, wel in die van de gemeente.
In zijn boek *"Priester Daens en de Christene Volkspartij"*, p. 20 schrijft ELIAS dat A. Daens een werk zou geschreven hebben over Job. Voor deze studie zou hij zich op de "Revue biographique" gesteund hebben. Dit alles kan door deze brieven bevestigd worden.

2

Kanunnik Ch. Roëlants vraagt dat Adolf Daens nog zou wachten met de publicatie van zijn werk over het Boek van Job tot na de bekendmaking van de nieuwe pauselijke richtlijnen.

Gent, 24 juni 1893

Monsieur l'abbé,

On annonce de la manière la plus positive, que le Souverain Pontife (7) met la dernière main à une instruction qui fixera les règles à suivre dans l'étude et l'interprétation des Stes Ecritures.

Il n'est pas impossible que cette instruction vous engage à modifier quelques-unes de vos vues sur le livre de Job (8). Avant de publier votre manuscrit, il serait donc prudent d'attendre que le Pape ait parlé. Je vous renvoie donc votre manuscrit, que plus tard je serai heureux de revoir.

Agréez, Monsieur l'abbé, l'hommage de meilleurs sentiments.

Ch. Roelants, chan. (9)

(7) Dit is Paus Leo XIII (1878 - 1903). In november 1893 publiceerde de paus een encycliek *"Providentissimus Deus"* over de bijbelstudies en hoe de bijbel moest geïnterpreteerd worden. Zie meer hieromtrent in: Mgr. de T'SERCLAES, *Le pape Léon XIII, sa vie, son action religieuse, politique et social,* dl. 2, p. 602-606, Parijs-Rijsel, 1894.
Wegens de vele discussies omtrent de interpretatie van de bijbel was de paus bovendien op het einde van zijn ambtsperiode verplicht om een bijbelcommissie op te richten.

(8) Het boek van Job behandelt het probleem van de onschuldige, lijdende mens. Job neemt geen vrede met de traditionele antwoorden, die afgedaan hebben en die geen voldoening schenken tegenover de ervaring van de mens. Algemeen wordt aangenomen dat de harde tekst van Job, die in zeer scherpe woorden maar toch in alle eenvoud en eerlijkheid tot God gericht wordt, later werd aangevuld met drie hoofdstukken, die het verhaal vertellen van de brave godsdienstige mens, die beproefd en nadien ook rijkelijk beloond wordt.
Het is niet uitgesloten dat A. Daens met zijn vertaling van het Boek van Job zich niet tevreden stelde met de legendarische Job maar ook de historische en de protesterende Job wilde aan de mensen kenbaar maken. En dit zal voor die tijd als te revolutionair overgekomen zijn.

(9) Charles Roelants. (Gent, 1826 - 1901). Hij werd lid van de Congregatie van O.L. Vrouw van 1846 tot 1872. In 1873 werd hij coadjutor in Wachtebeke om de 27 aug. van het zelfde jaar samen met Fivez, Gabriels en Arents te vertrekken naar Canada om er de katholieke gemeenschap uit te bouwen. In 1890 werd hij erekanunnik van het St.-Baafs te Gent en in 1898 titulair kanunnik. Drie jaar later overleed hij te Gent.
In Gent oefende hij de functie uit van censor en is dus verantwoordelijk voor de publicaties van de geestelijkheid.

3

Volgens kanunnik Ch. Roelants kan de bisschop van Gent de uitgave van het boek van Job voorlopig niet toelaten.

Gent, 15 augustus 1893

Mon cher Monsieur l'abbé,

J'ai vu Monseigneur (10) au sujet de votre traduction de Job. Sa Grandeur, au moins pour le moment, ne désire pas que vous publiiez votre manuscrit; "elle doit encore y songer".

Voici ce qui le fait hésiter:

1) Il y a dans le diocèse des églises ou des chapelles dédiées à S. Job; dans plusieurs endroits on vénère ses reliques. Or, apprenant par votre ouvrage que Job n'a probablement jamais existé, il est à craindre que les fidèles ne soient scandalisés.

2) Monseigneur pense qu'il n'est pas convenable qu'un prêtre contredise l'enseignement du Séminaire.

Agréez, mon cher Monsieur, l'assurance de tout mon respect.

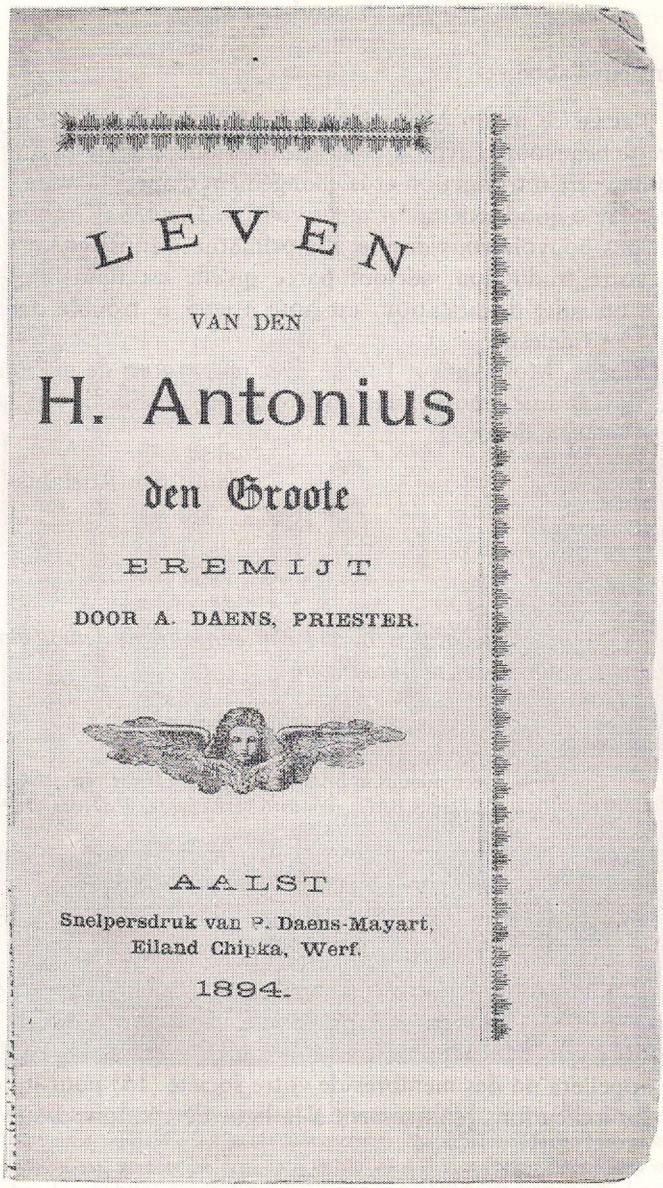
Ch. Roelants chan. (11)

4

Kanunnik Ch. Roelants deelt A. Daens mede dat de Gentse bisschop geen toelating geeft om de vertaling van het boek van Job te drukken.

(10) Antonius Stillemans (St.-Niklaas, 1832 - Gent, 1916). Hij liep college aan het Klein Seminarie van zijn geboorteplaats en verwierf er de "prix de sagesse". In 1856 werd hij te Gent priester gewijd en werd dadelijk naar de Universiteit van Leuven gestuurd, waar hij de graad van Docter in Wijsbegeerte en Letteren behaalde. Zeven jaar bleef hij dan leraar aan het Klein-Seminarie te St.-Niklaas, waar hij van 1867 tot 1888 superior van werd. Gedurende die jaren is hij zeer actief als redenaar en als predikant en is hij ook medestichter van het Davidsfonds. Door Mgr. Lambrecht wordt hij in 1888 benoemd tot president van het Groot-Seminarie te Gent. Na de plotse dood van deze bisschop wordt Antonius Stillemans in 1889 zijn opvolger. Onmiddellijk wordt hij geconfronteerd met het sociale vraagstuk, de opkomende Christendemocratie en het Daensisme. Ook de missionering van Congo krijgt zijn aandacht en het Werk van de Vlamingen te Parijs zal hij nieuw leven inblazen. Na een periode van 26 jaar de leiding te hebben waargenomen van het Gentse diocees stierf hij op 5 nov. 1916.
(L. COLLIN, *Inventaris van het Fonds Antoine Stillemans* (1832-1916), Gent, 1977).

(11) Zie noot n° 9.

LEVEN

VAN DEN

H. Antonius

den Groote

EREMIJT

DOOR A. DAENS, PRIESTER.

AALST

Snelpersdruk van P. Daens-Mayart,
Eiland Chipka, Werf.

1894.

6. In tegenstelling met zijn werk over het Boek van Job krijgt A. Daens voor zijn biografie van de H. Antonius vanwege kan. C. Roelants de 22e maart 1984 wel het imprimatur.

Gent, 18 october 1893

Monsieur l'abbé,

J'ai vu ce matin Monseigneur l'évêque de Gand (12), et je regrette beaucoup d'avoir à vous informer que, malgré la suppression de votre introduction et le changement d'après la Vulgate du texte: "Scio quod redemptor meus vivit" (13) etc. Sa Grandeur ne croit pas pouvoir vous donner l'Imprimatur. Monseigneur pense que votre traduction, surtout parce qu'elle est flamande, loin d'être un sujet d'édification, est apte à jeter le trouble dans les âmes des fidèles.

Agréez, Monseigneur l'abbé, avec mes regrets de ne pouvoir vous donner une réponse plus favorable, l'hommage de mes sentiments les plus dévoués.

Chan. Ch. Roelants (14).

5

De Gentse bisschop is bereid om één van de leden van de Christene Volkspartij te ontvangen.

Gent, 9 april 1894

A. Geen minuut in BAG Gent, wel een kopie van de hand van A. Daens BAG., Fonds A. Stillemans, 9. Daens, 1896, n° 12.
B. Vermelding: K. Van Isacker, Het Daensisme..., p. 45 en L. Delafortrie, Priester en Pieter Daens..., p. 54.

Cher Monsieur,

Comme suite à notre entretien j'ai l'honneur de vous faire savoir que Sa Grandeur n'a pas donné de réponse directe aux questions que je lui ai posées; je crois toutefois que sous peu l'Evêque appellera un des membres de votre société (15) pour lui donner des indications relativement à la ligue de conduite à suivre.

(12) Zie noot n° 10.
(13) De Vulgaat, Het Oude Testament, Boek van Job, hoofdstuk XIX, vers 25: "Scio enim quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum".
(14) Zie noot n° 9.
(15) Bedoeld wordt de in 1893 opgerichte Christene Volkspartij.

Agréez, cher Monsieur, avec mes salutations sincères, l'assurance de mon entier dévouement en N.S. (16).

A. Segers, chan. (17)

6

Jules De Becker, professor van Kerkelijk Recht te Leuven, beantwoordt de vraag van A. Daens of hij zich mag kandidaat stellen voor de parlementaire verkiezingen.

Leuven, 26 mei 1894

A. Kopie: BAG., FAS., 9. Daens, 1894, n° 2. Een kopie van het antwoord aan J. De Becker eveneens in: BAG, FAS, 9. Daens, 1894, n° 4.
C) Vermelding: K. Van Isacker, Het Daensisme..., p. 45 en L. Delafortrie, Priester en Pieter Daens..., p. 55.

Monsieur l'abbé,

Je m'empresse de répondere à la lettre que vous me faites l'honneur de m'écrire. "N'ai-je pas le droit, me demandez-vous, de me porter candidat aux élections législatives?" Pour vous donner une réponse aussi exacte que possible, il importe de faire certaines remarques préalables.

Le droit canon de l'ancien régime n'a évidemment pas prévu le système représentatif moderne; il connaissait cependant les Evêques et Prélats admis dans les Conseils de la Couronne en qualité de Sénateur, Conseiller etc.; il existe même à cet égard un bref de

(16) Onderaan deze brief schreef A. Daens het volgende: 3 questions: 1° Si Mgr. est favorable ou hostile à notre action sociale politique; 2° Si elle veut accorder une audience à notre comité démocratique; 3° Si moi, abbé Daens, je puis donner des Meetings pour notre propaganda de notre parti démocratique chrétien!
Het zijn deze vragen, die hij in een schrijven van 14 feb. 1896 aan de Gentse bisschop stelde. (BAG., *Fonds Antoine Stillemans (1832-1916), 9 Daens, Correspondentie 1896*). Dit is echter niet het origineel maar een copie van A. Daens, ter verdediging van zijn handelswijze in 1896 opgesteld en waarvan de minuut zich in het Decanaal archief te Aalst bevindt.

(17) Richard Alphonse Segers (Appels, Dendermonde, 1850 - Gent, 1909). Hij was achtereenvolgens leraar aan het college te Eeklo (1875) en superior aan het St.-Catherinacollege te Geraardsbergen (1890). Nadien werd hij kanunnik en Directeur van de orde van St.-Jan de Deo (1884), inspecteur van de bisschoppelijke colleges (1884), president van het Groot-Seminarie (1890), Vicaris-Generaal (1897) en Directeur van de Zwarte Zusters (1901).

Clément VIII (18) daté de 1603 qui autorise expressément les Evêques de Pologne à assister aux délibérations du Sénat, même quand il s'agit de décider de la paix ou de la guerre ou de causes criminelles, sans devoir redouter les censures ou irrégularités, résultant de l'homicide ou de la mutilation. Quant au droit canon moderne, il n'a pas formulé jusqu'ici de règle formelle autorisant ou défendant une participation du clergé à la chose publique. Il a laissé aux Evêques le soin d'établir à ce sujet les règles opportunes en se basant toujours sur des motifs de l'ordre Supérieur religieux ou moral. Le pouvoir de l'autorité diocésaine vis-à-vis de tous ses prêtres et en vertu de la seule promesse d'obéissance faite à l'ordination est considérable. Léon XIII (19) en a fait plusieurs applications ramarquables en ces dernières années: par exemple, il a admis à plusieurs reprises que l'Evêque pouvait, sous menace de censures, imposer indirectement à tous ses prêtres l'acceptation d'une cure quelconque dans le diocèse malgré les répugnances personnelles considérables; s'il jugeait la chose nécessaire au bien spirituel de ces diocésains. Et d'autre part, diverses législations ecclésiastiques modernes, notamment le 3ième concile plénaire de Baltimore (20) (1886) établissait des règles très nettes en matière d'intervention du clergé dans la politique.

Je pense donc que l'Evêque peut, soit d'une façon générale (per modum statuti) soit d'une façon particulière (per modum praecepti), s'opposer à ce qu'un des membres de son clergé brigue ou accepte un mandat politique. En cas de silence de l'autorité, je n'oserais prétendre à la violation d'une loi générale de l'Eglise, les "negotia secularia" dont parlent les décrétales étant susceptibles de diverses interprétations.

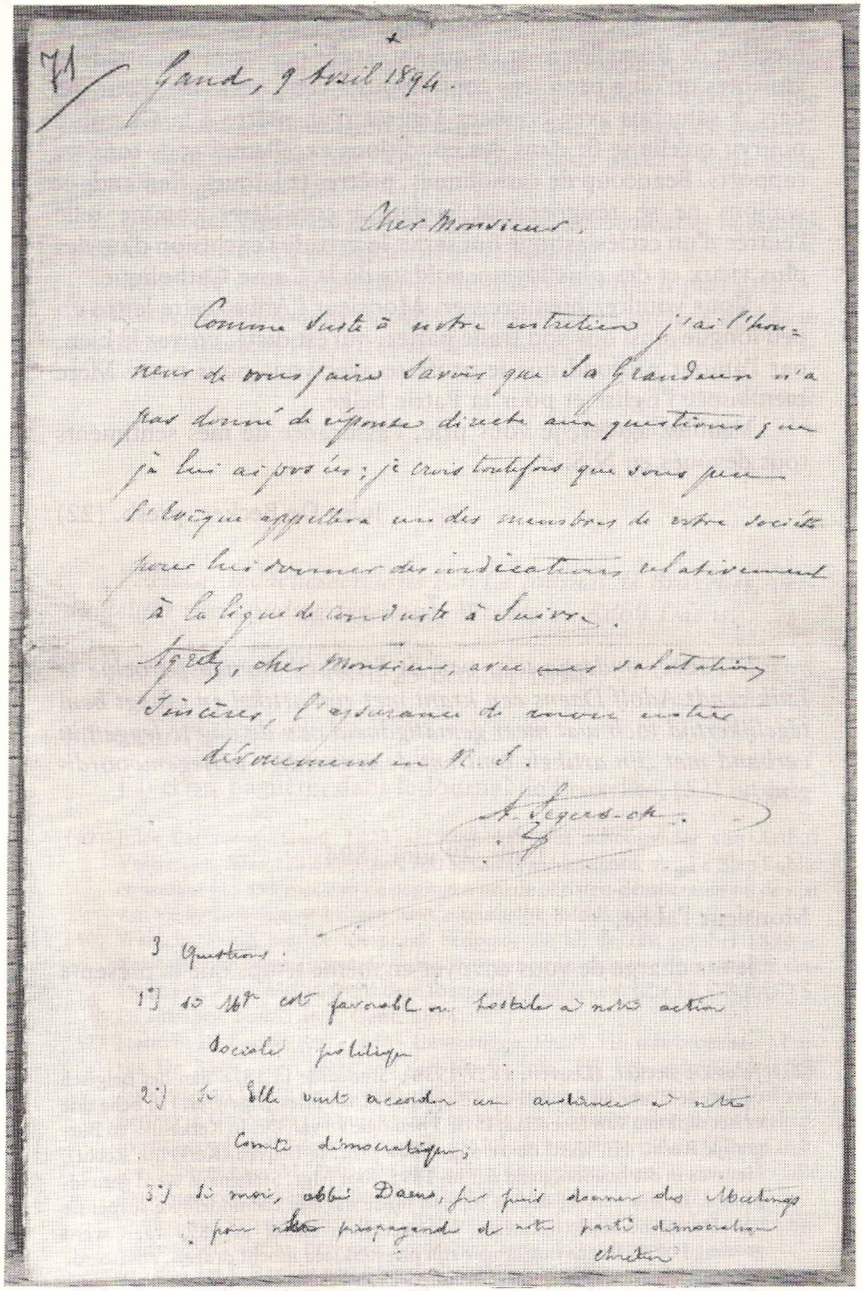
Toutefois c'est me semble t-il, le cas de rappeler ces paroles profondes de St.-Paul: omnia licent sed non omnia expediunt; et encore: omnia licent sed non omnia aedificant (21). Je n'ai assisté que de bien loin et d'une façon très incomplète aux incidents que

(18) Clemens VIII (Ippolito Aldobrandini) was paus van 30 jan. 1592 tot 3 maart 1605. Voorheen was hij in Polen legaat van paus Sixtus V (1588).

(19) Leo XIII (Giocchino graaf Pecci) was paus van 20 feb. 1878 tot 20 juli 1903.

(20) Het Provinciaal Concilie van Baltimore (USA) werd in 1884 geopend en was te Rome onder leiding van paus Leo XIII samen met de Amerikaanse aartsbisschoppen voorbereid. Een eerste werkthema behandelde de uitbouw van de kerkelijke instellingen in functie van de toenmalige maatschappelijke noden.

(21) Eerste brief van Paulus aan de Korinthiers, Hoofdstuk VI, vers 12: "Omnia mihi licent sed non omnia expediunt, omnia mihi licent, sed ego sub nullius rediger potestate" en hoofdstuk X, vers 23: "Omnia mihi licent sed non omnia aedificant".

71

Gand, 9 Avril 1894.

Cher Monsieur,

Comme suite à notre entretien j'ai l'honneur de vous faire savoir que Sa Grandeur n'a pas donné de réponse directe aux questions que je lui ai posées; je crois toutefois que vous pourrez l'Evêque appellera une des membres de votre société pour lui donner des indications relativement à la ligne de conduite à suivre.

Agréez, cher Monsieur, avec mes salutations sincères, l'assurance de notre entier dévouement en N. S.

A. Segers-ck.

3 Questions.

1°) Si l'Act. est favorable ou hostile à notre action sociale politique

2°) Si elle veut accorder un subsides à notre Comité démocratique;

3°) Si moi, abbé Daens, je puis donner des Meetings pour notre propagande de notre parti démocratique chrétien

7. Oudst bewaarde brief van het Gents episcopaat betreffende de Christene Volkspartij aan A. Daens gericht. Deze laatste schreef er de eerder gestelde vragen nog eens bij. De recent aangebrachte nummering op de brieven (hier n° 71) is waardeloos. Zie brief n° 5.

votre lettre rappelle, et, je vous l'avoue, je regrette non moins le meeting de Bruxelles avec ce qui s'y est dit que certaines attaques violentes qu'on a proférées contre vous à cette occasion. Pour ma part je saluerais avec bonheur l'entrée d'un prêtre à la Chambre pourvu qu'elle se fît dans des conditions excellentes sous tous les rapports. Beaucoup de catholiques, prêtres et laïques, flamands et wallons ne se résigneraient jamais à considérer comme telle l'entrée d'un ecclésiastique qui serait le prix de l'exclusion d'un des plus vieux et des plus loyaux soldats de la Cause Catholique.

Vous voudrez bien excuser, Monsieur l'Abbé, cette lettre un peu longue ainsi que son franc parler, qui est dicté, croyez le bien, par l'amour profond que je professe avec vous pour notre Mère bien aimée l'Eglise et pour la Patrie belge.

Veuillez agréer, je vous prie, l'assurance de mes sentiments tout dévoués en N.S.

Jules De Becker, presb. (22)

7

J. Paisse, onderpastoor van de St.-Bartholomeusparochie te Luik zendt Adolf Daens een krant met zijn artikel en vraagt hem tegelijkertijd toch wat meer gematigdheid aan de dag te leggen in verband met zijn artikels omtrent de evenredige vertegenwoordiging.

Luik, 29 juni 1894

Monsieur l'abbé,

Je me charge de vous envoyer en même temps que la présente

(22) Jules De Becker. (Leuven, 1857-1936). Studeerde in 1878 aan het Belgisch college te Rome en werd er op 16 april 1881 tot priester gewijd. Hij behaalde er het diploma van Licentiaat in de Theologie en van Dr. in Kerkelijk- en Burgerlijk Recht. Hij werd de 1e aug. 1889 prof. te Leuven (Kerkelijk Recht). Het was in die hoedanigheid dat hij 1895 door Mgr. Stillemans werd geraadpleegd. In zijn verslag deelde hij dan mede dat een onmiddellijke suspensie van Daens noodzakelijk was. Wanneer hem echter in 1899 raad werd gevraagd of A. Daens nog langer zijn priesterkleed mocht dragen, adviseerde hij negatief. Daarop riep men de hulp in van het Vatikaan, die wel een positief antwoord gaf.
J. De Becker werd in 1891 erekanunnik van de St.-Romboutskathedraal te Mechelen en in 1898 President van het Amerikaans College.

le journal "Les nouvelles du jour" (23), le petit de la "Gazette de Liège" (24) qui publie sur votre compte un articulet dont la sournoisie nous révolte. Si vous jugez bon d'adresser une lettre de rectification, n'oubliez pas de faire ressortir que cette feuille soit-disant (sic) conservatrice passe difficilement un jour sans exciter le mépris ou la haine d'un prêtre quelconque...

Permettez-moi une petite remarque, s.v.p. J'ai déjà lu de vous, sur la représentation proportionnelle etc. Parce que je vous suis très sympathique, je prends la liberté de vous dire que la forme de vos écrits est parfois un peu fougueuse, un peu violente, et j'en conclus qui si (vous) mettez un peu de modération dans l'expression, dans la forme, vous gagnerez les sympathies d'un certain nombre qui sont encore hésitants.

Bien à vous en v.s.

J. Paisse, vicaire à St.-Barthélémey (25)

8

Mgr. Stillemans betreurt dat Adolf Daens zijn raad niet heeft opgevolgd en dreigt met een openbare afkeuring.

Gent, 14 augustus 1894

A) Minuut: BAG., FAS., 9. Daens, 1894, n° 12.

(23) Les Nouvelles du Jour. Katholiek Luiks dagblad, uitgegeven door la Gazette de Liège. Het verscheen van 21 september 1848 tot 18 juni 1911.

(24) La Gazette de Liège. Reactionaire katholieke Luikse krant onder leiding van J. Demarteau en L. Collinet. Zij startte in 1840 ter vervanging van de Courrier de la Meuse, die naar Brussel was verhuisd. Deze krant werd door Mgr. Van Bommel, bisschop van Luik gesteund. In 1966 werd zij door La Libre Belgique overgenomen.

(25) Jean Paisse. (Parijs, 10 jan. 1870 - Hermalle-sous-Argenteau, 1931). Hij werd te Luik priester gewijd de 9e april 1893. J. Paisse was één van de eerste leerlingen van Mgr. Pottier, toen nog Prof. aan het seminarie te Luik. Hij was via de Kringen en de Patronages zeer actief in de Christen-Democratische beweging van het Luikse. Tevens was hij leider van de "Cercle d'Etude St.-Alphonse" (opgericht in 1893), waarvan het aantal leden schommelde tussen de 40 en de 250.
Zie meer omtrent J. Paisse: P. GERIN, *Les origines de la démocratie chrétienne à Liège,* in: *Etudes sociales,* Brussel, 1959, en P. GERIN, *Catholiques Liègeois et question sociale (1833-1914),* Brussel, 1959.

Monsieur l'abbé,

Monseigneur (26) me charge de vous dire qu'il regrette que vous n'ayez pas suivi les conseils qu'il vous a donnés et que, s'il lui revient encore que vous invoquez son autorité pour légitimer votre conduite, il sera forcé de vous infliger un démenti public.

Agréez, Monseigneur l'abbé, mes salutations distinguées.

Arthuur De Meester, secrétaire (27).

9

H. Masen uit Ledeberg zal de kandidatuur van Adolf Daens voor de Kamerverkiezingen steunen.

Ledeberg, (september) 1894

Zeer achtbare Heere Daens,

Is het waar zoals de "Indépendance" (28) het deze week schreef dat gij voornemens zijt uwe candidatuur te stellen, in het arrondissement Aalst bij de aanstaande Octoberverkiezingen?

Alhoewel mijnen beoordeling daaromtrent, van weinig belang zijn kan, geef ik u volkomen gelijk. Het ontbreekt immers in de Kamers aan Priesters, Vlamingen en democraten, aan mannen van Uwen stempel.

Mijne familie (aan uwen broeder heel wel bekend) heeft nog al invloed in het arrondissement Aalst en telt er ook vele vrienden.

Aanstaande week moet ik voor een paar dagen naar Lede, en zoo ge mij er de toelating toe geeft zou ik in de mate mijner krachten uwe politiek, en uwe Kandidatuur aanbevelen.

Wachtende op een klein antwoord bied ik U mijne beste groeten.

H. Masen, Brusselse steenweg 46
Ledeberg. (29)

(26) Mgr. Stillemans, Bisschop van Gent van 1889 tot 1916. Zie ook noot n° 9.

(27) Arhtuur, M. Emile De Meester. (Belsele, 1862 - St.-Niklaas, 1934). Na zijn priesterwijding werd hij onderpastoor te Zele (1890) en in dat zelfde jaar, professor aan het Seminarie evenals secretaris van het bisdom. Deze functie bleef hij vervullen tot de 14e september 1927. Vanaf 1898 werd hij ook titulair kanunnik.

(28) l'Indépendance Belge. Brusselse liberale krant, gestart de 1e juli 1843 ter vervanging van l'Indépendant en verscheen tot mei 1940.

(29) Ofschoon de handtekening van de auteur goed leesbaar is evenals zijn adres, kon een zekere Masen of Maser niet terug gevonden worden in de registers van de gemeente Ledeberg.

10

G. Hecq, redactiesecretaris van Le Journal de Bruxelles, meent de brief van Adolf Daens niet te kunnen opnemen in zijn dagblad, daar hij de kern van het debat (voorverkiezingen in Aalst) niet raakt.

Brussel, 5 september 1894

Monsieur l'abbé,

Nous avons reçu ce matin votre lettre datée du 4 septembre, lettre qu'il ne nous est possible d'insérer parcequ'elle s'écarte totalement du fond du débat. En jargon de jurisprudence, on dirait que "la riposte n'est pas adéquate à l'attaque".

En effet, nous nous sommes bornés, dans les commentaires dont nous avons accompagné votre dernière lettre, à exposer avec modération les motifs qui militent, à nos yeux, en faveur de la réélection de Monsieur Woeste (30). Et si, incidemment, nous avons parlé du poll de l'Association Conservatrice d'Alost, poll enrégistré sans commentaire par tous les journaux, nous n'avons prétendu en aucune façon que ce vote engageât tous les catholiques de l'arrondissement et particulièrement ceux qui n'y avaient pu prendre part. Ce qui le démontre, c'est que nous avons insisté, le résultat du poll etant connu, pour que tous les catholiques de l'arrondissement votassent pour M. Woeste.

Or, la nouvelle lettre que vous nous adressez, abandonnant le caractère général de notre polémique et le sujet dans lequel nous avons tenu à vous confiner, se borne à faire le relevé des irrégularités dont vous auriez à vous plaindre. Ce sont là Monsieur l'abbé, des faits locaux qui s'écartent manifestement du terrain où la discussion a été placée; en leur donnant la publicité nous nous exposerions à recevoir des contestations, des démentis et à ouvrir dans nos colonnes une polémique locale assurément très fâcheuse pour

(30) Woeste, Charles, Frédéric, Auguste. (Brussel, 1837 - Elsene, 1922). Belgisch, katholiek politicus, ging van het protestantisme over naar de roomskatholieke godsdienst. Als advokaat vestigde hij zich te Brussel; niettemin werd hij volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Aalst van 1874 tot aan zijn dood in 1922. Als voorzitter van de Bond der Katholieke Kringen was hij de gezaghebbendste leider van de conservatieve katholieken. Tevens was hij een verwoed tegenstander van de democratie en het flamingantisme en overtuigd voorvechter van het conservatisme. Aldus werd hij één van de grootste antagonisten van het Daensisme.

tous et très délicate pour nous. Vous voudrez bien reconnaître que rien dans nos articles ne justifierait une déviation aussi regrettable du débat.

Convaincu que vous vous rendrez aux raisons d'ordres divers que j'ai eu l'honneur de vous exposer, je vous prie d'agréer, Monsieur l'abbé, l'assurance de ma considération très distinguée.

H. Hecq, secrétaire de la rédaction (31)

11

L.M. Van der Taelen uit Idegem ziet af van zijn kandidatuurstelling voor de parlementaire verkiezingen en vraagt om hem te laten vervangen door François Mehaudens uit Zarlardinge.

Idegem, 11 september 1894

Mon cher ami,

Des considérations et des difficultés de famille dont je connaissais l'existence, dès le commencement de nos pourparlers et que je vous signalais, n'ayant pu être aplanies, je me vois forcé de décliner l'offre d'une candidature pour les prochaines élections législatives que vous avez bien voulu me faire.

Je vous remercie infinement de la haute confiance dont vous m'avez honoré et vous prie d'agréer entre-temps l'expression de mes meilleurs sentiments.

L.M. Van der Taelen (32).

(31) Félix Théophile de Bandore et Fantasia Hecq. (Aalst, 1862 - Brussel, 1917). In 1889 volgde hij wellicht De Hauleville op als hoofdredacteur van Le Journal de Bruxelles. Hij zelf werd opgevolgd door A. Hardy. Tevens was hij voorzitter van de Association générale de la presse belge.
Le Journal de Bruxelles. Katholiek conservatief dagblad, dat in 1841 gesticht werd door S. Dieudonné en in 1856 opgekocht door Nève. Op voorstel van A. Descamps werd de krant in 1863 opgekocht door een groep katholieken en sedertdien werd het de spreekbuis van de liberaal-katholieken.
A. Daens zal kort na zijn onderwerping aan de bisschop (1907) aan deze krant een interview toestaan.
Het laatste nummer verscheen de 31e mei 1926.

(32) Emiel, Jos Van Der Taelen. (Isières - kanton Ath - 1844 - Idegem, 1915).

Mr. François Mehaudens cultivateur et propriétaire (33) à Sarlardinge, très estimé dans le canton de Grammont et connu avantageusement de la population agricole de tout l'arrondissement, me remplacerait parfaitement. Si cela pourvait vous être agréable mon appui vous est acquis pour faire réussir cette entreprise.

L.M.V.

12

L. Vanbunnen uit Brussel aanvaardt de kandidatuur voor de senaatsverkiezingen.

Brussel, 26 september 1894

Mon cher abbé,

En toute hâte je vous confirme le télégramme que je viens de vous adresser, acceptant la candidature que vous avez bien voulu m'offrir. Ce sera un plaisir et un honneur pour moi de défendre au Sénat les intérets de l'arrondissement d'Alost.

Comptez sur moi, comme je m'en repose sur vous et espérons la victoire.

Peut-être, pourrais-je aller vous serrer la main, demain, à Alost, avant ma rentrée à Knocke, demain soir.

Voulant contribuer dans la mesure de mes moyens aux frais des élections, je vous enverrai, après demain, de Knocke, une première somme de 500 francs.

En avant, pour Dieu et la Patrie et croyez, mon cher Révé-

Was van 1900 tot aan zijn dood in 1915 burgemeester van Idegem. Hij bezat oorspronkelijk een oliepletmolen, en een graanmolen, nadien schakelde hij over op een likeurstokerij.
Volgens P. DAENS, *Priester Daens...* p. 33-34, betoonde Van Der Taelen genegenheid voor de Christene Volkspartij en kwam hij aldus in kontact met A. Daens, die hem vroeg om kandidaat voor de parlementaire verkiezingen te worden. Maar "deze aarzelde op voorname punten van het programma" en trok zijn kandidatuur in.

(33) François Mehauden (Zarlardinge, 1840-1897). Land- en tuinbouwer van beroep. Hij was gehuwd met Maria-Joanna Premeseur.

rend, en mes sentiments affectueusement dévoués.

L. Vanbunnen (34).

13

Mgr. Stillemans verbiedt A. Daens nog langer de herbergen binnen te gaan.

Gent, 27 september 1894

A. Minuut: BAG., FAS., 9. Daens, 1894, n° 12.
B. Gedeeltelijke vertaling: K. Van Isacker, Het Daensisme..., p. 48 en L. Delafortrie, Priester en Pieter Daens..., p. 55.

Monsieur l'abbé,

Monseigneur me charge de vous dire que, depuis ces derniers jours surtout, un grand nombre de personnes viennent l'informer que vous scandalisez les fidèles par vos entrées fréquentes dans les auberges, même dans des auberges qui ne sont pas bien famées. Monseigneur vous interdit l'entrée des auberges. Sa Grandeur me charge aussi de vous rappeler la lettre qu'elle vous a fait écrire en date du 14 août. (35)

Agréez, Monsieur l'abbé, l'assurance de mon dévouement en N.S.

Maur. De Baets, secrétaire. (36)

(34) Louis, Napoleon Vanbunnen (Gent, 1848 - St.-Joost-ten-Node, 1896). Zijn vader was afkomstig van Menen. Hijzelf verbleef van 1866 tot 1875 in Brussel en verhuisde nadien naar St.-Joost-ten-Node. Brussels zakenman en enige kandidaat voor de senaatslijst van de Christene Volkspartij in Aalst (1894). Ook hij werd samen met de kandidaten van de Kamer door Mgr. Stillemans ontvangen. Bij die verkiezingen (1894) behaalde hij 18.260 stemmen of 2.400 tekort om verkozen te zijn.
Vanbunnen bezat in Knokke "Le Grand Hôtel" en was een geldschieter van de Christene Volkspartij.

(35) Zie de brief van A. De Meester, secretaris van het bisdom, n° 8.

(36) Maurits, Marie De Baets. (Gent, 1863-1931). Na zijn studies te Rome werd hij gelijktijdig met A. De Meester in 1890 secretaris van het bisdom. In 1896 werd hij professor te Leuven en twee jaar later titulair kanunnik om dan in 1906 president te worden van het Gents seminarie. Vanaf 1909 tot 1931 vervulde hij de functie van vicaris-generaal. (Zie meer: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging,* deel I, p. 129-131, door J. COPPENS).

8. Maurits Maria De Baets. Na zijn studies te Rome werd hij in 1890 secretaris van het bisdom Gent en vanaf 1909 Vicaris-Generaal. Dit zeer goed en sterk realistisch portret werd in 1923 door E. Van De Winckel geschilderd. *(Gent, Verzameling, Seminarie)*

14

M. De Baets, secretaris van het bisdom, antwoordt Adolf Daens, ten privaten titel, zich aan de bisschop van Gent te onderwerpen.

Gent, 1 october 1894

Mon cher abbé,

Vous m'avez écrit confidentiellement, je vous réponds de même.

Comme prêtre, parlant à un prêtre, je vous conjure de vous soumettre absolument, scrupuleusement, à la défense de sa Grandeur que je vous ai communiquée, de vous y conformer selon la plus stricte interprétation des termes de ma lettre. Ce que vous devez sauver avant tout, c'est l'intégrité de vos devoirs sacerdotaux et de votre honneur de prêtre. Et la première forme de cet honneur, c'est la soumission à votre Evêque.

J'ai vivement regretté que mon nom ait été mêlé à la polémique, plus d'une fois. Je vous prie de vouloir bien dire à vos amis que je les prie très instamment de ne plus me causer ce déplaisir.

Je Vous prie, mon cher abbé, de croire à mon très sincère dévouement, dont Vous êtes garant mon langage un peu brusque, parce que très sincère et loyal.

Maurits De Baets (37).

15

A. Matthijs uit Lede brengt verslag uit over de verkiezingsatmosfeer op de vooravond van de parlementaire verkiezing.

Lede, 9 october 1894

(37) Zie noot n° 36.

Mon cher abbé,

Vos collègues vous auront probablement rendu compte du succès que votre liste a obtenu hier. Votre majorité à Lede est assurée, j'en réponds. A la première messe hier le vicaire Mr. Mabilde (38) a touché avec beaucoup de discrétion la question électorale. Des bourdonnements, une conversation générale, mêlée de toux ont acceuilli la péroraison. Il a cependant été très correct. A la messe de huit heures Mr. Pannenkoeck (39) a touché la question d'une façon plus discrète encore, demandant seulement de ne pas voter pour les têtes chaudes, et de tamponner pour la vieille liste. A la grand-messe le curé (40) a tonné, mais j'ignore au juste ce qu'il a dit. Toutefois la grand-messe n'est fréquentée ici que par les femmes et des vieillards, ce qui fait que c'est sans conséquence. En somme, à la première messe le clergé a suffisamment pu se rendre compte, qu'il fallait être prudent en chaire que sinon on s'y serait comporté comme en meeting.

La carricature que vous m'avez envoyée n'a pas encore été distribuée à Lede. Il parait que c'est surtout à Ninove qu'on la colporte. Nos adversaires emploient ici des manœuvres peu correctes pour tromper vos partisans: Ainsi le curé a convoqué ses ouailles dans l'école adoptée aux fins de leur apprendre à voter. A cet effet il avait un manifeste imprimé chez Vernimmen-Anckaert à Alost au verso duquel se trouvait (sic) des cases simulant des billets de vote. Il recommandait chaudement de tamponner à gauche au n° 1 et il ajoutait que s'il y en avait de présent qui désiraient voter pour la liste Daens elle était simulée sous le n° 3. - Cela est inexact. C'est le n° 2 qui représente votre liste et cependant dans les manifestes vous figurez sous le n° 3. - Cela amènera inévitablement des confusions.

Voici le remède; rendez la monnaie de leur pièce; faites imprimer des manifestes et signalez aux électeurs que c'est au n° 2 qu'il faut voter pour votre liste et renseignez sous le n° 3 la liste Woeste (41) de cette façon leurs partisans seront également induits en erreur.

(38) Franciscus Mabilde (Letterhoutem, 1856 - Wichelen, 1935). Na zijn priesterwijding werd hij coadjutor te Ursel (1883), onderpastoor te Wichelen (okt. 1883), te Lede (18 dec. 1893), pastoor te Wortegem (1905) en te Wichelen (1910), waar hij in 1924 ontslag nam en op 1 mei 1935 stierf.

(39) Franciscus, Xaverius Pannekoek, zie noot n° 5.

(40) De toenmalige pastoor was Ivo Fivez (Opbrakel, 1836 - Lede, 1908). Achtereenvolgens was hij leraar aan het St.-Catherinacollege te Geraardsbergen, pastoor te Nukerke en sinds 1891 pastoor te Lede, waar hij overleed.

(41) Charles Woeste, zie noot n° 30.

Dans tous les cas les Lédois vous sont très sympathiques. Veuillez m'avertir la veille de votre arrivée étant souvent à Bruxelles.

Mes bonnes amitiés et tout à Vous.

Alfred Matthijs (42).

16

J.B. Heynssens geeft A. Daens, na het verschijnen van een lovend artikel, enkele raadgevingen.

Gent, (oktober 1894)

Komt daar zoo even van zijnen vriend ? van den Patriote (43) te telegraphieren: Bravo pour l'article Abbé Daens; fait de main-d'ouvrier - soulage conscience publique et fait bonne justice d'inqualifiables manœuvres.

Uwe vijanden hebben het doel voorbij geschoten: de reactie zal u gunstig zijn salutem ex inimicis nostris. Gij zult kalm en omzichtig genoeg zijn om in hun verbrod spel gene troef te brengen.

Uwe toegenegen J.B. H. (44).

P.S. Indien het bisschoppelijk verbod ingetrokken wordt gelief mij aanstonds te verwittigen.

(42) Alfred, Auguste, Alphonse, Marie Matthijs (Elsene, 1860 - Lede, 1927). Burgerlijk Ingenieur, eigenaar van een brouwerij te Lede.

(43) Le Patriote. Onafhankelijk katholiek dagblad, gesticht door de gebroeders Jourdain in 1884, verscheen tot 1914 en zal vanaf 1918 onder de titel La Libre Belgique verschijnen. De naam van die vriend is niet leesbaar.

(44) Jean-Baptiste Heyssens. (Gent, 1840-1925). Hij was oorspronkelijk toegetreden tot de orde van de Jezuïeten maar werd later priester van het bisdom Gent. Zo werd hij onderpastoor te St.-Sauveur (1878), Directeur der Zusters van Liefde te Brussel (1885), Pastoor van St.-Jozef te Gent (1891), van de St.-Pietersparochie te Gent (1898), erekanunnik in 1910 en nam hij als pastoor in 1912 ontslag. Hij schreef ook verscheidene redevoeringen voor Mgr. Stillemans.

17

Adolf Daens mag van Mgr. Stillemans geen mis meer lezen in kerken en openbare kapellen.

Gent, 18 october 1894

A. Minuut: BAG., FAS., 9 Daens, 1894, n° 25.
B. Uitgave in vertaling: L. Delafortrie, Priester en Pieter Daens..., p. 68-69 en P. Daens, Priester Daens... p. 47.
C. Vermelding: K. VAN ISACKER, Het Daensisme... p. 50.

Monsieur l'abbé,

Nous apprenons avec douleur que vous compromettez de plus en plus la robe sacerdotale dans des réunions tapageuses et indécentes. (45)

Le scandale que vous donnez par là nous oblige à vous défendre de célébrer le Saint Sacrifice dans une église ou oratoire public.

Au surplus, si nous apprenons que vous continuez vos imprudences, nous serons obligés de vous interdire la célébration de la Sainte Messe.

Votre serviteur dévoué en J.C.
+ Antoine, Evêq. de Gand.

18

Wauwermans, advokaat te Brussel moedigt Adolf Daens aan in zijn acties voor de rechtvaardigheid.

Brussel, 22 october 1894

Monsieur l'abbé,

Jusqu'ici, il était permis à vos plus sincères admirateurs, etranges à l'arrondissement d'Alost, de démeurer spectateurs de la lutte que vous avez engagée et de souhaiter que le corps électoral statue entre vous et votre adversaire pour le plus grand bien du pays.

(45) Adolf Daens kreeg nochtans ook heel wat sympathiebetuigingen. Zo werd een petitie met 489 handtekeningen op het bisdom afgegeven om voor deze priester-volksleider een eerherstel te eisen. (BAG., *Fonds Antoine Stillemans, Correspondentie Daens,* 1894, n° 29).

Mais après l'infamie dont l'Etoile Belge (46) s'est rendue coupable hier, dont le Courrier de Bruxelles (47) s'est fait le complice dans les termes les plus perfides, il n'est plus personne qui ne doive souhaiter le prompt châtiment des calomniateurs.

Ce n'est pas vous seul que l'on a voulu atteindre: l'article de l'Etoile a été exploité dans les campagnes contre les catholiques et tout le clergé. Je présidais un bureau de vôte et ai eu peine à convaincre et ramener mes assesseurs rurraux...

Continuez Monsieur l'abbé, faites prompte justice sur tous les terrains de ceux qui veuillent abattre nos troupes d'avant garde.

J'habite à deux pas du Palais de la Nation - sur la route de la gare du Nord à celui-ci: j'espère que dans quelques semaines je pourrai voir passer avec le groupe de nos députés des Flandres le premier prêtre que le suffrage universel aura fait entrer au Parlement belge.

Veuillez recevoir l'assurance de mes sentiments distingués.

Wauwermans, avocat à la Cour (48)
Bruxelles 22.10.94.

19

H. De Baets, advokaat, commentarieert een rechterlijke uitspraak.

Gent, 25 october 1894

Monsieur l'abbé,

Il est exact que la Cour a confirmé samedi le jugement de Tribunal de Termonde. Je supposais que vous aviez entendu l'arrêt tandis que je plaidais à la deuxième chambre.

Le choses douloureuses que vous me dites ne m'étonnent pas. Vous connaissez mon sentiment sur tout cela. Les symphaties

(46) Etoile Belge. Liberale krant. In 1850 gesticht door Faure. Achtereenvolgens waren Madoux, vader en zoon, A. Buyl, G. Marquet en E. Beaupain er directeur van. In 1944 werd de krant stopgezet.

(47) Le Courrier de Bruxelles. Conservatieve katholieke krant, die verscheen van 1861 tot 1914. Zij was het officieel orgaan van de Confrérie de St.-Michel.

(48) Paul Wauwermans. (Brussel, 1861-1941). Hij was Dr. in de Rechten en auteur van vele artikels en boeken over de diverse aspecten van het rechtswezen. Van 1906 tot 1936 was hij katholiek volksvertegenwoordiger, van 1894 tot 1921 gemeenteraadslid en in 1921 schepen.

vous reviennent là ou l'on vous était le plus hostile. Si vous savez éviter toute imprudence pendant cette dernière crise, vous en sortirez triomphant. La Providence vous a ménagé une épreuve pénible pour vous donner l'occasion de faire voir que le Prêtre est irréprochable dans le démocrate. Que de bien vous aurez à faire pour guérir le mal qui se fait!

L'état des esprits se modifie ici très heureusement et la contagion de cet heureux changement se répandra.

Merci de votre appréciation de mon discours. Il parraîtra en brochure, probablement samedi, avec une lettre préface de M. le sénateur Lammens (49), très nette et très crâne. (50)

Votre dévoué
Herman De Baets (51).

20

P. Hecq, redactiesecretaris van Le Journal de Bruxelles, verduidelijkt zijn houding tegenover Woeste en Adolf Daens.

Brussel, 25 october 1894

Monsieur l'abbé,

J'ai écrit, naguère, dans le Journal de Bruxelles, (52) un arti-

(49) Jules Lammens (Gent, 1822 - 1908). Hij was schoonvader van Arthur Verhaegen. Was van 1880 tot 1900 senator; medestichter van Le Bien Public en werkte in 1894 mee aan de pogingen om de christen-democraten op de lijst van de katholieken te krijgen, wat uiteindelijk mislukte.

(50) Wellicht wordt hier de toespraak bedoeld, die hij de 21e october 1894 te Gent voor de "Association de Gand" had gehouden n.a.v. de provinciale verkiezingen. Kort nadien werd deze toespraak uitgegeven. (Zie H. DE BAETS, *La situation politique...*, Gent, 1894).

(51) Herman De Baets (Gent, 1856 - Gentbrugge, 1922). Hij was broer van Maurits De Baets, toen secretaris van het bisdom. Hij behaalde te Gent het diploma van Dr. in de Rechten. Nadien werd hij advokaat aan het Hof van Beroep te Gent. Tevens publiceerde hij vele werken over allerlei rechtszaken. In antwoord op een reeks verwijten, die lokale kranten aan Adolf Daens richten, schreef hij: "M. Daens is niet alleen een geleerd man, maar onder alle opzichten een onberispelijken priester" P. DAENC, *o.c.*, p. 37).
In meetings van de Christene Volkspartij verdedigde hij vooral het evenredigheidsstelsel, wat hij ook ging verdedigen voor de studenten te Leuven.
In 1896 zal J. Renkin aan Mgr. Stillemans voorstellen om A. Daens te laten vervangen door H. De Baets. Dit voorstel stuitte op heftig verzet bij Ch. Woeste, zodat die politieke wissel niet doorging. Een tweede poging in 1897 mislukte eveneens (K. VAN ISACKER, *Het Daensisme...*, p. 85-86).

(52) Zie noot n° 31.

cle conseillant à nos lecteurs de voter pour M. Woeste (53) en raison de son talent et des services qu'il a rendus à la cause catholique. Je ne m'en dédis pas.

Mais j'éprouve le besoin de venir vous dire, en mon nom personnel, qu'en dépit de l'accident qui vient de se produire, je conserve pour votre caractère sacré un profond et sincère respect. Et je puis vous assurer qu'une multitude de catholiques, et des meilleurs, pensent comme moi en ce moment.

Certe, je désire voir revenir Mr. Woeste, à la Chambre où je le crois une force nécessaire; mais je fais des vœux aussi pour que vous y entriez un jour également. Je fais des vœux surtout pour que vous ne vous laissiez ni abattre ni emporter par la douleur ou par le dépit. Demeurez digne et soumis: c'est le désir ardent de tous ceux qui éprouvent pour vous de la sympathie - et ils sont légion.

Vous penserez peut-être que je n'ai ni droit ni mission de vous tenir ce langage. Mais veuillez considérer que le sentiment même qui me fait écrire cette lettre explique et excuse la franchise que vous y trouverez.

Vous êtes taillé pour le combat et par conséquent pour la douleur. Nous attendons de vous que le combat soit noble et que la douleur soit digne.

Veuillez croire, Monsieur l'abbé, à mes sentiments de profonde sympathie.

P. Hecq, secrétaire de la rédaction (54).

21

P. De Hauleville drukt zijn sympathie uit voor A. Daens en voor de Christen-Democraten.

Brussel, 26 october 1894

Monsieur l'abbé,

Quoique je n'ai pas l'honneur d'être connu de vous, permettez-moi d'obéir à ma conscience, en venant protester auprès de vous contre la scandaleuse intrigue électorale, dont on a tenté de vous faire la victime.

Si ma sympathie ainsi exprimée ne vous déplaît pas, laissez-

(53) Zie noot n° 30.
(54) Zie noot n° 31.

moi ajouter que, moi et d'autres fidèles désirons vous voir rester prudent: sous aucun prétexte, ne vous brouillez avec l'ordinaire. Vous feriez tort à la cause de la démocratie chrétienne. Mais tenez ferme au poste de combat choisi.

Croyez, Monsieur l'abbé, à mes sentiments respectueux.

P. De Hauleville (55)

22

A. Drubbel deelt zowel zijn mening als die van Lammens mede nopens het onderzoek aangaande mogelijke herverkiezingen in Aalst.

Gent, 1 november 1894

Mon pauvre ami,

Je vous souhaite à mon tour une bonne fête de Toussaint. Dans les circonstances où vous vous trouvez, il doit être bien bon de relire l'Evangile de ce jour.

Monsieur Lammens (56) m'a écrit aussi. Sa lettre est loin d'être aussi absolue que la vôtre. Il m'y dit seulement "que pour le moment, avant que les Chambres ne se soient prononcées au sujet de l'élection, il n'y a aucun espoir de voir accueillir l'idée d'un arbitrage". Que vous dire de plus, cher ami? Je ne suis pas autorisé à vous conseiller. Je sais seulement qu'en votre lieu et place que celui qui pourrait y mettre honorablement fin, comme dit le Patriote (57), serait béni de Dieu et des hommes.

Bien cordialement à Vous.

A. Drubbel (58).

(55) Prosper De Hauleville (Brussel, 1830 - 1898). Hij was één van de medestichters van het eerste Mechelse Congres in 1863, waar hij eveneens het woord voerde. Ook steunde hij de stichting van het progressief katholiek weekblad l'Avenir Social, dat later door Justice Sociale zal vervangen worden.

(56) Zie noot n° 49.

(57) Zie noot n° 43.

(58) De auteur van de brief is alleen gekend via zijn niet volledig leesbare handtekening. Vermoedelijk is hij te vereenzelvigen met Adolf Prosper Drubbel (Gent, 1851 - 1926). Na zijn priesterwijding was hij achtereenvolgens leraar te Ronse en te Eeklo, coadjutor te Ede (Wetteren), onderpastoor in St. Niklaas en te Gent (St.-Michiels), bestuurder der Zusters van Liefde in het gesticht voor geesteszieken te Gent, van de Dames van het Christelijk Onderwijs in Doornsele te Gent, erekanunnik van St.-Baafs, bestuurder van de Kanun-

23

H.J. Boland, advokaat uit Verviers, steunt A. Daens en vraagt hem zeker niet zijn ontslag aan te bieden voor de verkiezingen.

Verviers, 26 november 1894

Monsieur l'abbé,

Monsieur Cuppens (59) m'a montré votre lettre; elle m'a vivement ému et peiné.

Permettez-moi de vous en supplier de nouveau: ne cedez à un aucun prix - maintenez vos candidatures, vous êtes le dernier espoir des démocrates-chrétiens et si vous vous retirez la plusplart (sic) des autres catholiques perdront toute confiance dans la religion et ses ministres surtout dans les évêques.

Celui qui vous écrit a un certain droit de donner de pareils conseils pour obéir à son évêque, là ou il ne lui pas doit pas obéissance et pour éviter le reproche d'ambition - il s'est sacrifié et a prêché l'alliance avec la candidature Pottier; (60) - il a immédiate-

nikessen te Lede, titulair kanunnik van St.-Baafs, bestuurder der Zusters van Liefde (St.-Antoniushof) te Gent en Groot-Cantor. Hij bekwam zijn ontslag in 1917.

(59) Auguste Cuppens (Beringen, 1862 - Loksbergen, Halen, 1924). Na zijn priesterwijding in 1886 werd hij tot onderpastoor benoemd te Ans en weldra in de St.-Jozefsparochie van Verviers (1888). Wegens zijn nauwe banden met de Christen-Democraten zou hij er door Mgr. Doutreloux ontslagen worden (11 febr. 1895) en nadien tot aalmoezenier van de "Petites Sœurs des Pauvres" (Chartreuse - Hospitaal) te Luik benoemd worden. Een jaar nadien werd hij onderpastoor te Bressoux om in 1899 pastoor te worden in de parochie van Loksbergen, bij Halen waar hij overleed.
Deze merkwaardige priester was ook een bekend dichter, proza- en toneelschrijver. Ook schreef hij de tekst van het bekende lied "Liefde gaf U duizend namen", dat door L. de Vocht op muziek werd gezet.
Tevens was hij stichter en animator van het tijdschrift "'t Daghet in de Oosten". Hij vertaalde 58 gedichten van G. Gezelle in het Frans. (Zie meer over A. Cuppens: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel I, Brussel, 1964, kol. 366-368, door J. DROOGMANS).

(60) Antoine Pottier (Spa 1849 - Rome 1923). Na zijn studies te Rome werd hij prof. aan het Klein Seminarie te St.-Truiden en later Directeur van het college te Hoei. Van 1879 tot 1901 was hij prof. aan het Groot Seminarie te Luik, waar hij de jonge seminaristen sociaal bewuster maakte. Vooral de bloedige staking van 1866 deed bij Pottier het sociale vraagstuk ontdekken.
Hij stichtte het dagblad Le Bien du Peuple (1895) als tegenhanger van de conservatieve Gazette de Liège en was twee jaar ervoor gestart met een onafhankelijke christen vakbond. Niettemin sloot hij, onder druk van zijn bisschop, toch aan bij de Conservatieve katholieken en moest hij in 1897 afzien van

ment perdu toute autorité sur les masses qui sont allées aux socialistes.

Sans doute je puis dire comme vous: d'autres que moi l'evêque de Liège (61) surtout a la responsabilité de cette triste aventure mais malgré cela je me juge sévèrement et je me dis que j'aurais dû braver toutes les avanies et maintenir le drapeau démocratique. J'ai commis une faute grave - il fallait savoir mépriser les jugements des hommes. Songeons au Christ!

Mr. De Pelsmacker (62) nous a écrit pour une souscription mais nous sommes nous mêmes si pauvres.

Que penseriez vous d'un meeting à Alost avec Mr. Macquinay (63) et moi - Vendredi par ex. nous ne savons malheureusement pas un mot de flamand - un mot de suite dans l'affirmative.

Votre tant dévoué.
H.J. Boland (64).

P.S. Vous pouvez faire état de cette lettre.

aktieve deelname aan het politieke leven. Na de dood van Mgr. Doutreloux (1901) vertrok hij definitief naar Rome, waar hij prof. werd.

(61) Victor Joseph Doutreloux, (Chênée, 18 mei 1837 - Luik, 24 augustus 1901). Bisschop van Luik en sociaal leider. Hij leidde het verzet in zijn diocees tegen de in 1879 aangenomen liberale onderwijsnet. Ook behoorde hij tot de promotors van de Luikse sociale congressen (1886, 1887 en 1890). Hij stond onder sterke druk van de conservatieven omdat hij Pottier bleef steunen. Na zijn dood in 1901 zal hij opgevolgd worden door de uiterst conservatieve vicaris-generaal Rutten.

(62) Michel-Prosper de Pelsmaeker. (Denderleeuw, 1867 - Elsene, 1946) Neef van J.B. van Langenhaeke. Dr. in de Rechten en in de Letteren en Wijsbegeerte. Medestichter van de Christene Volkspartij. Vanaf 1907 doceerde hij aan de Gentse Universiteit. Buiten medeweten van A. Daens had hij samen met du Ca(s)tillon een akkoord met de socialisten gesloten om een gemeenschappelijke actie te voeren voor het algemeen stemrecht. Kort nadien (1894) verliet hij de beweging en werd in 1907 prof. aan de Gentse Universiteit. (Zie ook: F.J. VERDOODT, *Michel Prosper De Pelsmaeker,* in: *Priester Daens, Bulletin van het priester Daens fonds,* 1981 (V), nr. 2-3, p. 2-3).

(63) Henri Maquinay (Verviers, 1864-1928). Behoorde tot de kern van de Christen-Democraten te Verviers en was ook medewerker van l'Avenir Social. Na 1894 verliet hij echter de Christene Democratische groep en sloot aan bij de Parti Ouvrier de Belgique, de socialistische partij, waar hij eveneens een militante rol zal spelen. Vanaf 1919 werd hij vrederechter te Spa.

(64) Henri-Joseph Boland. (Heusy, 1859 - Verviers, 1902), was gehuwd met Josephine Grüneschild. Hij was dokter in de Rechten, deken van de Orde van de Advokaten en vervangend rechter bij de Rechtbank van Eerste Aanleg te Verviers.
Op politiek vlak was hij één van de bezielers van de Christene-Democraten te Verviers. Zo was hij ondervoorzitter van die partij en van 1890 tot 1895 gemeenteraadslid. Aan zijn zijde streden ook: H. Maquinay, M. Bodeux, Collard-Bovy en Thuyquer. Zijn sociaal werkterrein was vooral bij de wevers

24

P. Cuylits, pastoor te Strijtem, wenst A. Daens proficiat met zijn verkiezing.

Brussel, 11 december 1894

Cher Monsieur l'abbé,

Mes félicitations les plus cordiales pour votre triomphe d'avant-hier. Si le vers est exact: à vaincre sans péril l'on triomphe sans gloire, vous pouvez vous vanter d'en avoir de la gloire (65).

Quoi d'étonnant? Tous ses rugissements, toutes ces colères, tous ces cris me font penser à un grand et vieux dogue auquel l'on arrache l'os tant aimé. Courage et en avant pour le Christ et pour le peuple! Je voudrais vous voir joûter dans la ménagerie: n'y a t-il pas moyen de me procurer une carte permanente pour les tribunes réservées.

Venez m'apporter cela à fond de la ? (66) en même temps.

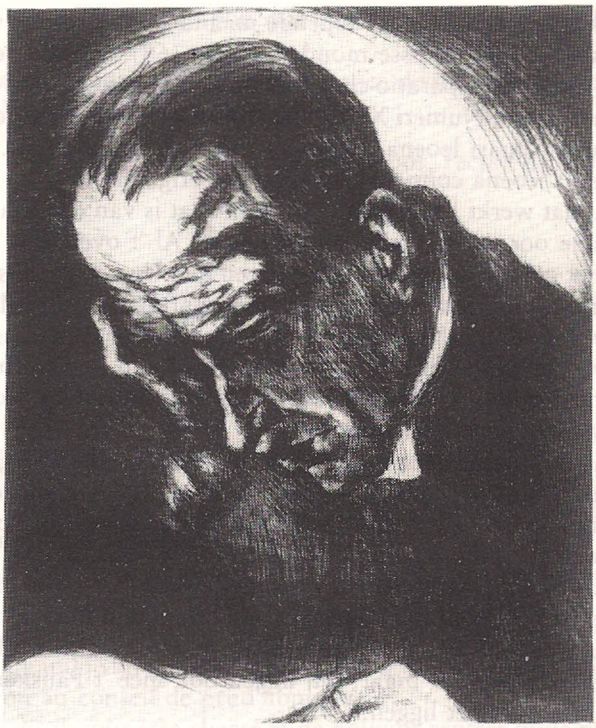
P. Cuylits (67).

van Dison. Op basis van de wantoestanden in die weverijen verdedigde zijn groep op het Nationaal Congres van de Volksbond te Brussel (1894) aangaande vakbondswerking progressieve standpunten. Doch deze voorstellen werden door het Congres verworpen.
Tevergeefs stelde Bolland zich kandidaat voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1895 en 1900, maar telkens zonder succes. Totaal ontgoocheld stierf hij op 43-jarige leeftijd.
(Zie meer: J. WIJNANTS, *les origines de la Démocratie Chrétienne à Verviers,* in: *Etudes Sociales,* n° 35, Brussel-Parijs, 1960). Tevens dank ik de zoon van J. Wijnants voor de vele inlichtingen die hij omtrent de toestand in het Vervierse bezorgde.

(65) Dit vers komt uit het werk Le Cid van Pierre Corneille, Acte II, scène II, vers 434 (le comte parle).

(66) Dit woord is totaal onleesbaar in de brief.

(67) Paul, Jean-Baptiste, Philippe, Guillaume Cuylits (Ukkel, 1856 - Kuregem, 1928). Hij werd na zijn priesterwijding in 1878 leraar aan het instituut "St.-Louis" te Brussel en in 1893 onderpastoor in de St.-Bonifatiusparochie te Elsene. Vanaf 23 februari 1898 werd hij verantwoordelijk voor de parochie van Strijtem (Roosdaal). Daar liet hij de kerk grondig restaureren en liet in de fresko's en de glasramen de mysteries van het geloof voorstellen met toenmalige levende personen uit zijn parochie. In 1907 werd hij pastoor van de O.L. Vrouwparochie te Gooik en in 1911 van Kuregem, waar hij overleed.
Cuylits werkte mee aan het christen-democratisch orgaan Justice Sociale en schreef er onder de pseudoniem X.S.A. Hij schreef een zeer scherp artikel "in de meest beledigende termen" tegen Woeste, toen deze in Luik een toespraak had gehouden (Ch. WOESTE, *Mémoires...*, dl. II, p. 108 en G. HOYOIS, *Henry Carton de Wiart et le groupe de la "La Justice Sociale",* Kortrijk, 1931, p. 71).

9. Paul Cuylits. Als priester van het bisdom Mechelen was hij van 1898 tot 1907 pastoor van Strijtem (Roosdaal). Hij schreef veelvuldig in het Christen-Democratisch orgaan *"Justice Sociale"*. Deze gravure is van E. Thysebaert (Gent 1871-1962), die vooral de onterfden en de arbeiders schilderde of graveerde.

25

P. Huart moedigt A. Daens aan maar maant hem ook aan voorzichtig te zijn en de bisschop te gehoorzamen.

Beauraing, december 1894

G.Z.J.CH!

Eerwaarde Heer Volksvertegenwoordiger,

Men haalde zoo veel kwaad uit tegen U, en ik verwachtte zooveel goed van U dat ik mijn eigen zei: vooraleer te schrijven wil ik met mijn oogen zien hoe waarlijk daar zijn zaken staan.

't Verslag van 21 der loopende maand - en ik spreek van de Kamers - zal veel te losse monden sluiten (68). Vlaanderen den Leeuw - omnis comparatio claudicat - doet mij peizen op twee verzen van Balaam: Numeri XXIV - 9 - XXIII - 24 - accubans dormivit ut leo et quasi leoena, quam suscitare nullus audebit... Ecce populus ut leoena consurget et quasi leo erigetur (69).

"Al dat werkt heeft recht van eten" Dat is van dat Vlaamsch dat in alle ooren en in alle herten klinkt. Al 't overige is al zoo goed. Het gevaar dat geheel Vlaanderen met U gaat socialist worden is dan, voor den oogenblik toch, zoo groot nog niet als iedereen het hier schijnt te zeggen.

Leve de Encycliek, de gehoorzaamheid aan de Overheid en den armen boer en Werkman! En taai en voorzichtig Vooruit! Sileat tandem procella in auram!

Zal ik U rond nieuwjaar bij mijnheer Huysman (70) zien? Leeuwen temmen is nogtans niet gemakkelijk. Nu gij gehoorzaamt aan de Encycliek, zoo zal dit moeilijk en gevaarlijk spel eindelijk toch goed uitkomen. Daens Anagramme Sedan (71). Inderdaad dat heeft daar toch een batailje geweest, he! Tot hier toe daverde de grond en mij docht dat ik al de ooren hoorde tuiten; maar da was toch maar een inbeelding, geloof ik. Zij en zullen nu niet meer zeggen: "Ja maar, wij liggen ook meê 't Pausken". De groote Leo weet het liggen.

Nog eens: gehoorzaam en voorzichtig, en taai vooruit!

Tuus P. Huart (72).

(68) Bedoeld wordt het parlementair verslag van 21 dec. wanneer A. Daens in de Kamer had verklaard dat te Aalst meer dan de helft van de bevolking bij het armenbestuur ingeschreven was, wat door Ch. Woeste enkele dagen later ten stelligste ontkend werd. De repliek van Daens werd door de socialisten uitbundig toegejuichd. Meteen was dit in de Kamer van Volksvertegenwoordigers de eerste harde confrontatie tussen Woeste en Daens.

(69) Balaam of Bileam, heidens profeet, die de Israëlieten zegende in plaats van ze te vervloeken. Zie verder Numeri - dit is Het Boek der getallen of het vierde boek van Mozes - 23 en 24.

(70) J.F. Huysman zie noot n° 4.

(71) P. Huart verwijst hier naar de slag van Sedan op 2 september 1870, waarbij de Fransen door de Duitsers verslagen werden. Sedan ligt op 45 km. (in vogelvlucht) van Beauraing.

(72) P. Huart, zie noot n° 6.

26

A. De Schepper, onderpastoor van St.-Joost-ten-Node, moedigt A. Daens aan.

St. Joost-ten-Node, 19 januari 1895

Mon cher Monsieur l'abbé Daens,

Je viens de lire aux annales les scandales du 16 et du 17 janvier. Bravo! Bravissimo!

Pour un homme roulé, en voilà un! Entre le "prêtre dévoyé" et le "député ou député voyou", le choix des honnêtes gens ne saurait être douteux. Confiance dans l'avenir!

A. De Schepper (73).

27

H.J. Boland, advokaat uit Verviers, commentarieert een petitie, die hij aan A. Daens heeft doorgestuurd.

(Verviers), 27 januari 1895

Monsieur le Représentant,

Vous trouverez ci-joint une pétition vous adressée sur ma proposition - Nous vous supplions de bien vouloir en donner connaissance - du moins en substance mardi à la Chambre. Voici quels sont les mobiles qui nous ont guidés:

Le discours d'Anseele (74) a produit un effet terrible et va encore gagner énormément de voix aux socialistes grâce à la

(73) Alphonse, Grégoire, Marie De Schepper (Brussel, 1849 - St.-Joost-ten-Node, 1923). Na zijn priesterwijding in 1871 werd hij leraar aan het klein Seminarie te Neerwaver (Waver) en vanaf 1881 onderpastoor te St.-Joost-ten-Node. Van 1902 tot 1909 was hij aalmoezenier van de gevangenis te St.-Gilles. Na deze laatste functie verbleef hij terug in St.-Joost-ten-Node, waar hij overleed.

(74) Edward Anseele (Gent, 1856 - 1938). Hij werd na de mislukking van de Eerste Internationale de grondlegger van een sterke plaatselijke socialistische organisatie te Gent. Hij richtte in 1884 het dagblad de "Vooruit" op en het jaar later was hij medestichter van de Belgische Werkliedenpartij. Vanaf 1894 tot 1930 was hij volksvertegenwoordiger en diverse malen ook minister.

domestication de ces malheureux démocrates Gantois en Bruxellois.

Nous nous sommes demandés: comment nous relever, nous qui sommes sincères? Nous avons pensé qu'il fallait profiter de suite de 2 faiblesses des socialistes: 1/ l'absolue insuffisance des députés Verviétois; 2/ ce fait qu'Anseele signale les abus mais ne donne pas les moyens pratiques de les faire cesser.

Remarquez que ce pourrait être une tactique - très habile - des socialistes pour anéantir les catholiques.

On signale la plaie - on se garde bien de parler du remède. Cela rapelle le terrible mot de Besel (75) "il faut faire soigner les plaies du Peuple".

A nous démocrates chrétiens de les guérir - le Christ nous l'ordonne - on parlera d'enquête - c'est une dérision - un enterrement. Ce qu'il faut d'abord, c'est une inspection ouvrière avec pouvoirs aussi étendus par exemple que les gardes-forestiers (droit d'être cru jusq'à inscription de faux). Nous indiquons d'autres moyens dans la pétition.

Tous les ouvriers présents ont déclaré que les abus signalés par Anseele à Gand existent sur une grande échelle à Verviers.

Quant à l'affaire des grâces, c'est un véritable scandale. Les représentants d'alors ont appuyé les requêtes mais Mr. Simonis - le potentat - n'a pas voulu (76).

Mr. De Lantsheere (77) fils qui était venu (comme Vander Velde) (78) plaider pour plusieurs prévenus m'a même un jour

(75) Wellicht Besel, maar niet nader te preciseren.

(76) Niet duidelijk is of hier Alfred Simonis bedoeld wordt of Jean Simonis, beiden uit Verviers.
Jean Toussaint Hubert Emmanuel Adolphe Simonis. (Verviers, 1834 -1901). Deze was eigenaar van een belangrijke weverij in Verviers.
Alfred Simonis. (Verviers, 1842 - 1931). Ingenieur en politicus. Provincieraadslid van 1862 tot 1870; katholiek volksvertegenwoordiger van 1870 tot 1878 en van 1884 tot 1919 senator. Tevens was hij van 1908 tot 1911 senaatsvoorzitter.

(77) Léon De Lantsheere (Brussel, 1862 - Asse, 1912). Behaalde te Leuven het diploma van Rechten en van Thomistische Wijsbegeerte, werd nadien advokaat te Brussel. Van 1889 tot 1900 was hij Provincieraadslid en sinds 1895 prof. te Leuven. Léon De Lantsheere mag niet verward worden met zijn vader Théophile, die een vooraanstaand politicus was.

(78) Emile Vandervelde. (Elsene, 1866 - Brussel, 1938). Belgisch socialistisch politicus en econoom, studeerde te Brussel Rechten en Economie. Was medeoprichter van de Tweede Internationale maar zal zijn revolutionaire stellingen na de staking van 1902 laten varen en zich aansluiten bij de reformistische socialisten. Van 1894 tot 1938 was hij volksvertegenwoordiger en na de eerste W.O. dikwijls ook minister. Aan zijn tweede echtgenote, Hélène Speyer met wie Vandervelde in 1901 huwde, stuurde A. Daens in (1902)

accompagné au ministère (du temps de Mr. Lejeune) (79) pour appuyer la grâce.

J'ai écrit du temps de Mr. Begerem (80) également et Mr. Loslever (81) a appuyé on prétend que le roi ne voulait pas.

Malempré (82) notre fameux député n'a gardé de parler de cette question si intéressante pour notre classe ouvrière - parce qu'il a trahi ses frères (compagnons) lors de la guerre des tisserands, il a eu le triste courage de perdre le parti des patrons ou plustôt de blâmer la grève que ses propres frères faisaient cependant.

? (83) lui - l'a soutenue - et a été fort mêlé à cette affaire des grâces. Seulement si vous lui en parlez avant - ce que je ne vous conseille pas - soyez prudent - je crains qu'ils ne déjouent le bon tour que nous leur jouons - bien légitime après leur polémique contre nous.

Figurez-vous que notre réunion de ce jour était nécessité en partie par les mesures incroyables prises contre nous par l'évêché.

Votre arrivée et la rentrée de Maquinoy (84) ont mis l'évêque (85) et Pottier (86) en colère.

twee foto's terug. A. Daens schreef "elles me rappellent votre agréable et cordiale compagnie". (BRUSSEL, *Instituut Vandervelde, Catalogus, documenten, manuscripten enz...*, dl. II, *Lala Vandervelde,* L.S.V./V/b: Abbé Daens à Lala Vandervelde). Met dank aan de heer Groenweghe, Brugge.

(79) Jules Lejeune (Luxemburg, 1828 - Elsene, 1911). Prof. aan de U.L.B. te Brussel. Senator van 1894 tot 1900. Verwierf vooral bekendheid door de wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling van de gevangenen, die één derde van hun straf hebben uitgezeten.

(80) Victor Begerem (Ieper, 1853 - Gent, 1934). Dr. in de Rechten, Provincieraadslid, katholiek volksvertegenwoordiger van 1886 tot 1921. Minister van Justitie van 1894 tot 1899. Begerem drong er bij Mgr. Stillemans op aan dat de aanvallen van de Daensisten op de regering en op de koning een einde zouden nemen.
Hij was het ook, die met minister Schollaert in 1895 te Aalst de eerste steen legde van het stedelijk hospitaal, wat aanleiding heeft gegeven tot relletjes tussen de Daensisten en de politie.

(81) Auguste Loslever (Verviers, 1847 - Floreffe, 1910). Hij was gemeenteraadslid van Verviers van 1872 tot 1884 en katholiek volksvertegenwoordiger van 1885 tot 1890, van 1892 tot 1894 en van 1898 tot 1900. In die laatste periode was hij ook secretaris van de Kamer. (Zie meer hierover: J. WIJNANTS, *Les origines...*, passim.).

(82) Jean Malempré (Ensival, 1859 - Verviers (?) 1909).
Socialistisch volksvertegenwoordiger voor Verviers van 1894 tot 1898 en van 1900 tot 1909.

(83) Niet te ontcijferen.

(84) Henri Maquinay, zie noot n° 63.

(85) Mgr. Doutreloux, zie noot n° 61.

(86) Antoine Pottier, zie noot n° 60.

Mr. Cuppens (87) est transféré à Liège et défend aux prêtres de venir à l'union démocratique chrétienne! Les journaux conservateurs annoncent la chose - il va y avoir une jolie polémique dans les journaux socialistes - et c'est la religion qui en pâtira!

Quels tristes sires que nos évêques!

Tous les gens sensés admirent votre attidude vis-à-vis de Woeste (87bis) et honnissent celui-ci.

Votre tout dévoué
H.J. Boland (88)

Il ne faut pas citer les noms des signatures à la Chambre. Nous avons la plus entière confiance que par là vous nous aiderez à nous relever dans la confiance des ouvriers et à faire une magnifique réponse aux conservateurs qui ont intrigué à l'évêché!

28

Mgr. Abbeloos, rector van de Leuvense Universiteit, steunt A. Daens.

Leuven, 5 februari 1895

Monsieur le Représentant,

A la réception de votre lettre j'ai fait immédiatement ce qui m'a paru possible et utile. Soyez persuadé que je ne perdrai pas

(87) Auguste Cuppens, zie noot n° 59.

(88) Henri-Joseph Boland, zie noot n° 64.
In het Daensfonds van de Aalsterse Dekenij bevindt er zich ook een brief van Ch. Woeste gericht aan een zekere Lauwereys (89) uit Ninove, die de brief wellicht doorgaf aan A. Daens en die luidt als volgt:

Brussel, 31 januari 1895

Mijnheer, ik bedank u over de inlichtingen die gij mij hebt gezonden. Mijnheer Daens kan niets doen; hij zal niets doen. Hij weet schelden, maar niets anders. In de Kamer is hij zonder invloed, en zijn redevoeringen zijn ledig. Gij en uwe vrienden moeten aan het volk toonen dat hij niets voor hen krijgt.

Gij kunt mij bezoeken wanneer gij wilt. Maar ik ben, in dezen oogenblik, zeer bezig. Het is beter mij te schrijven.

Aanveerd, Mijnheer, mijn vriendelijke groetenissen.

Ch. Woeste.

(89) Gustave Lauwereys (Aalst, 1844 - Ninove, 1916). Hij was boekbinder van beroep.

l'affaire de vue et que nul plus que moi en souhaite de la voir bien aboutir.

Agréez, Monsieur l'abbé, l'assurance de mes sentiments confraternels et dévoués en N.S.

J.B. Abbeloos, rector d'Univ. (90)

29

H.J. Boland, advokaat uit Verviers, licht A. Daens in aangaande de wantoestanden van de textielarbeiders in zijn streek.

Verviers, 13 maart 1895

Monsieur le Représentant,

J'ai tardé à vous répondre parce que j'ai voulu consulter un grand nombre d'ouvriers sur les abus.

Tout d'abord il ne peut être question de citer des noms - les ouvriers perdraient leur place et n'en pouraient retrouver.

Un ouvrier qui me racontait un vrai vol - s'est même moqué de moi - quand je lui ai fait observer que la victime eut pu traduire son patron au conseil de prud'hommes.

Oui-dit-il-pour être chassé et ne pouvoir rentrer nulle part. Il serait trop long de citer tous les cas de fraude - il est préférable de s'en tenir aux genres de fraudes tres fréquentes, dont sont victimes nos tissenrands.

Les tisserands sont payés à tous par mille de duides (fils tissés) mettons 15 à 20 centimes; supposons qu'un tisserand ait tissé une pièce contenant 100 mille duides il devrait toucher 15 à 20 fr. C'est à ce moment que la malhonnêteté patronale intervient - on déduit de ce salaire un tas de frais "nettoyage, collage etc." Ces frais sont nécessités la pluspart (sic) du temps non par la faute du

(90) Jean-Baptiste Abbeloos (Gooik, 1836 - Leuven, 1906). Na zijn priesterwijding in 1860 studeerde hij aan de Universiteit te Leuven, waar hij Dr. in de Theologie werd. Achtereenvolgens werd hij prof. aan het Groot-Seminarie te Mechelen (1868), erekanunnik (1873), pastoor te Duffel (1876) en Vicaris-Generaal (1883). Vier jaar later werd hij benoemd tot rector aan de Katholieke Universiteit te Leuven, een functie die hij tot 1898 bleef uitoefenen. Hij stierf te Leuven in 1906. Zie ook: *Dictionnaire d'Histoire et de Géopgraphie Ecclésiastiques,* o.l.v. A. BAUDRILLART, A. VOET en U ROUZIES, dl. I, Parijs, 1912, kol. 37-39 door A. CAUCHIE en *Biographie Nationale,* deel XLI, 13e supplement, kol. 1-6, art. *Abbeloos, J.B.,* door J. MOSSAY, Brussel, 1979-'80.

tisserand mais par la machine ou la mauvaise qualité de la matière première.

On me citait cette semaine une ouvrière qui n'avait touchée que son 6 fr. pour avoir tissé 45 mètres chez Simonis (90bis). Le grand vice est le pouvoir absolu du patron de faire des retenues. Si l'ouvrier réclame il est chassé et le patron l'empêche de ce caser ailleurs.

Seule l'inspection ouvrière - avec des ouvriers sérieux - peut remédier au mal.

Outre ces abus il y a la scandaleuse immoralité du travail des femmes!

A ce propos il m'est venu une idée - au lieu de l'enquête, je voudrais qu'une loi donnât à tout membre de la Chambre le droit de se rendre compte par lui-même de ce qui se passe dans les fabriques.

Je voudrais voir Mr. Vanden Peereboom (91) visitant à l'improviste certains de nos établissements.

Comment va la lutte? Pas trop mal - mais le haut clergé ne nous pardonne pas votre arrivée!

Ce qui m'effraye le plus dans notre situation en Belgique c'est l'incroyable incapacité de nos évêques!

Je ne parle pas du gouvernement - c'est à se demander s'il est payé pour faire les affaires des socialistes.

Votre tant dévoué
H.J. Boland (92)

Je vous ai abonné au Démocrate. (93)

(90bis) Simonis, zie noot n° 76.

(91) Jules, Henri Vanden Peereboom (Kortrijk, 1843 - Anderlecht, 1917). Katholiek politicus uit het Kortrijkse. Dr. in de Rechten, volksvertegenwoordiger van 1878 tot 1900, Senator van 1904 tot 1917. Tevens was hij minister in 1884, 1894-'96 - '99 en in 1899 ook eerste minister.

(92) Henri-Joseph Boland, zie noot n° 64.

(93) Le Démocrate. Weekblad van de Christen-Democraten te Verviers, verscheen voor de eerste maal de 5e nov. 1892 en hield reeds op te bestaan in 1894. Ofschoon L. Thisquen de directeur ervan was berusste de effectieve leiding bij priester A. Cuppens (Zie meer: P. GERIN, *Presse populaire catholique et presse démocrate chrétienne en Wallonie et à Bruxelles, (1830-1914)*, in: *Bijdragen van het Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis*, n° 80 (1975), p. 184.

10. Henri Joseph Boland. Deze Dr. in de Rechten was één van de bezielers van de Christen-Democratische beweging in het Vervierse. Goed vertrouwd met de sociale wantoestanden in de weverijen van de streek verdedigde hij progressieve standpunten i.v.m. de vakbondsbeweging en lichtte hij A. Daens regelmatig in.

30

Paul Peers, onderpastoor van Gravelines, feliciteert A. Daens voor zijn strijd ten voordele van de zwakken en de verdrukten.

Gravelines (Dép. du Nord), 26 maart 1895

Monsieur le Révérend,

Permettez-moi, comme fils d'ouvrier flamand, de vous offrir mes plus humbles et en même temps mes plus chaleureuses félicitations pour la campagne courageuse que vous menez en faveur des faibles et des opprimés.

Je ne vois réellement pas la différence que veut établir le "Bien Public" (94) entre vous et les autres démocrates chrétiens.

Comme vous lui dites très bien dans votre dernière lettre, à laquelle il n'a rien répondu, les antisocialistes de Gand (d'après le compte-rendu même du Bien Public) ont voté et avec raison d'energiques protestations contre le projet de loi communale. Et le Bien public n'a rien dit. Il y a quelques années à propos de l'affaire des quatre métiers, les antisocialistes ont fait cause commune (sur ce fait particulier sans doute) avec les socialistes. Et le Bien Public, comme je lui ai fait remarquer, n'a rien dit. Vous autres, démocrates d'Alost, vous décidez même de ne faire aucune manifestation avec eux, même à propos de la loi communale; néanmoins, foi en Bien Public, vous êtes avec les socialistes vous êtes complice des révolutionaires.

Pour le coup c'est trop fort. Depuis quelques années je lisais avec plaisir ce grand journal catholique.

Mais la campagne qu'il mène en ce moment publiquement contre un prêtre sans motifs évidents me répugne. Si c'est pour obtenir l'union qu'il fait cela, il s'y prend mal. Je ne reconnais plus là ce Bien Public qui répondit jadis si franchement à l'honnorable Mr. Woeste (95) à propos des mêmes discussions.

Maintenant ça change. Ne disons rien. Mr. Woeste pourrait se fâcher. J'ai vu aussi avec plaisir, Mr. l'abbé, que vous avez su défendre la thèse de l'impôt progressif bien commandé - au point de vue doctrinal.

(94) Le Bien Public. Katholiek conservatieve krant met gematigd Ultramontaanse strekking. De krant werd in 1853 gesticht door J. Lammens en J. de Hemptinne. Het was lange tijd één van de voornaamste organen van het land. De krant hield op te bestaan in 1940.

(95) Charles Woeste, zie noot n° 30.

A ceux qui l'ignorent, et il s'en trouve même à la chambre parmi les catholiques, vous pouvez leur dire en effet que le R.P. Liberatore a publié (96) en 1889 à Rome les principes d'économie politique où la thèse de l'impôt progressif est exposé (sic) assez longuement. Ce livre a été traduit en français et se vend à librairie H. Oudin.

Mais il croirent avoir tout réfuté quand ils auront dit que ce bon père était aussi un socialiste.

Pardonnez-moi, Mr. l'abbé, de vous avoir entretenu si longuement. Ça soulage quand je puis dire à celui qui est attaqué surtout à un confrère dans le sacerdoce: Donnez-moi la main.

Agréez, monsieur l'abbé, l'assurance de mon profond respect en N.S.

Paul Peers, vicaire (97)

(96) P.M. LIBERATORE, *Grondbeginselen der Staatshuishoudkunde,* vertaald door A. Nuyens, Brussel, 1898. P.M. Liberatore werd te Salerno geboren in 1810 en stierf te Rome in 1892.
Toen A. Daens, tijdens zijn bezoek aan het Vatikaan in 1895 naar zijn idee gevraagd werd omtrent de inkomstenbelasting, verwees hij uitdrukkelijk naar dit werk. (Zie P. DAENS, *Priester Daens...,* p. 78).

(97) Paul Peers (Roubaix, 1862 - La Groise, 1917). Hij werd te Rijsel tot priester gewijd in 1887 en werd dadelijk onderpastoor te Waziers, vervolgens te Armentières (1888), te Rijsel (1890), Gravelinnes (1894), St.-Pol-sur-Mer (1895) en Marq-en-Baroeul (1899). Nadien verbleef hij terug in Rijsel, waar hij tijdelijk zonder functie was om in 1909 pastoor te worden van Villers-Plouich, een parochie, die vanaf 1913 onder het bisdom Kamerijk ressorteerde.
In 1919 werd hij pastoor van La Groise tot 1944 om nadien opgenomen te worden in het rusthuis der priesters te Kamerijk en in het psychiatrisch hospitaal van Loos bij de Broeders van St.-Jan de Deo. Te Loos overleed hij de 4e of de 5e april 1947. Niettemin werd hij op het kerkhof van La Groise begraven.
E.H. J. Picardet, die P. Peers in La Groise gekend heeft, getuigt van hem dat hij en zijn familie behoorde tot de sociaal christelijke groep, zonder dat hij daarvoor die idee in het openbaar bekend maakte. Wel was hij in La Groise vooral bekend als grote muziekkenner. Zijn broer Henri was tenandere een componist.
Met dank aan de E.H. R. Desreumaux, archivaris van het bisdom Rijsel, F. Machelart, archivaris van het bisdom Kamerijk, F. Mauviel, pastoor van Le Cateau en J. Picardet, pastoor van Landrechies.

31

S. Nicotra auditeur van de nuntiatuur bericht A. Daens, dat hij de Nuntius kan bezoeken. (97)

Brussel, 4 mei 1895

Monsieur l'abbé Daens,

Son excellence Monseigneur le Nonce apostolique (98) me charge de Vous prier de vouloir bien vous rendre, le plus tôt possible, auprès de Lui. Il sera chez lui demain ou après demain dans la matinée jusqu'à midi.

Agréez, Monsieur l'Abbé, l'expression de mes sentiments dévoués.

S. Nicotra, auditeur de la Nonciature (99).

(98) Giuseppe Franca Nava di Bontife (Catania (Sicilië), 1846-1928). Hij was afkomstig van een belangrijke adellijke familie in Sicilië, was titulair bisschop van Alabandu en hulpbisschop van Catania. Hij was Nuntius te Brussel van 4 mei 1889 tot 25 juli 1896. De Belgische ambassadeur bij het Vatikaan beschrijft hem als een voornaam man met een kalm karakter, een man die wijs en voorzichtig is, ook al is hij afkomstig van het Middellandse-zeegebied. In 1893 bekomt hij in België het Groot Lint in de Leopoldsorde en in 1895 benoemt de paus hem tot aartsbisschop van Catania, een post die hij om allerlei redenen niet kon bekleden, zodat hij tijdelijk in Brussel bleef. Uiteindelijk zal hij niet naar Sicilië gaan maar een post bekleden in Madrid (1896). Kranten beweerden dat hij uit Brussel werd teruggeroepen omdat hij de Christen-Democraten niet in toom wist te houden.
(Zie meer hieromtrent: BRUSSEL, n° 2982, *Correspondance Politique, Légations, St. Siège,* dl. 20 (1895-1896), n° 10, 11, 18, 29, 59 en 84 en J. ART, *Quelques fonds d'archives du pontificat de Léon XIII (1875-1903) se rapportant à l'histoire de la Belgique,* in: *Bulletin de l'Institut historique belge de Rome,* fas. L. Brussel-Rome, 1980, p. 481.

(99) Sebastiano Nicotra. Titulair aartsbisschop van Heraclea en pauselijk nuntius te Brussel van 1918 tot 1923.

32

S. Nicotra antwoordt in naam van de Nuntius de twee brieven van A. Daens in verband met zijn reis naar Rome.

Brussel, 9 mei 1895

Monsieur l'Abbé,

Le Nonce Apostolique (100) venant de recevoir votre lettre, me charge de Vous répondre qu'il a bien eu les deux lettres que vous lui avez adressées mardi dernier, l'une de Bruxelles et l'autre postérieure d'Alost. C'est dans celle-ci que Vous avez annoncé à son Excellence votre départ pour aujourd'hui jeudi-soir. Conformément à cette communication, Monseigneur le Nonce en a déjà averti le Saint-Siège.

Il n'a pas répondu aux deux lettres ci-dessus, car celles-ci n'étaient que la réponse à la seconde lettre expresse que, d'après les ordres du Nonce, j'ai eu l'honneur de vous envoyer le même mardi.

Nicotra was gedurende 10 jaar lid van de Belgische nuntiatuur (1889-1899) eerst als secretaris en vanaf 1894 als auditeur. Nadien vervulde hij die functie in München en Wenen. Na een conflict met Mgr. Merry Del Val diende hij tijdens het pontificaat van Pius X (1903-1914) de diplomatie te verlaten. Paus Benedictus XV (1914-1922), die een studiegenoot was van Nicotra, nam hem echter terug in dienst en benoemde hem tot nuntius in Chili. Wanneer de Belgische nuntius, Mgr. Locatelli, in 1916 te Lissabon benoemd werd, zal Mgr. Nicotra uit drie kandidaten gekozen worden omdat hij België reeds goed kende, omdat hij bevriend was met Kardinaal Mercier en omdat hij - gezien zijn vroeger verblijf in Duitsland en Oostenrijk - gemakkelijk met de toenmalige vijand in hun taal kon omgaan.
Deze post bekleedde hij slechts vijf jaar (1918-1923), daar hij aan een hartziekte leed en de dokters hem een ander klimaat aanraadden. Aldus werd hij op zijn beurt nuntius te Lissabon.
Van Nicotra is algemeen bekend dat hij zich interesseerde voor het sociale leven van de landen, waar hij verbleef en voor de studies ervan.
(BRUSSEL, *Archief van de Nuntiatuur;* BRUSSEL, *Archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, n° 13.543 en 13.543 bis; Grande Enciclopedia Portugesa e Brasileira,* dl. XVIII, p. 727).

(100) Giuseppe Franca Nava di Bontife, zie noot n° 98 en ook BAMBZ., *Correspondance politique...* dl. 20, n° 17 brief van de Belgische Ambassadeur aan de minister van Buitenlandse Zaken van 11 mei 1895.

Maintenant vous ajournez la date de votre départ pour Rome à Samedi prochain, changement que votre dernière lettre ne justifie point.

Recevez, Monsieur l'abbé, l'assurance réitérée de ma considération très distinguée.

S. Nicotra, auditeur de la
Nonciature (101).

33

Kardinaal Di Pietro, prefect van de Congregatie van het H. Concilie, keurt de politieke actie van A. Daens af. Deze laatste moet aan zijn overheid gehoorzamen.

Rome, 22 mei 1895

A. Kopie van de brief: BAG., FAS., 9. Daens, 1895, n°
B. Gedeeltelijke uitgave in vertaling: K. VAN ISACKER, Het Daensisme..., p. 183.

Reverende Domine,

Non pauca, quae gravem merebantur censuram, quaeque ad tuam publicam agendi rationem pertinent S. Apostolicae Sedi ex documentis et testimoniis certissimis innotuerant.

Quamobrem ex mandato SSmi. D.N. Leonis Papae XIII (102) ad Urbem vocatus fuisti, ut S. Concilii Congregatio, omnibus perspectis, te rite admoneret. Quibus Sanctitatis Suae mandatis, eo quo par est obsequio et sedulitate, ad executionem deductis, singillatim comperisti, opera praesertim theologi ac religiosi viri a me designati, quae sint tibi facienda ac devitanda quaeve corrigenda ac reparanda. Stude igitur ea tecum ipse recolere ac exequi: satage pietatem fovere, sermonem ad iustitiae, charitatis ac prudentiae regulas temperare, honorem in omnibus sacerdotali tuae dignitati conquirere. Ne te immisceas coetibus hominum qui civilem societatem commovere moliuntur, et ne quid unquam committas, quod discordiam inter catholicos excitare, eorum pacem et unionem utcumque turbare et mutuae charitatis vincula

(101) Sebastiano Nicotra, zie noot n° 99.
(102) Paus Leo XIII (1878-1903), zie noot n° 7.

dissolvere valeat. "Quisquis enim seminando iurgia dilectionem proximorum perimet hosti Dei familiarius servit quam Deo". (S. Gregorius, M. Preg. Past., p. 3 cap. 23).

Memor insuper vocationis tuae obsequens et obediens esto Praesuli tuo, eique ita docilem te praebe, ut universam tuam agendi rationem, terrena qualibet sollicitudine postposita, ad eius praecepta et consilia dirigas et componas.

Haec omnia et cetera, quae ore audisti confido fore ut, conscientiae tuae apprime consulens, sincera mente observes ac peragas, ne (quod Deus avertat) ad alia iuxta sacros canones remedia sit procedendum.

Interim in Domine vale.

A. Card. Di Pietro, Praef. (103)
C. De Lai, Subsecreta (104).

Eerwaarde Heer,

Vrij veel zaken, die een strenge kritiek verdienen en die betrekking hebben op uw openbare handelswijze, zijn door betrouwbare documenten en getuigenissen aan de H. Apostolische Stoel bekend.

Daarom bent u op bevel van Paus Leo XIII naar Rome ontboden opdat de Congregatie van het H. Concilie, na streng onderzoek, u op passende wijze zou vermanen. Nadat deze opdrachten van Zijne Heiligheid met de nodige gehoorzaamheid en ijver ten uitvoer zijn gebracht, hebt u punt voor punt vernomen wat u moet doen en laten wat u moet corrigeren en herstellen. U hebt dit vernomen door toedoen van een theologisch en religieus man, die door mij werd aangeduid.

Leg er u bijgevolg op toe deze dingen bij u zelf te herstellen en na te streven: span u in om de godsvrucht te bevorderen en uw taal te matigen volgens de regels van de rechtvaardigheid, naastenliefde en voorzichtigheid. Zet u ook in om in alle aangelegenheden uw priesterlijke waardigheid hoog te houden. Meng u niet in ver-

(103) A. Di Pietro, kardinaal. Prefect van de Congragtie van het Concilie. Hij gaf onder andere aan Mgr. Stillemans de raad dat A. Daens best zou ontslag nemen (1896) en dat hij niet langer meer zijn priesterkleed mocht dragen (1899).

(104) C. De Lai. Was in 1921 kardinaal en werd speciaal belast met de delikate opdracht om - tegen de wens van de Keulse aartsbisschop in - de juridische afscheiding te bewerkstelligen van Eupen en Malmédy en die plaatsen over te hevelen naar het bisdom Luik (1919).

gaderingen van mensen, die er naar streven de burgerlijke maatschappij in beroering te brengen, en doe nooit iets dat de tweedracht onder katholieken kan opwekken of dat, hoe dan ook, de vrede en eenheid kan verstoren of de banden van wederzijdse naastenliefde kan losmaken.

"Wie immers door twist te zaaien, de liefde tot de naasten te niet doet, is meer een trouwe dienaar van Gods vijand dan van God zelf" (S. Gregorius, M. Preg. Past., p. 3 cap. 23).

Wees bovendien uw roeping indachtig en wees volgzaam en gehoorzaam aan uw bisschop, en toon u zo onderdanig dat u geheel uw handelswijze richt en organiseert naar zijn voorschriften en raadgevingen, en stel daarbij elke aardse bekommernis achteruit.

Ik vertrouw erop dat u vol zorg voor uw geweten deze en andere dingen die u persoonlijk hebt gehoord met oprecht gemoed zult onderhouden en volbrengen, opdat (God verhoede het) wij volgens de kerkelijke richtlijnen niet zouden moeten overgaan tot andere middelen.

Intussen, gegroet in Christus

A. Card. Di Pietro, Praef.
C. De Lai, ondersecretaris.

34

M. De Baets deelt mede dat A. Daens in twee kerken van Aalst mis kan lezen.

Gent, 13 juli 1895

Monsieur l'Abbé,

S.G. Mgr. l'Evêque me charge de vous dire que vous pouvez célébrer la Ste Messe soit à l'hôpital (105) à 8 heures; soit à la cha-

(105) Het stedelijk Hospitaal werd in 1242 definitief gesticht door gravin Joanna van Constantinopel en was gevestigd aan de Vismarkt achter de St.-Martinuskerk. De kapel werd er een laatste maal grondig verbouwd op het einde van de 16e eeuw. Toen op het einde van de 19e eeuw de gebouwen te klein waren geworden verhuisden de Gasthuiszusters van de H. Augustinus in 1899 naar een nieuw complex in de wijk Hertshage. Het Oud-Hospitaal werd in 1959 volledig gerestaureerd en doet nu dienst als tentoonstellingsruimte.

11. Van het stedelijke St.-Elisabethhospitaal werd in 1895 door de ministers Schollaert en Begerem de eerste steen gelegd. Deze plechtigheid gaf op de Aalsterse markt aanleiding tot relletjes waarvan A. Daens ten onrechte beschuldigd werd van aanstoker en van medeplichtigheid.

pelle des Frères de Marie (106) à une heure à convenir avec Monsieur le chanoine Thibaut (107).

Agréez, Monsieur l'abbé, l'assurance de mon dévouement en J.C.

Maur. De Baets, sécretaire (108).

35

E. Van Wetter, advokaat te Oudenaarde, licht A. Daens in nopens een gerechtelijk onderzoek, ingesteld door notabelen uit het Zottegemse.

Zottegem, 16 juli 1895

Monsieur l'Abbé Daens à Alost,

Je partage absolument votre manière de voir et Mr. De Baets la partagera (109) aussi; je n'en doute pas; le jugement est conçu dans des termes ridiculement exagérés et d'une sévérité calculée, il est pour tous les défendeurs une flétrissure qu'ils ne peuvent pas accepter. Le tribunal était composé de monsieur De Bie (110), pré-

(106) Broeders van Maria. Congregatie van Broeders te Aalst (Ridderstraat) gesticht door Jacobus Ringoir de 30e jan. 1841 (?) en goedgekeurd door Mgr. L.J. Delebecque de 20e febr. 1841. Deze Congregatie stond vooral in voor de verzorging van de geesteszieken. Tijdelijk hadden ze ook het toezicht over het nabijgelegen weeshuis in de Kattestraat. Vanaf 1880 houden ze zich nog uitsluitend bezig met het opnemen en verzorgen van priesters, die geestesziek waren en anderzijds met het maken van liturgische gewaden. In 1929 werd de Congregatie opgenomen in die van de Broeders van St.-Jan de Deo te Gent. Tijdens de 2e W.O. (1943) werd hun klooster gesloten en nadien overgemaakt aan het Bisdom om er een internaat onder te brengen van het Vrij Technisch Instituut. Sinds 1981 werd het ganse complex ter beschikking gesteld van het nabijgelegen St.-Maarteninstituut.

(107) Vital, Elie, Thibaut. (Denderwindeke, 1839 - Aalst, 1918). Deze werd na zijn priesterwijding leraar aan het St.-Catherinacollege te Geraardsbergen (1865), regent van het Aalsters Weeshuis en Directeur van de Broeders van Maria (1877) en tenslotte pastoor van het Aalsters Begijnhof (1903-1918).

(108) Maurits, Marie De Baets, zie noot n° 36.

(109) Herman De Baets, zie noot n° 51.

(110) Emile, Eugène De Bie (Mol, 1847 - Gent, 1924). Advokaat, verbleef geruime tijd in Kortrijk tot hij van 1892 tot 1897 voorzitter werd van de Rechtbank te Oudenaarde. Nadien vestigde hij zich te Gent als raadsheer bij het Hof van Beroep.

sident, Schouppe (111), juge et De Riemacker, juge suppléant (112).

Les demandeurs sont:

1. Octave de Savoye, notaire à Essche St. Liévin (113)
2. Herman De Beer, ingénieur à Leeuwerghem (114)
3. Théodore De Moor, candidat-notaire à Oomberghen (115)
4. Albert Mussely, étudiant en Droit à Sottegem (116)
5. Hubert Van Lierde, avocat à Sottegem (117)
6. Joseph Bouckaert, brasseur à Essche St. Liévin (118)

(111) Alfred Schouppe (Dendermonde, 1837 - Brussel, 1899). Studeerde aan het Jezuïetencollege te Aalst, alwaar hij in 1849 zijn einddiploma behaalde. In 1862 was hij één van de oprichters van de Oudheidkundige Kring van Dendermonde. Tevens schilderde hij in zijn vrije tijd impressionistische werken. Van 1883 tot 1898 was hij onderzoeksrechter bij de Rechtbank van Eerste Aanleg te Oudenaarde. In 1897 vestigde hij zich te Brussel, waar hij overleed. (Zie ook: J. DE BROUWER, *De Jezuïeten te Aalst.* deel 3. *De uitstraling van het kollege 1831-1981,* p. 38 en A. STROOBANTS en J.P. DE BRUYN, *De schenking Poirier (1977),* in: *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde,* 4e reeks, dl. 5, Jaarboek 1980, p. 39.

(112) Armand, Adolf De Riemaecker (Berchem, bij Oudenaarde, 1854 - Oudenaarde, 1929). Advokaat, pleitbezorger.

(113) Octave, Cesar, August De Savoye (St.-Lievens-Esse, 1827 - 1906). Notaris te St.-Lievens-Esse van 1853 tot 1902. Huwde met L. De Cooman en in een tweede huwelijk met St. Janssens.

(114) Herman De Beer (Leeuwergem, 1860 - 1929). Behaalde te Leuven het diploma van ingenieur maar oefende het beroep niet uit. Hij bleef te Leeuwergem, waar hij als secretaris van de gemeente zich ten dienste stelde van de lokale bevolking.

(115) Theodore De Moor (Oombergen, 1867 - Ledeberg, 1930). Huwde in 1904 met R. Boulanger en was te Ledeberg notaris en plaatsvervangend vrederechter.

(116) Albert, Maurits Mussely (Kortrijk, 1875 - Zottegem, 1928). Huwde Charlotte Robijns. Was lange tijd - tot aan zijn dood - vrederechter te Zottegem; hij speelde een belangrijke rol in de economische ontplooiing van Zottegem.

(117) Hubert, Jan, Lodewijk Van Lierde (Zottegem, 1860 - ?). Zoon van Lodewijk Van Lierde, geneesheer te Zottegem. Hij was gehuwd met Rosina Van Der Haeghen uit Aalst. Hij was advokaat te Zottegem en tevens rechter te Oudenaarde.

(118) Joseph Bouckaert (Oosterzele, 1862 - St.-Lievens-Esse, 1929). Ofschoon hij het diploma van notaris bezat heeft hij dit ambt nooit uitgeoefend, en werd hij na zijn huwelijk met Adelaïde Mertens, brouwer en stoker te St.-Lievens Esse, waar hij ook het schepenambt bekleedde.

7. Hector De Beer, notaire à Oudenhove Ste. Marie (119)
8. J.B. Van Aelbrouck, bourgmestre à Velsique (120)
9. Emile (?) Vekemans, imprimeur à Sottegem (121)
10. Conrad Wadin, greffier à Sottegem (122)
11. Emile Talloen, candidat notaire (123)
12. Gilbert Crombé, candidat notaire tous à Sottegem (124).

Bien à vous,
E. Van Wetter (125).

(119) Hector, Karel, Eugeen, Marie De Beer (Leeuwergem, 1859 - Zottegem, 1900). Oudstudent van het Jezuïetencollege te Aalst (Rethorica 1877); notaris te St.-Maria-Oudenhove van 1884 tot 1900 en te Zottegem van 1895 tot 1899.

(120) Jean-Baptist Van Aelbrouck (Velzeke, 1845 - 1899). Zoon van Joseph Van Aelbrouck. Hij huwde met Marie-Thérèse De Maeseneire en woonde op het bekende Liedsens Hof of Oranje Hof. Tevens was hij burgemeester vanaf 1891 tot 1899. Hij was stoker van beroep.

(121) Er is in Zottegem geen Emile Vekeman maar wel een Leo Vekeman bekend. Zijn beide te vereenzelvigen?
Leo Vekeman (Zottegem, 1834-1898). Ongehuwde zoon van Leo en Maria-Antoinette Van Crombrugge. Zijn vader was onderwijzer, terwijl hij een voor die tijd belangrijke drukkerij bezat, waar „'t Annoncenblad" werd gedrukt. Dit blad werd dan de 6e juli 1902 vervangen door "De Beiaard", een katholiek weekblad voor Zottegem en omstreken en met als leuze "Eendracht maakt wat klein is groot".
Wellicht reeds na het overlijden van Leo Vekeman werd de drukkerij door G. Eylenbosch - Fr. Dupon overgenomen. (Zie ook: S.A., *100 jaar affiche te Zottegem,* Zottegem, 1983, p. 20).

(122) Conrad, Marcellus Wadin (Zottegem, 1858 - 1918). Zoon van Julianus Wadin, afkomstig van Ath en zeepzieder van beroep. Conrad Wadin was gehuwd met Regina De Schepper.

(123) Frans, Emilie Talloen (Hillegem, 1863 - St.-Maria-Oudenhove, 1913). Notaris te St.-Maria-Oudenhove van 1899 tot 1913.

(124) Gilbert, Antoine Crombé (Velzeke, 1869 - Zottegem, 1946). Behaalde wel het diploma van notaris maar oefende het beroep nooit uit. Na zijn huwelijk met Clementine Van Crombrugge werd hij te Zottegem wijnhandelaar. Volgens zijn familie was hij een fervente aanhanger van de gematigde katholieken.

(125) Emmanuel Van Wetter (Oudenaarde, 1848 - 1929). Advokaat en senator voor de katholieke partij van 1919 tot 1921 in het arrondissement Aalst-Oudenaarde.

36

J. Wey, onderpastoor te Luik, nodigt A. Daens uit tot een bezoek.

(Luik) (midden 1895)

Mon cher abbé,

Le Land van Aelst (126) raconte une nouvelle infamie (commise à votre égard). Nous sommes ici - à la Coopérative (127) établie dans la paroisse, - une troupe d'amis qui vous plaignons sincèrement. Pauvre homme! On ne veut donc pas désarmér! C'est à croire que les "saucissons d'Alost" (128) produisent des effets désastreux même sur les âmes des saintes religieuses...

Ad rem maintenant.

Pour vous punir de n'avoir pas pu me recevoir à la Chambre, je vous somme de venir, pendant aussi longtemps que vous le voudrez vous réconforter chez moi; parmi des chrétiens et des confrères, qui sont le rare courage d'être des honnêtes gens des amis à votre égard. Tâchez de venir pendant cette quinzaine.
Si cela vous est impossible, venez dans la première quinzaine de septembre, parce que je prendrai bientôt des vacances.

A vous, bien cordialement
Jean Wey (129)
vicaire à St.-Christophe, Liège.

(126) Het Land van Aelst. Weekblad dat te Aalst verscheen van 15 jan. 1860 tot 12 juli 1914. Sinds 1870 was het in handen van Pieter Daens en zal later de voornaamste krant worden van de Christen-Democraten.

(127) Over de Coöperatieven van het Luikse zie meer: P. GERIN, *Catholiques Liègeois et question sociale (1833-1914),* Brussel, 1959.

(128) Hiermee wordt duidelijk allusie gemaakt op de manier, waarop Ch. Woeste trachtte stemmen te verwerven door aan zijn kiezers ham en worsten aan te bieden. Zie ook: *België in de politieke karikatuur 1830-1980, Kataloog van de gelijknamige tentoonstelling,* Brussel, 1980, p. 56, n° 116.

(129) Jean Wey (Heinerscheid, 1865 - Vichy, 1906). Onmiddellijk na zijn priesterwijding de 20e dec. 1890, werd hij onderpastoor van de St.-Christophe parochie te Luik. In 1897 werd hij pastoor te Cheratte, waar hij in 1903

37

Rinaldini, substituut bij het Staatssecretariaat, deelt de goede ontvangst mede van een brief, waaraan verder gevolg zal gegeven worden.

Rome, 30 augustus 1895

Reverendo Signore,

L'Eminentissimo signor Cardinale Segritario di Stato mi incarica di significare alla S.V. Illma che avendo ricevuta la lettera da Lei indirizzatagli sotto la data del 25 corrente, non ha tardato a riferirla al Santo Padre, il Quale gli ha commesso di comunicarla in copia a Mgr. Nunzio di Bruxelles (130). Ed essendosi eiò eseguito, vuole Sua Eminenza che la S.V. ne sia prevenuta affinché possa mettersi d'accordo col prelodato Rappresentante Pontificio.

Mentre adempio l'incarico dell' Emo mio Superiore, colgo l'occasione di dichiararmi con distinta stima.

Di V.S.

Roma 30 Agosto 1895
Rev. Sig. Ab. A. Daens
Deputato al Parlamento belga
Bruxelles

Dmo R. Rinaldini (131)

n° 26057, Segreteria di Stato di Sua Santità.

ontslag nam. Later werd hij nog kapelaan te Soheit-Tinlot (arr. Hoei). Hij was één van de eerste seminaristen, die gevormd werden door Mgr. Pottier. Tevens werd hij medebezieler van het werk van priester Ruyn, die met toelating van Mgr. Doutreloux de "Prêtres aumônier du travail" oprichtte (1896). Onder een schuilnaam schreef hij vele artikels in Le Bien du Peuple. Deze brief moet wellicht midden 1895 gedateerd worden omdat dan A. Daens reeds volksvertegenwoordiger is en J. Wey bovendien allusie maakt op de vakantietijd en op de maand september.

(130) Giuseppe Franca Nava di Bontife, Nuntius te Brussel, zie noot n° 98. Zie ook: BRUSSEL, AFRIKAARCHIEF, *Ministerie van Buitenlandse Zaken, ICRB, (506), n° 80 II, Briefwisseling tussen Van Eetvelde, secretaris-generaal van Congo en koning Leopold II, brief van 29 aug. 1895.*

(131) Aristide Rinaldini (Montefalco, 1844 - Rome, 1920). Secretaris en auditeur te Brussel van 1872 tot 1886. Een jaar later werd hij internuntius in Den Haag, in 1893 substituut bij het Staatssecretariaat van het Vatikaan en drie

Eerwaarde Heer,

Zijne Eminentie de Kardinaal Staatssecretaris gelast mij U mede te delen dat hij uw brief, aan hem geadresseerd op datum van 25 dezer, in goede orde ontvangen heeft en dat hij hem zonder uitstel aan de H. Vader heeft overhandigd. Deze heeft hem de opdracht gegeven een copie van uw brief te laten geworden aan Mgr. de Nuntius te Brussel. Nu dit gebeurd is, verzoek Zijne Eminentie mij U hiervan in kennis te stellen opdat U de zaak zou kunnen regelen met bovengenoemde Pauselijke Vertegenwoordiger.

Intussen voldoe ik graag aan het verzoek van Zijne Eminentie en neem ik de gelegenheid te baat om U mijn gevoelens van hoogachting te betuigen.

R. Rinaldini.

38

Nava di Bontife, nuntius te Brussel, eist van A. Daens een duidelijk antwoord.

Brussel, 12 september 1895

Monsieur l'abbé,

Permettez-moi de Vous parler franchement. Je ne vois pas de raisons sérieuses qui puissent légitimer vos hésitations et votre retard à publier votre déclaration. Je ne puis donc juger ce retard que comme un prétexte mal déguisé pour éviter un acte que Vous impose évidemment votre devoir de prêtre. Vous n'aurez qu'à Vous en prendre à Vous-même, si Vous me forciez, à mon grand regret, d'envouer à Rome un rapport très sévère à Votre sujet.

J'espère cependant que Vous voudrez vous recueiller et prier devant Dieu et me donner une réponse qui soit conforme, non pas aux conseils du monde, mais aux vraies inspirations de la con-

jaar later nuntius te Brussel, wat hij bleef tot 1899, om nadien tot 1907 in Madrid dezelfde functie te vervullen.
Mgr. Rinaldini was persoonlijk de democratie niet genegen, maar kreeg de opdracht in Brussel neutraal te blijven.
Zie meer omtrent A. Rinaldini: BAMBZ., *n° 2987 en n° 4293 Personeelsdossier; n° 2987 en n° 4293;* G. DE MARCHI, *Le nunziature...*, p. 33 en 65; K. VAN ISACKER, *Het Daensisme...*, p. 184 en J. ART, *Les réunions des évêques de Belgique (1884-1900) vues à travers les archives de la Nonciature de Bruxelles*, in: *Bulletin de l'Institut historique belge de Rome, fasc. LI, Brussel-Rome, 1981*, p. 324-328.

science. Dans cet espoir j'attenderai jusqu'à demain.

† J. Arch. de Catana Nava (132)

39

A. Verhaegen, Bestendig Afgevaardigde, wil onmiddellijk na de verkiezingen bemiddelen om de toenadering te bewerkstelligen tussen de Katholieken en de Kristen-Demokraten (133).

Gent, 30 october 1895

Monsieur l'abbé,

(132) Giuseppe Franca Nava di Bontife, zien noot n° 98.

(133) Bij deze brief was ook een ander schrijven van A. Verhaegen gevoegd dat aan Mgr. Stillemans gericht was. Ziehier de inhoud ervan:

(Merelbeke), 26 oktober 1895

Monseigneur,

Je demeure prêt, comme je l'ai écrit plusieurs fois à Messieurs Daens et à vous même, depuis quelques semaines, à me faire l'organe auprès des catholiques d'Alost, des propositions partielles qui me seront transmises par écrit. Vous me conseillez de "sonder les eaux et de voir ce que les conservateurs accorderaient". M. l'abbé Daens me demande de lui obtenir "un acte" reconnaissant l'existence autonome de son groupe. Tout cela est vague et ne saurait aboutir. Croyez-en un homme qui a quelque expérience et qui ne demande pas de mieux que d'aider efficacement à rétablir l'entente.

Vous trouvez, Monseigneur, que ma proposition (qui m'est toute personnelle) de tâcher d'obtenir un seul représentant direct au Christene-Volkspartij est insuffisante. Mais je dois constater que vous ne répondez pas un mot à mes remarques, tirées des longs délais que les démocrates d'Alost ont mis à entamer les négociations, délais pendant lesquels les catholiques ont fait choix de leurs hommes.

Il s'agira donc d'obtenir que les candidats agréés et qui ont accepté se retirent.

Vous devez reconnaître avec moi que cela double la difficulté! Il n'y a du reste plus que 5 jours avant la présentation officielle des candidats. On peut donc dire qu'il est trop tard pour négocier, et ce par la faute des démocrates d'Alost.

Que faut-il faire? Vous craignez avec eux, Monseigneur, que leurs troupes passent au socialisme. Il est du devoir des chefs d'empêcher cela le plus possible. Est-ce en faisant bande à part, au moyen d'une liste spéciale? Je crains que non et j'estime, en me plaçant au point de vue des intérêts propres des démocrates d'Alost, qu'ils se feraient par là un tort énorme. Tandis que s'ils avaient eu le choix d'un seul représentant, leur indépendance eût été reconnue et leur situation sauvegardée vis-à-vis à leurs amis.

Je vous autorise à communiquer cette lettre à Mr. l'abbé Daens, si vous le désirez et vous prie d'agréer, Monseigneur, mes respectueux hommages.

A. Verhaegen.

Comme je vous l'ai écrit hier soir, votre exprès m'est arrivé de Meirelbeke, à la soirée:

J'aurais donc le 30, le 31 et le 1er novembre pour négocier avec des catholiques d'Alost et obtenir d'eux que le quart d'entre leurs candidats renoncent à la candidature annoncée, acceptée et probablement inscrite sur une liste de présentation déjà signée.

C'est là une tâche au-dessus de mes forces et que je ne puis pas accepter.

Croyez-bien que ce n'est pas faute du désir de vous être utile et d'amener l'entente entre tous les catholiques, démocrates et autres.

Mais, comme je vous l'ai écrit à plusieurs reprises, le temps est absolument trop court.

Je demeure disposé à mettre tout en œuvre, dès le lendemain des élections, pour opérer un rapprochement que, pour ma part, je souhaite vivement et qui consacre l'entente des divers groupes et leur autonomie respective.

Je me rends très bien compte, croyez le bien, que les concessions ne doivent pas venir d'un seul côté et que ce n'est pas à votre groupe seulement que l'on doit reprocher son attitudé hostile vis-à-vis des autres groupes.

Vous me reprochez ce qu'écrit le Bien Public (134). Je ne suis pour rien, Monsieur l'abbé, dans sa rédaction et je n'y ai fait passer, à propos de vous, que l'extrait textuel de l'une de vos lettres que vous m'avez prié de faire publier.

Vous avez donc tort de vous en prendre à moi.

Quant à l'affiliation à la Ligue Démocratique (135), si elle est demandée par votre groupe, je suis convaincu qu'elle fera l'objet d'un examen très bienveillant et très sérieux.

Je ne fais pas partie du bureau, mais j'insisterai dans ce sens.

Veuillez agréer, Monsieur l'abbé, mes respectueux hommages.

Verhaegen, dep. perm. (136)

(134) Le Bien Public, zie noot n° 94.

(135) Hiermee wordt de Belgische Volksbond bedoeld, die in 1891 op initiatief van J. Helleputte en na de Luikse Congressen, waar de sociale kwestie centraal stond, werd opgericht. De bedoeling was een hechte band te smeden tussen alle katholieke arbeiders tegen de groeiende macht van de socialisten. Aldus werd de Belgische Volksbond een overkoepelend organisme van katholieke arbeiderskringen. Tevens werd hierdoor de christelijke vakbeweging in een democratische richting gestuurd.

(136) Arthur, Theodore Verhaegen (Brussel, 1847-1917). Archeoloog, katholiek politicus en auteur. Hij bezat een grondige kennis van de Middeleeuwse kunsten en liet diverse historische gebouwen restaureren. Tevens was hij een

40

P. Simons uit Ninove licht A. Daens in nopens de bereidheid van de Katholieken om Kristen-Demokraten op hun lijst te plaatsen.

(Ninove), (vóór 17 nov. 1895) (137)

Cher monsieur l'abbé,

Cela est vrai et pas vrai comme vous allez voir: il y a un certain temps déjà, un peu après l'apparition de la lettre des évêques, l'un de nos vicaires, Mr. Brocorens (138) a dit à mon fils que le parti catholique était disposé à accepter sur la liste deux, même trois candidats du parti démocratique chrétien pourvu que ce fussent des personnes honorables bourgeois ou ouvriers. J'ai communiqué cette nouvelle à mon ami Mr. Van Den Borre (139) qui a trouvé la chose impossible. En effet cela semble manquer un peu de sérieux.

Charger de cela un vicaire qui doit en parler à mon fils, qui doit le communiquer à moi qui dois en parler à d'autres; convenez qu'il est permis de douter quelque peu de la sincérité d'une telle

grote figuur op de Luikse Congressen. Hij ijverde voor de arbeidersbelangen maar dan binnen de conservatieve katholieke partij.
Nadat hij in 1890 medestichter werd van het dagblad Het Volk, richtte hij het jaar nadien te Gent de Anti-socialistische Werkliedenbond op.
Hij was gemeenteraadslid van Merelbeke (1883-1892), Provincieraadslid (1891-1900), lid van de Bestendige Deputatie van de provincie Oost-Vlaanderen en volksvertegenwoordiger van 1900 tot 1917, een periode waar hij zeer actief was voor de sociale wetgeving.
(Zie meer: *Biographie Nationale, dl. XXVI, kol. 612,* A. VERHAEGEN door J.E. NEVE DE MEVERGNIES, Brussel, 1936-'38).

(137) Ofschoon deze brief noch een datum noch plaats vermeldt, kan hij gesitueerd worden ná 8 september, datum waarop de Belgische bisschoppen een schrijven richten tot de katholieken en vóór 17 november, datum waarop de gemeentelijke verkiezingen plaats hadden. De brief moet bovendien in Ninove gesitueerd worden omdat slechts op die plaats een onderpastoor voorkwam met de naam Brocorens.

(138) Jules, Joseph, Ghislain Brocorens (Geraardsbergen, 1856-1934). Na zijn priesterwijding werd hij onderpastoor te Zelzate (1879), Ninove (9 juli 1884 - 6 febr. 1901) en pastoor te Outer (1901). In 1919 nam hij er ontslag en overleed te Geraardsbergen.

(139) Van Den Borre. Bij gebrek aan voornaam is deze man niet nader te preciseren, daar er vele inwoners van Ninove waren die de naam Van Den Borre droegen.

12. Arthur Verhaegen. Archeoloog en katholiek politicus. Hij ijverde voor de arbeidsbelangen binnen de conservatieve katholieke partij, was tevens medestichter van het dagblad "Het Volk" (1891). (Uit: *le Panthéon de la Belgique, 1905*).

offre. Vous appréciérez maintenant vous-même Monsieur l'abbé et vous êtes prié d'user de cette lettre de façon à ne compromettre personne.
Agréez mes meilleures salutations.

P. Simons (140)

41

Alfred Lycri des Essau (?) smeekt A. Daens nog eens een verzoek te richten tot de Maarschalk van het Koninklijk Hof.

s.l., 4 december 1895

Monsieur l'abbé,

Je vous remercie infinement de votre bonne lettre, et de tout ce que vous faites pour nous.

Puisqu'on ne peut faire autrement, je vous autorise bien volontiers à remettre une requête au Maréchal du Palais (141).

Mais pour qu'il ne s'agisse pas d'une remise banale, comme il y en a tant, ne pourriez-vous demander à Mr. De Brulez (142) d'apostiller ma requête, l'apostiller vous-même, et en la remettant au Grand Maréchal, de lui dire de quoi il s'agit, et de tâcher de l'intéresser personellement (sic) à la chose ? de façon à ce qu'il puisse en dire un mot lui-même à Sa Majesté et me recommander.

Voudriez-vous que Madame se rendît avec vous chez le Grand Maréchal, pour la remise du dossier? Ne serait-ce pas bien et bon?

Je sais bien que le Roi lira la requête, mais ce que je crains, c'est qu'il n'y attache aucune attention ni importance, et qu'elle ne

(140) Pieter Simons (Ninove, 1836-1926). Zijn broer was een priester, die wegens ziekte buiten de parochiedienst werd geplaatst en niet omdat hij als één der weinigen in een krant zijn steun had gegeven aan de partij van A. Daens.

(141) De toenmalige maarschalk van het koninklijk hof was graaf C. John d'Oultremont, oud-kapiteint van de Cavalerie. Hij werd in 1875 benoemd tot adjudant van het paleis en in 1884 tot maarschalk, om zeven jaar later bevorderd te worden tot grootmaarschalk van het Hof, wat hij tot aan de dood van Leopold II in 1909 zal blijven.
Hij was een vertrouwelijk adviseur van de koning.
Met dank aan de heer Dehennin, Grootmaarschalk van het Hof.

(142) De Brulez, niet nader te preciseren.

13. Paul Valery Bethune. Katholiek Senator van 1859 tot 1901 voor het arrondissement Kortrijk ofschoon hij in Aalst woonde. In Aalst was hij 26 jaar voorzitter van de C.O.O. stichter van de katholieke kring "De Vriendschap", medestichter van het bisschoppelijk college, het St.-Maarteninstituut (1881) en voorzitter van "Het Vlaamsche Taalgild".

soit ainsi purement et simplement renvoyée au ministre de la justice, ce qui serait mauvais et équivaudrait à un rejet.

Je ne connais pas M. D'Oultremont (143). Mais mes parents et moi avons connu les d'Oultremont de parler; mon père et moi, avons même été les avocats de cette famille dans le temps.

Je sais seulement que c'est un parfait gentilhomme, et je crois que si vous pouviez le voir avec Madame, il s'intéresserait à nous, et dès lors, il y aurait grand espoir.

Encore une fois, Mr. l'abbé, je me confie à vous, et j'attends avec impatience un mot de réponse à cette lettre.

Pardonnez-moi de vous importuner, et recevez l'assurance de mes sentiments les plus reconnaissants.

Votre tout dévoué.
Alfred Lycri-des-Essau (?) (144).

42

Het bestuur van de C.O.O. van Aalst ontzegt A. Daens de toegang tot het stedelijk hospitaal.

Aalst, 7 december 1895

C. Vermelding L. Delafortrie, Priester en Pieter Daens..., p. 95.

Mijnheer,

Wij hebben de eer Ued. ter kennis te brengen dat onze Commissie, in zitting van 2e dezer maand, eenpariglijk besloten heeft U den toegang tot ons hospitaal te weigeren, te rekenen met 15 December aanstaande.

Deze beslissing is aan zijne Doorluchtige Hoogweerdigheid

(143) Graaf C. John d'Oultremont, zie noot n° 141.

(144) Niet te ontcijferen handtekening.

den Bisschop van Gent, even als aan den Zeer Eerwaarden Heer Deken (145) onzer stad, beteekend geworden.

Aanvaard, Mijnheer, de verzekering onzer achting.

De secretaris
Crick (151)

De Commissie
Baron P. Bethune (146)
P. De Clippele (147)
A. Caleweert, (148)
A. De Wolf (149)
Albert Mertens (150)

(145) Alois Raemdonck (Temse, 1843 - Aalst, 1901). Na 22 jaar leraar geweest te zijn aan het Klein Seminarie te St.-Niklaas werd hij in 1890 deken van Aalst, alwaar hij na een langdurige ziekte overleed.

(146) Paul, Valery Bethune (Kortrijk, 1830 - Aalst, 1901). Ofschoon hij te Aalst verbleef volgde hij van 1859 tot 1901 zijn vader op als senator van het Kortrijkse kiesdistrict. Te Aalst was hij stichter-voorzitter van de katholieke kring "De Vriendschap", medestichter van het bisschoppelijk college "Het St.-Maarteninstituut" (1881) en voorzitter van "Het Vlaamsche Taalgild". Tevens was hij 26 jaar lang voorzitter van de Commissie van Openbare Onderstand.
Paul Valery Bethune heeft zelf niet een grote rol gespeeld in het Daensisme, wel zal dat het geval zijn met zijn zoon Léon Bethune.
Zie meer: G. VAN BOCKSTAELE, *Het St.-Maarteninstituut te Aalst...*, p. 33-38.

(147) Paul, Pierre, Jozef de Clippele (Geraardsbergen, 1864 - Gijzegem, 1947). Dr. in de Rechten, was in Aalst 16 jaar lid van de C.O.O., nl. van 1889 in vervanging van E. D'Hondt tot 1906, waarna hij opgevolgd werd door E. Glenisson. Intussen werd hij medestichter van de firma Roos-Geerinckx-De Nayer te Aalst (1898). Later verhuisde hij naar zijn kasteel te Gijzegem, waar hij zestien jaar burgemeester werd. Hij stond bekend als een conservatief politicus, die hard kon optreden tegenover A. Daens.
Met dank voor de inlichtingen aan M. de Clippele, zoon van Paul voor de bekomen inlichtingen. Zie ook: A. BOUSSE, *Oude geslachten uit het Land van Aalst, de Clippele,* in: *Het Land van Aalst, (1959), XI,* p. 271-291.

(148) Adolf Calewaert (Kortrijk, 1849 - Aalst, 1925). Werd in 1884 benoemd tot lid van de Commissie en bleef die functie behouden tot einde 1914. Hij was ook in 1901 tijdelijk voorzitter van het Bureel der Kerkmeesters.

(149) Abert De Wolf (Aalst, 1858 - Antwerpen, 1921). Nijveraar van beroep. Hij werd in 1888 lid van de C.O.O. in vervanging van G. De Coen - vander Noot. Op 10 maart 1897 nam hij ontslag en werd vervangen door C. Lienaert. Twee jaar later verhuisde hij naar Antwerpen.

(150) Albert Mertens (Aalst, 1863-1923). Hij was gehuwd met J. Van Balen. Hij was lid van de C.O.O. van 1895 tot 1922 en diverse malen gemeenteraadslid en schepen.

(151) Adriaan, Frans Crick (Denderleeuw, 1853 - Aalst, 1917). Hij werd in 1872 benoemd tot secretaris van de C.O.O. en bleef dit tot aan zijn dood.

43

Volgens M. De Baets, secretaris van het bisdom, verzet de bisschop zich niet tegen het mis lezen bij de zusters Karmelitessen.

Gent, 13 december 1895

Monsieur l'abbé,

Sa Grandeur regrette que vous vous voyez fait interdire l'accès de la chapelle de l'hôpital (152).

Si la chose peut se faire sans dérangement pour la Communauté, et que la mère Prieure y consente, Mgr. ne s'oppose pas à ce que vous célébriez à la chapelle des Carmélites, januis clausis (153).

Agréez, Monsieur l'abbé, l'assurance de mon dévouement en N.S.

Maur. De Baets, sécretaire (154).

44

Mgr. Stillemans betreurt de toespraak van A. Daens in het parlement en dreigt de brief openbaar te maken.

Gent, 7 februari 1896

A. Minuut: BAG., FAS., 9. Daens, 1896, n° 8.
B. Vermelding en citaten: K. Van Isacker, Het Daensisme... p. 84-85.

(152) Zie noot n° 105.

(153) Klooster der Ongeschoeide Karmelitessen. Het eerste klooster werd te Aalst in 1632 door de uitgeweken zusters van 's Hertogenbosch opgericht. Hun klooster werd door Jozef II in 1783 gesloten, maar in 1836 in samenwerking met de zusters van Dendermonde door Pater De Smet S.J. heropgericht. Hun kerk werd in 1869 door Mgr. Bracq ingewijd.
De toenmalige overste was Clotilde Remy (Marie-Gertrude de St.-Joseph) (Dison, 1824 - Aalst, 1900). Zij deed haar intrede in het Aalsterse klooster in 1849 en werd een jaar later geprofest. Zij was verscheidene malen priorin van het klooster: 1863-1866, 1875-1878, 1881-1884, 1887-1890 en 1893-1896. Het antwoord van de priorin is het bisdomarchief bewaard: BAG., *Fonds A. Stillemans, Briefwisseling A. Daens, 1895, 16 dec.* Met dank aan zuster priorin Marie-Yvonne Van Dorpe.

(154) Maurits, Marie De Baets, zie noot n° 36.

Monsieur l'abbé,

La déclaration que vous avez faite à la Chambre des Représentants, séance du 4 février, et dont les Annales Parlementaires nous apportent aujourd'hui le texte nous oblige désapprouver de nouveau et formellement l'action, comme vous dites, que vous avez entreprise sans notre assentiment, et que nous avons blâmée tant de fois (155).

Nous regardons cette action et votre présence à la Chambre des Représentants comme nuisibles à votre personne, à votre caractère sacerdotal et au bien du pays.

Si votre déclaration du 4 février est sincère et ne doit pas servir à égarer l'opinion du pays, si réellement, sur le conseil de votre Evêque, vous êtes prêt à vous retirer de la Chambre et de la vie politique, vous pouvez, Monsieur l'abbé, mettre un terme à une situation qui afflige profondément les Catholiques.

Dans le cas où, contrairement au légitime espoir que vous avez fait naître, vous ne nous auriez pas donné, avant huit jours, une réponse précise et conforme à ce qu'exigent votre déclaration et la nôtre, nous serions obligés de rendre publique la présente lettre.

Croyez bien, Monsieur l'abbé, à notre sincère dévouement en Jésus-Christ.

† Antoine, Evêque de Gand (156).

(155) Bedoeld wordt de repliek van A. Daens tegenover Ch. Woeste en waarbij hij zei dat: "... indien zij, die gezag en verantwoordelijkheid dragen in de Kerk, zouden oordelen dat ik mij vergis dan.. verzaak in liever de actie, die ik goed acht dan mij bloot te stellen aan dwaling door gehoorzaamheid...". Zie ook: K. VAN ISACKER, *Het Daensisme...*, p. 83.

(156) Antoine Stillemans, bisschop van Gent, zie noot n° 10.

45

Mgr. Stillemans geeft A. Daens nog acht dagen tijd om te antwoorden.

Gent, 14 februari 1896

Monsieur l'abbé,

Nous vous accusons réception de votre lettre datée de ce jour.

Nous vous accordons encore huit jours de réflexion.

Croyez-bien, Monsieur l'abbé, à notre sincère dévouement en Notre Seigneur.

† Antoine, Evêque de Gand.

46

Ph. Colinet, Prof. te Leuven, raadt A. Daens eerder aan zich uit het parlement terug te trekken.

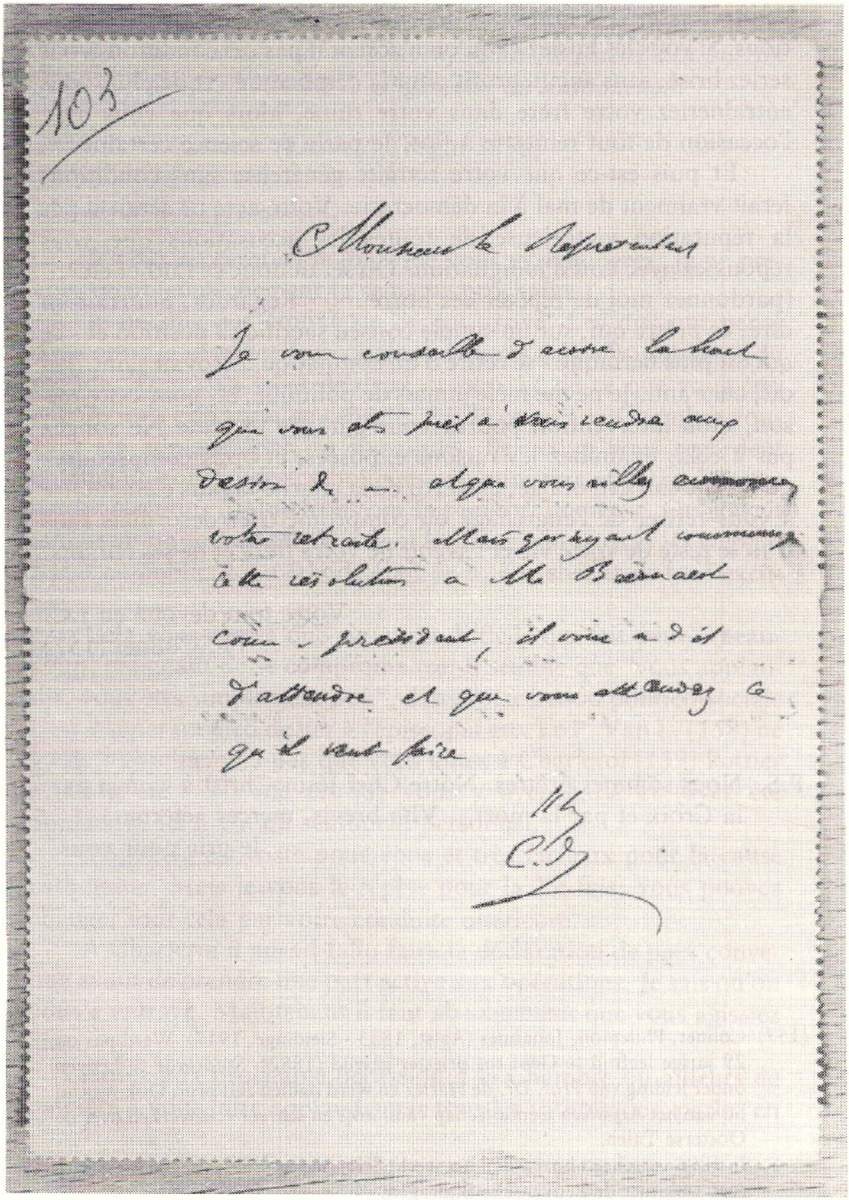
Leuven, 19 februari 1896

Monsieur le Représentant,

Je viens d'apprendre la situation critique où vous vous trouvez en ce moment. Vous permettez à une vieille connaissance de vous dire franchement les choses qu'elle croit de nature à vous éclairer.

Je sais que Mgr. Stillemans désire que vous vous retiriez de la Chambre, et qu'éventuellement il se croira obligé de l'exiger devant le public. Pourquoi le contraindriez-vous à prendre ce dernier parti? Je vous assure que Monseigneur a pour vous et pour votre frère, les sentiments les plus fraternels, et qu'il ne demande pas mieux que de vous en donner des preuves. Pourquoi le mettriez-vous dans la cruelle alternative de ne pas faire son devoir, ou d'occasioner votre ruine? Le parti qu'il prendra, si vous ne le prévenez, ne fait l'objet d'aucune doute, je le sais de science certaine et personnelle.

J'ai vu certaines personnes qui croient qu'on devrait poser certaines conditions, au point de vue démocratique. Pour moi, je

14. Briefkaart van Mgr. de Harlez, prof. aan de Katholieke Universiteit te Leuven en voornaamste raadgever van A. Daens.
Zie brief n° 49.

me place au point de vos intérèts. A moi (?) et je dis que vous avez souffert assez. Ne faites pas dépendre votre retraite de ces conditions. Si vous les faisiez et qu'on n'acceptât pas ces conditions vous seriez brisé, sans aucun profit pour la démocratie - et de plus, vous entraîneriez votre frère dans votre ruine, alors que vous avez l'occasion de tout remettre à flot. Je parle de science certaine.

Et puis est-ce que votre retraite généreuse sans conditions ferait vraiment de mal à la démocratie. Votre acte ne serait-il pas la réputation victorieuse de toutes les accusations que vous repoussez avec tant d'indignation? Où serait donc ce Luther etc?... (pardonnez moi de répéter ces horreurs) - Regardez, pourrait-on dire, ce prêtre qui, sur un simple conseil sacrifie sa position et - ce qui est plus héroïque - se retire d'un combat qu'il croyait saint. J'ai dit, cher ami. Je ne me mêle jamais de politique, et, pour cette raison, mon intervention pourra vous parâitre insolite. Ne songez pas à cela; examinez les raisons exposées, et vous comprendrez que je me sais cru obligé, en vertu de la charité la plus élémentaire à vous retirer de l'engrenage ou compromettriez désormais sans fruit le reste de votre vie et l'avenir de votre frère et de ses enfants.

Votre tout dévoué en J.C.
Ph. Colinet (157)

P.S. Nous sommes prêtres. Notre Chef Jésus Christ a vaincu par la Croix et par la mort... Vita brevis, merces aeterna.
Je prie pour vous.

(157) Colinet, Philemon, Johannes (Aalst, 1853 - Sleidinge, 1917). Werd pas op 29 jarige leeftijd te Gent tot priester gewijd (1882). Studeerde te Leuven onder leiding van Prof. Dr. de Harlez en werd nadien zelf prof. Ook was hij lid van het Aziatisch Genootschap van Parijs en schreef vele werken over de Oosterse Talen.
In 1896 verscheen bovendien het werk: "Het dialect van Aalst" en hij startte toen ook met de Leuvensche Bijdragen.
Van hem getuigde prof. Carnoy, dat hij een overtuigd en eerlijk democraat was... dat hij de eerste was die de christen-democratische gedachte toejuichte.
Zie verder: *Annuaire de l'Université Catholique de Louvain 1915-1919*, p. 453 en volgende: lijkrede uitgesproken door Prof. A. Carnoy.

47

Ch. De Harlez, Prof te Leuven, raadt A. Daens aan bij zijn volgende toespraak de lof te zingen van de Katholieken.

(Leuven), (begin 1896)

Monsieur le Représentant,

Je vous recevrai ici le jour que vous m'indiquerez. Je ne prévois aucun empêchement la semaine prochaine.

Je ne suis pas étonné de ce qui arrive. Les uns ont pensé d'encourir la disgrâce épiscopale; les autres celle des puissants du monde. Tout cela vient de deux causes: 1/ de ce que vous êtes encore sous une sorte de censure, 2/ de ce qu'à la Chambre vous avez été applaudi par les socialistes. Beaucoup vous regardent comme un ennemi des catholiques, du ministère et votre discours sur les élections d'Alost vous ont fait un tort immense. On n'avait jamais vu un catholique dévoilant les fautes du parti et les stigmatisant en public. La méthode était de tout cacher et de tout excuser.

Cela vous a créé une situation difficile qui fait peur à beaucoup, craignant de se compromettre. Il semble que "vous applaudir, vous êtes simplement poli", dans votre action politico-sociale c'est donner un pied de nez à l'épiscopat etc. Le P. Van L. (158) ne voulait absoluement pas que vous alliez à Charleroi (159) Pottier (160) a été ? de ce que vous y ayez parlé et (ayez été applaudi). Ici il y a un sentiment personnel.

Tout cela est triste pour vous et très fâcheux pour la cause catholique. Mais je vous le répète pour la Xe fois; vous pouvez changer tout cela par votre conduite ultérieure.

A Charleroi il aurait fallu faire la déclaration de paix convenue avant de prendre une part active aux opérations. Je sais qu'on vous a entravé. Maintenant il faut absoluement que vous agissiez ainsi:

Parlez à la prochaine occassion à la Chambre ou ailleurs de manière à vous faire applaudir par tous les catholiques, parlez en

(158) Niet nader te omschrijven.

(159) Hier verwijst de Harlez naar het Congres van Charleroi, waar zou onderzocht worden of de Christene Volkspartij lid kon worden van de Belgische Volksbond.

(160) Antoine Pottier, zie noot n° 60.

faveur de la religion, montrant par exemple qu'elle seule peut guérir les maux de la société, vantez ses bienfaits, l'action du Pape etc., etc. - Il faut aussi être applaudi par les catholiques de toute espèce en parlant élogieusement des œuvres catholiques antérieures St. Vincent de Paul etc., tout en proclamant la nécessité de nouvelles. Vous n'avez encore été que démocrate-chrétien, il faut vous montrer prêtre et catholique; donnez quelque éloge au ministère en ce qu'il a fait de bon etc., du Congrès de Malines (161) et de l'action épiscopale qui protège les démocrates chrétiens etc, etc.

Si vous faites cela vous reprendrez la place qui vous convient, on pourra vous soutenir ouvertement et vous serez inébranlable sur votre siège.

Quant au nonce j'irais lui parler (162) confidentiellement mais seulement après que M. Renkin (163) lui aura fait connâitre les vilenies de conservateurs Alostois. Insitez pour qu'il y aille.

Je vous écris ceci pour le cas ou l'occasion se présenterait avant que vous veniez me voir.

Sentiments dévoués en J.C.
Ch. de Harlez (164)

(161) De Congressen van Mechelen hadden plaats in 1863, 1864 en 1867.

(162) Aristide Rinaldini, zie noot n° 131.

(163) Jules Renkin (Elsene, 1862 - Brussel, 1934). Advokaat, leider van de Brusselse Christen-Demokraten. Oorspronkelijk wenste hij de Christen-Demokraten los te maken van de grote katholieke partij, maar bleek toch bereid om zich bij de conservatieven te voegen als zijn groep een zekere autonomie kon bekomen. In 1896 steunde hij de aansluiting van het Daensisme bij de Volksbond en hield het jaar nadien voor de Daensisten te Aalst een Vlaamse redevoering. Later zal het echter tot een breuk komen tussen hem en A. Daens.
J. Renkin was volksvertegenwooriger van 1896 tot 1934 en diverse keren minsister.

(164) Charles, Joseph, Nicolas, Simon de Harlez de Deulin (Luik, 1832 - Leuven, 1899).
Hij was het derde kind van Conrad, Lambert, Servais de Harlez en van Maria-Anne de Reul, gezegd de Bonneville. Deze beroemde familie, die in de 18e eeuw zich vanuit Engeland, waar ze Harley als familienaam droeg, naar het Prinsbisdom Luik kwam vestigen, telde vele officiële functionarissen, waaronder een burgemeester van Luik. In 1758 lieten ze te Deulin (nu prov. Luxemburg, Fronville, arr. Marche-en-Famenne) een jachtslot bouwen, dat weldra uitgebreid werd tot een volwaardig kasteel met Engelse en Franse tuinen. Dit kasteel is nu nog steeds bewoond door de afstammelingen van de Harlez.
Tijdens zijn studententijd aan de Luikse Universiteit schreef Charles de Harlez polemische artikels in de Luikse kranten en vertaalde hij een spaanse

roman "Lacrima", die hij als feuilleton in de Gazette de Liège liet verschijnen. In 1855 behaalde hij het diploma van Dr. in de Rechten maar in plaats van het beroep van advokaat uit te oefenen trad hij in het seminarie binnen, om drie jaar later door Mgr. Doutreloux de Montpellier gewijd te worden. Van 1858 tot 1861 was hij eerst als onderdirecteur en weldra als directeur verbonden aan het St.-Quirinuscollege te Hoei. De gebrekkige opleiding van de vele priester-leraars deed de Harlez in samenwerking met inspecteur Lupus, ijveren voor een opleidingscentrum voor toekomstige leraars. Toen de Belgische bisschoppen weldra beslisten om een "normaalschool" op te richten, die zou verbonden worden met de Leuvense universiteit, werd de Harlez er eerste directeur van (1862). Kort nadien werd hij ook erekanunnik van de Luikse kathedraal.

Drie jaar onnoemlijke arbeid en een slepende ziekte verplichtten hem om te rusten en tijdelijk terug te keren naar zijn geboortestad Luik. Tijdens die "rustperiode" gooide hij zich op de studie van de Indo-Iraanse talen, die hij zo gemakkelijk aanleerde, dat hij in 1871 gevraagd werd om te Leuven prof. te worden in de Oosterse Talen (Indisch, Perzisch en het Chinees). Naast zijn publicaties over de grammatica's is hij vooral bekend geworden door zijn vertaling van de Avesta, het heilig boek van Zoroaster, dat in het oud-Perzisch was geschreven.

In 1883 werd Charles de Harlez lid van de Koninklijke Academie van België. Op zijn vijftigste jaar maakte hij zich de Chinese karakters eigen en zal de laatste 15 jaar van zijn leven zich vooral wijden aan de Chinese schrijvers uit de 11e-12e eeuw. Dit alles verhinderde hem niet om verschillende Hongaarse liederen te vertalen.

Op het einde van zijn leven werd hij huisprelaat van de paus, lid van de Koninklijke Academie van Portugal, erelid van het Frans ethnografisch instituut en van de Indochinese Academie. Geruime tijd was hij ook president van het Justus Lipsiuscollege te Leuven. De lange lijst van werken - meer dan honderd - onderstrepen meer dan gelijk welke biografie de onuitputtelijke wetenschappelijke kracht van deze merkwaardige priester.

Zijn de homiliën, gehouden n.a.v. zijn overlijden in 1899, zeer gedetailleerd voor zijn bijdrage tot de kennis van de Oosterse talen dan blijven ze vaag voor wat zijn inspanningen betreffen aangaande de armen, de arbiedersklasse en hun verdedigers. Nergens treft men één woord aan over zijn acties aangaande de Christen-Democraten, tenzij in vage en algemene bewoordingen zoals "... Rien de ce qui touchait aux grands intérêts de l'humanité ne le laissait insensible. Il ne puvait donc demeurer indifférent aux deux nobles causes, qui ont toujours passioné les cœurs haut placés et qui ont été plus vivement agitées ces dernières années: la cause du peuple et celle de l'enfance. Ainsi s'explique la part qu'il prit à certaines controverses ou l'on ne s'attendrait guère à voir intervenir un orientaliste de profession..." (*Annuaire de l'Université catholique de Louvain,* 1900, p. XIX).

Zie meer over Charles de Harlez: E. LAMOTTE, *Notice sur le Chevalier Charles de Harlez de Deulin, membre de l'académie,* in: *Jaarboek van de Koninklijke Belgische Academie (1953) CXIX,* Brussel, 1953, p. 415-440, *Annuaire de l'Université catholique de Louvain, 1898,* p. 19 en 1900, p. 512 en appendices, p. XI - XXXVIII met lijkreden uitgesproken door Mgr. Hebbelynck rector van de Universiteit en van Prof. Mgr. de Groutars, dekaan van de Faculteit van Letteren en Wijsbegeerte en *De Woonstede door de eeuwen heen,* (XI), 1971, september, Brussel, p. 2-18.

Dank eveneens aan de familie de Harlez, kasteel te Deulin, voor de welwillende inlichtingen.

48

Ch. de Harlez gelooft niet dat A. Daens van Mgr. Stillemans een uitdrukkelijk verbod zal krijgen om zich nog kandidaat te stellen voor het parlement. Niettemin overweegt hij welke de gevolgen zouden kunnen zijn voor A. Daens.

(Leuven), (na 4 februari 1896)

Monsieur le Représentant,

Je ne peux pas croire qu'on vous interdisait. Pour interdire il faut un motif, ne pas suivre un conseil n'est pas une cause qualifiant un interdit. Mais ce que je crains c'est une lettre publiée qui vous flétrisse. Il faut parer le coup en écrivant comme il convient à Mgr. C'est la tout car je ne crois pas non plus qu'il voudra donner cet ordre public, mais seulement vous blâmer publiquement de manière que vous deviez vous retirer dans la disgrâce au lieu de le faire avec honneur vis-à-vis des catholiques.

Votre lettre au Patriote (165) l'apaisera un peu. C'est toujours dommage que vous n'ayez pa lu la lettre de Verviers à la Chambre. Cela aurait fait connaître l'opinion publique. Si vous vous retirez après un ordre public même sans blâme, vous rentrez dans l'ombre avec disgrâce de l'évêché, ce qui vous sera toujours défavorable. Il faut peser tout cela.

Un moyen d'en sortir serait peut-être que les journaux rapportent que Mgr. de Gand a témoigné le désir que les luttes entre catholiques et les scènes de la Chambre finissent même par votre retraite mais que des considérations politiques et sociales vous obligent à rester à votre poste. Voilà ce que j'ai écrit à Mr. Beernaert (106). Aussi l'Evêque se dégagerait et tout resterait en place.

Ch. de Harlez (167).

(165) Le Patriote, zie noot n° 43.

(166) August, Marie, Frans, Beernaert (Oostende, 1829 - Luzern, 1912). Na 20 jaar baliewerk werd hij in 1878 Minister van Openbare Werken; in 1884 eerste voorzitter van de Confessionele Katholieke eenheidspartij en ook eerste minister. Dit laatste is hij gebleven tot 1894. Nadien werd hij Minister van State en van 1895 tot 1900 werd hij voorzitter van de Kamer. Als grondlegger van de sociale wetgeving heeft hij steeds getuigenis afgelegd van zijn sociaal voelen. Ook onderhield hij, tot grote woede van Ch. Woeste, contacten met de Christen-Democraten.

(167) Zie noot n° 164.

15. Mgr. Charles de Harlez de Deulin. Deze professor in de Oosterse Talen, verbonden aan de K.U.L. was de belangrijkste raadgever van A. Daens. Van hem werden tien brieven teruggevonden. Deze foto dateert van 1884 en werd gemaakt naar aanleiding van de 50e verjaardag van de heroprichting van de K.U.L.

49

Ch. de Harlež raadt A. Daens aan zich uit het Parlement terug te trekken.

20 februari 1896

Monsieur le Représentant,

Je vous conseille d'écrire lâ-haut que vous êtes prêt à vous rendre aux désirs de - et que vous vous aillez annoncer votre retraite. Mais qu'ayant communiqué cette résolution à M. Beernaert (168) comme président (169), il vous a dit d'attendre et que vous attendez ce qu'il veut faire.

Ch. de Harlez (170).

50

Mgr. Stillemans vraagt A. Daens zich te schikken naar de richtlijnen van de Congregatie van het H. Concilie en zich te distancïeren van het werk zijner vrienden.

Gent, 7 mei 1896

A. Minuut: BAG., FAS., 9. Daens, 1896, n° 36.

Monsieur l'abbé,

Afin que vous ne puissiez prétexter d'ignorance, nous vous faisons parvenir l'annonce ci-jointe, imprimée au Klokke Roeland à Ninove (171).

Nous vous rappelons à ce sujet que, dans sa lettre du 26 février, que nous vous avons communiquée déjà ainsi que nous en

(168) August... Beernaert, zie noot n° 166.

(169) Zoals in noot 166 vermeld was A. Beernaert van 1895 tot 1900 voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers.

(170) Charles de Harlez, zie noot n° 164.

(171) Klokke Roeland. Krant in 1891 opgericht door de Christen-Democraten van Ninove na de verkiezingen van Van Langenhaeke tot provincieraadslid. In 1905 verliet de krant de Christene Volkspartij ofschoon ze nog wel naar het christen-democratisch ideaal streefde maar nu binnen de conservatieve partij. In 1914 hield de krant op te bestaan.

avions reçu l'ordre, la S. Congrégation du Concile insistait sur l'obligation, qui vous incombe, de rappeler à de meilleurs sentiments ceux d'entre vos proches et amis qui s'obstinent à agir et à écrire de la façon déjà désapprouvée par la Congrégation elle-même, ou tout au moins de détacher votre nom de leur œuvre.

Nous espérons, Monsieur l'abbé, que vous saurez apprécier ce que comporte en ces circonstances votre strict devoir.

Croyez-bien, Monsieur l'abbé, à notre parfait dévouement en Jésus-Christ.

† Antoine, Evêque de Gand (172).

51

Mgr. Stillemans verplicht A. Daens zijn verklaring te publiceren in Kristen-Demokratische kranten en verbiedt hem deel te nemen aan de Provinciale verkiezingen.

Gent, 24 mei 1896

A. Kopie: BAG., FAS., 9. Daens, 1896, n° 42.

Monsieur l'abbé,

Nous nous voyons obligés de vous rappeler notre lettre du 7 de (173) ce mois; nous vous communiquons le nouveau document ci-joint et nous apprenons qu'une autre réunion encore est convoquée sous votre nom pour lundi prochain.

En présence de tels agissements, par lesquels on abuse auprès de nos populations flamandes de votre nom et de votre caractère

(172) Mgr. A. Stillemans, zie noot n° 10.

(173) Zie brief van 7 mei 1896, n° 50.

sacerdotal, il ne peut suffire d'une protestation de votre part dans un journal français, de Bruxelles, qu'aucun de nos ouvriers ne lit; protestation qu'aucun journal édité par ceux dont vous êtes le chef n'a reproduite.

Il faut que votre déclaration soit publiée dans ces journaux-là; notamment dans le Land Van Aalst (174), le Werkman (175) et la Klokke Roeland (176).

Nous vous interdisons, de plus, de prendre une part quelconque au mouvement électoral en vue des élections pour le Conseil Provincial, comme nous avons dû la faire déjà pour les élections communales.

Recevez, Monsieur l'abbé, l'assurance de notre dévouement en N.S.

† Antoine, Evêque de Gand.

52

Mgr. Ch. de Harlez wenst een verzoening tussen A. Daens en zijn bisschop en betreurt de kandidatuur van P. Daens.

(Leuven), (mei 1896)

Monsieur le Représentant,

J'ai été bien sensible à votre aimable attention et je vous en remercie de tout cœur.

Je voudrais de plus en plus pouvoir contribuer à vous rendre la vie plus agréable par la réconciliation. A cette cause je regrette la candidature provinciale de M. Votre frère, cela va encore envenimer les colères. Il faudra cependant en venir à la réconciliation

(174) Het Land van Aelst, zie noot n° 126.

(175) De Werkman. Katholiek weekblad, gesticht door Pieter Daens. Het verscheen van 1872 tot 1914. Zie ook: L. WILS, *Het Daensisme...*, p. 17-26: Pieter Daens en zijn weekbladen en J.M. DE SMET, *De Werkman, het weekblad van Pieter Daens* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Gent, RUG, 1967, 113 p. + VI.

(176) Klokke Roeland, zie noot n° 171.

avant 2 ans ou bien l'on vous interdira une nouvelle candidature. Du moins je le pense.

Conseillez-lui de se désister; en outre, il échouera certainement sans profit.

Ménagez l'avenir; car votre désistement en 1898 produira de funestes effets.

Hommages dévoués en N.S.
C. de Harlez (177).

53

M. De Baets, secretaris van het bisdom, deelt A. Daens mede dat hij door de bisschop tijdelijk verbod krijgt om nog mis te lezen.

Gent, 16 juni 1896

A. Minuut: BAG., FAS., 9. Daens, 1896, n° 47.

Monsieur l'abbé,

J'ai porté votre lettre d'hier à Mgr. l'Evêque, qui est en tournée de Confirmation (178).

Monseigneur me charge de vous dire que, vu le manque grave d'obéissance et de respect que dénote le fait d'attendre trois jours avant de donner aucune réponse à son ordre d'aller le trouver samedi dernier, il vous interdit la célébration de la Sainte Messe jusqu'à ce que vous vous soyez rendu auprès de Lui.

Agréez, Monsieur l'abbé, l'assurance de mon très sincère dévouement en N.S.

Maur. De Baets, secr. (179)

(177) Charles de Harlez, zie noot n° 164.
(178) Zie nl. BAG., *Fonds A. Stillemans, 9. Daens, 1896, n° 46,* brief van 12 juni 1896. De minuut is eveneens bewaard maar dan in het *decanaal archief* te Aalst.
(179) Maurits De Baets, zie noot n° 36.

54

A. Verhaegen en G. Eylenbosch verbieden A. Daens nog gebruik te maken van de naam van de Belgische Volksbond.

Gent, 31 october 1896

Eerwaarde Heer Daens, volksvertegenwoordiger, Aalst.

Niet zonder verwondering hebben wij kennis genomen van een strooibriefken, waarvan Ued. een afschrift met dezen brief bekomt (180).

De Belgische Volksbond (181) heeft aan niemand de vraag gesteld Referendums te gaan houden over pensioen aan de oude werklieden in volksvergaderingen vreemd aan onzen bond. Hij houdt zich enkel met de bij hem aangesloten maatschappijen bezig.

Wij verzoeken U, Eerwaarde Heer, in 't vervolg geen gebruik meer te maken van den naam der Belgischen Volksbond dat met onze standregelen niet zou overeenkomen.

Aanvaard, Eerwaarde Heer, de verzekering onze hoogachting,

De schrijver,
G. Eylenbosch (182)

De voorzitter,
A. Verhaegen (183).

(180) Hierin stond het volgende: "Gemeente Herdersem, Groote Volksvergadering. Zondag 25 october ten 4 ure, bij Gustaaf Lambrecht op den koer. Priester Daens zal er spreken over de vakverenigingen en volgens de vraag van de Belgischen Volksbond een referendum houden over het pensioen van d'oude werklieden. Men gelieve het voort te zeggen. Drukkerij Daens-Mayart".
Gustaaf Lambrecht (Herdersem, 1862-1926). Herbergier in de "St.-Elooi", waar vroeger de landbouwers op de feestdag van St.-Elooi aan de smeden hun onkostennota kwamen betalen. Deze herberg werd nadien omgevormd tot de zaal Capri en is nu een discountwinkel. Met dank aan de heer F. Dierickx.

(181) Belgische Volksbond, zie noot n° 135.

(182) Gustaaf, Jozef, Karel Eylenbosch (Gent, 1856-1939). Drukker, journalist, pionier van de Christelijke Arbeidersbeweging. Hij werd achtereenvolgens gemeenteraadslid (1895), schepen (1910), en provinciaal senator (1922). In 1891 werd hij medestichter en hoofdredacteur van het dagblad "Het Volk". Vijf jaar later werd hij secretaris van de Belgische Volksbond. Zie meer: *Biographie Nationale,* deel XLI, 13e supplement, kol. 293-300, art. *Eylenbosch, G.C.J.,* door P. GERIN, Brussel, 1979-'80.

(183) Arthur Verhaegen, zie noot n° 136.

55

H. De Baets uit Gent beweert dat de christen-democratie niet stervende is maar dat A. Daens en zijn politieke vrienden grote vergissingen begaan hebben. Het is de hoogste tijd dat A. Daens ontslag neemt uit het parlement.

Gent, 15 december 1896

Mon cher abbé,

Je ne pourrais vous dire de mémoire ce que comporte la confirmation par la Cour des jugements de Termonde. Je ferai vérifier cela dans les premiers jours de la semaine prochaine.

Vous vous trompez du tout au tout si vous vous imaginez que la démocratie-chrétienne agonise. Elle monte vigoureusement.

Vous avez fait, mon cher abbé, un faux départ comme on dit en style de courses. Vous êtes parti comme un généreux, mais sans vous être rendu maître au préalable de votre monture. Rappelez-vous donc vos débuts protectionnistes!... Vous avez fait de la démocratie amorphe: je vous ai convaincu naguère, pour quelques heures qu'il fallait créer des groupements...

Planquaert (184) est en voie ici de faire les plus colosales bêtises. Il va semer les haines sans rien faire de bon.

Avant deux ans l'arrondissement de Gand sera aussi malade que celui d'Alost. Ici comme là on aura semé du vent démocratique, mais rien que du vent, du vent, de colères sans œuvres.

Je comprends que vous ayez été entraîné à Alost. Je rends les conservateurs responsables à raison de leurs fautes, de vos erreurs passées.

Mais désormais la responsabilité sera pour vous et les vôtres. Nous vous avons assez dit: comment il fallait marcher, nous qui avons des œuvres et vous - vous et les vôtres - vous venez semer le vent sec et aride dans les champs fécondés ici, insuffisamment mais réellement, par des œuvres.

Moi, je vous ai dit, à l'heure propice, quelle évolution vous

(184) Hector Plancquaert (Wortegem, 1863 - Outer, 1953). Hij bereidde de daensistische beweging voor, beleefde haar geheel en overleefde haar ook. Hij was stichter van het weekblad "Het Recht", was de scherpste anti-clericaal bij de Daensisten, activist tijdens de 1e W.O. keerde hij in 1929 uit Duitsland terug. Naast zijn politieke activiteiten ontwikkelde hij een sterke letterkundige loopbaan. Zie meer: F.J. VERDOODT, *Hector Plancquaert, de daensistische beweging en het plancquaertisme,* onuitgegeven licentiaatstesis, Gent, 1979, 526 blz.

aviez à faire pour briser les résistances ennemies. Vous m'avez reconnu que je vous dis au vrai. Mais n'avez suivi ni mon avis, ni le vôtre. Vous vous êtes laissé emballer.

Vos ennemis triomphent de vos fautes.

Vous mettez vos amis aussi dans la nécessité de vous renier.

Vous avez mis l'Evêque en demeure de vous donner l'ordre de vous démettre.

Je vous adjure devant Dieu, écoutez! Vous descendez la dernière et fatale pente! Vous n'avez le calme voulu pour suivre les conseils de votre raison: vous allez comme un passionné: Dieu n'est pas dans l'agitation, mon pauvre ami!

Vous êtes en quête d'âmes, mon cher abbé. Songez, je vous conjure, à la Vôtre.

Vous avez beau avoir la conviction de faire bien: le fait objectif est que vous faites scandale. Sauvez la démocrate chrétienne de ce mal - là, héroïquement, par votre sacrifice: c'est urgent et c'est très urgent.

Je vous écris cela, le cœur saignant. Mais c'est mon devoir de vous l'écrire.

J'ai fait ce que j'ai pu pour vous défendre un peu contre les autres: j'essaye de vous défendre contre vous-même.

Vous êtes prêtre: les mérites de votre sacrifice feront plus que tous vos discours de politicien. Renoncez-vous, pour votre cause, vous ne lui aurez pas rendu de plus grand service: vous l'aurez empêchée d'aller au mal. Or, je vous le dis: elle y va et vous y serez entraîné.

Veuille Dieu vous éclairer vous soutenir mon cher et malheureux ami. Je tremble pour vous!

De cœur,
H. De Baets (185).

56

Ch. de Harlez wenst A. Daens proficiat en geeft hem de raad alle gegevens omtrent de aanvallen tegen zijn persoon goed bij te houden.

(185) Herman De Baets, zie noot n° 54.

Leuven, 28 december 1896

Monsieur le Représentant,

Recevez, je vous prie, toutes mes félicitations. Vous avez triomphé d'une méchanceté inouïe (186). Maintenant on verra les deux hommes à l'œuvre.

Comme on vous a indignement calomnié, permettez-moi de vous exprimer un avis.

Faites un mémoire de tout ce qu'on vous a fait endurer, des procédés abominables dont on a usé contre vous. Ayez cela prêt. Quand vous pourrez en trouver l'occassion vous forcerez l'un ou l'autre journal, le plus répandu par préférence d'en insérer le principal, la substance, en réponse. Vous pourrez avoir besoin de cela à la Chambre. Envoyez-en le résumé à l'Avenir Social (187)

Au besoin, envoyez-moi leurs... (188)

Si je suis provoqué, interpellé, je pourrai parler.

Tout à vous,
Ch. de Harlez (189)

57

A. De Backer licht A. Daens in aangaande de sociaal-ekonomische activiteiten in (Denderhoutem).

s.l. (Denderhoutem), s.d. (einde 1896 - begin 1897) (190)

Eerwaarde Heer en Vriend,

Zoo ge ziet in Klokke Roeland (191) is 't referendum bepaald op zondag aanstaande.

(186) Wordt hier verwezen naar de aansluiting van de Daensisten bij de Belgische Volksbond? Maar deze had reeds in september 1896 plaats.

(187) l'Avenir Social. Christen-Democratisch weekblad in 1891 gesticht door Carton de Wiart, J. Renkin, L. De Lantsheere, G. De Craene en A. Lelong. In 1895 werd het vervangen door La Justice Sociale.

(188) Onleesbaar.

(189) Charles de Harlez, zie noot n° 164.

(190) Ofschoon deze brief niet gedateerd is menen we hem in die periode te kunnen plaatsen omdat op de andere zijde van die brief een minuut van A. Daens genoteerd staat, die gericht is aan de heer Van De Putte, directeur van de Denderbode. Deze minuut is gedateerd op 5 jan. 1897 en behandelt de feiten van 3 jan. van hetzelfde jaar.

(191) Klokke Roeland, zie noot n° 171.

Komt g.o. Sap (192) meenemen? 'K zou Prosper (193) en Leonce (194) ook-vraegen.

Wanneer zoudt ge denken dat de wet op de vakvereenigingen zou besproken worden; we zijn hier op 't punt een cooperatieve weverij te stichten voor 't werkvolk en eene samenwerkende Melkerij-maalderij voor de boeren.

Voor o. weverij is 't kapitaal in gereedheid. (195) Was het in 't kort 'k zou er op wachten.

Van harte aan U
A. De Backer (196).

58

R. Simons brengt verslag uit over de politieke toestand in Luik en bespreekt speciaal de houding van de bisschop tegenover priester Pottier en de verhouding van de conservatieve katholieken met de christen-demokraten.

Luik, 8 maart 1897

Cher monsieur l'Abbé,

Les faits qui se passent à Liège ne doivent pas trop vous

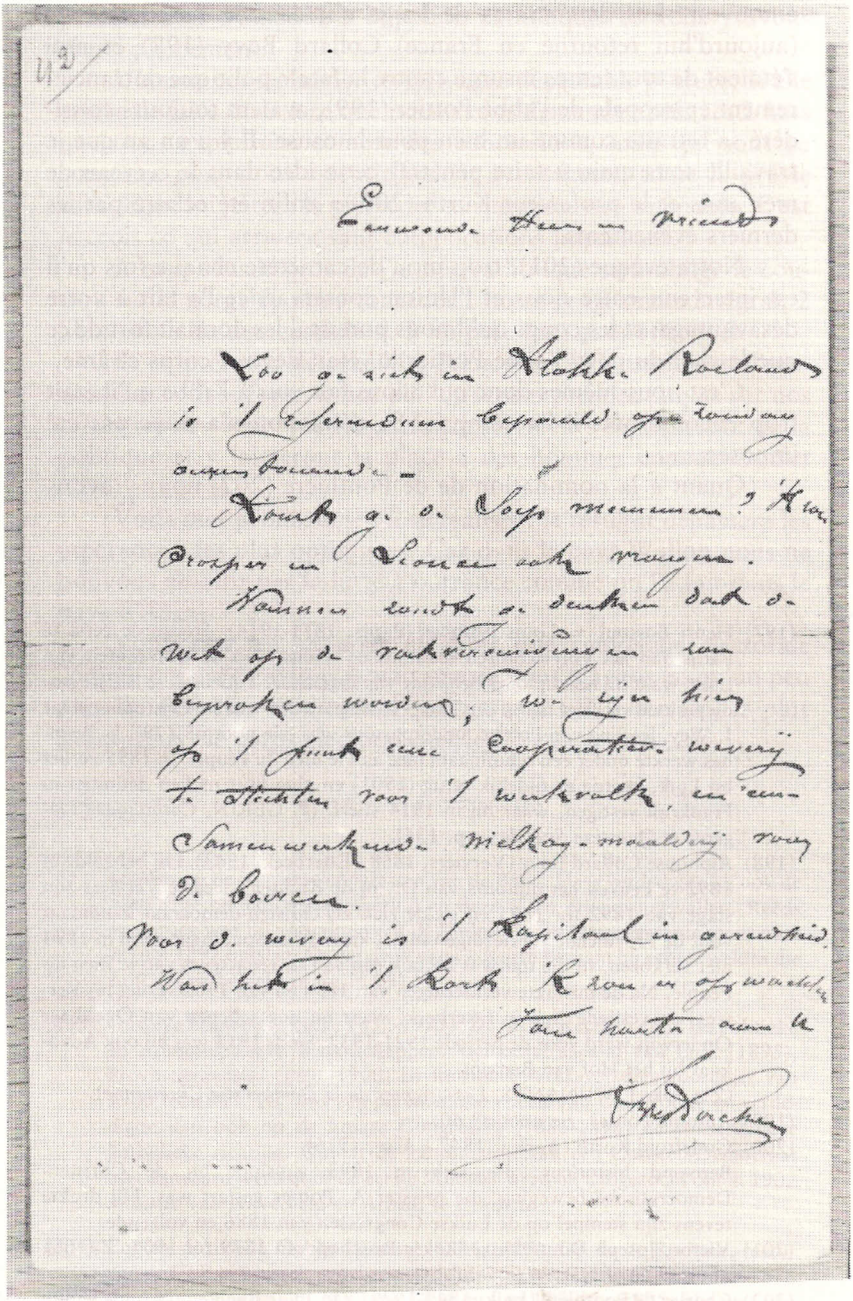
(192) Sap, niet nader te preciseren.

(193) Michel-Prosper De Pelsmaeker, zie noot n° 62.

(194) Leonce du Ca(s)tillon (Waregem, 1869 - St.-Pieters-Jette, 1941). Zoon van een koster, gaf een eigen blad uit "Ons Vlaanderen" en was medewerker van de "Zuid-Vlaamse Sprekersbond". Hij voerde vanaf 1893 proganda voor de Roelanders en later voor de Daensisten. Hij was een gevierd redenaar, stichtte in gans Vlaanderen daensistische kernen maar werd in 1903 van de ledenlijst geschrapt en werd nadien redacteur van Het Laatste Nieuws. Zie ook: R. KERKHOFS, *Léonce du Castillon (1890-1941), Levensschets en literair profiel, onuitgegeven licentiaatsverhandeling,* Gent, 1977, 388 p.

(195) Te Denderhoutem had A. De Backer reeds een veeverzekering opgericht "De St.-Amandsbond" en gaat nu starten met de samenwerkende maatschappijen "De verenigde wevers" en "De Melkerij en Maalderij van St.-Paulus".

(196) Aloys De Backer (Denderhoutem, 1858-1904). Autodidact, behaalde het diploma van landmeter en nadien van Dr. in de Rechten. Hij was leider en bezieler van de Christen-Democratische beweging in het Ninoofse en vertegenwoordigde de partij van 1900 tot 1904 in het parlement. Zie ook F.J. VERDOODT, *De parlementaire arbeid van de Daensistische Christen-Democraat A. De Backer,* in: *Bijdragen tot de geschiedenis van de Vlaamse sociale strijd, Priester Daensbulletin,* 1980, IV, n° 1, p. 2-3.

16. Brief van A. De Backer aan A. Daens, einde 1896 - begin 1897. Zie n° 57.

émouvoir. Les démocrates de Liège qui comme Bussoul (197) (aujourd'hui retourné en France) Collard Bovy (198) et moi s'étaient de tout temps insurgé contre la fatale politique outrancièrement épiscopale de l'abbé Pottier (199), avaient toujours considéré sa retraite comme un bien pour la cause. Il y a un an que je travaille sous main à faire pénétrer cette idée dans le cerveau de mes amis et le professeur Kurth (200) a enfin été éclairé par les derniers évènements.

Notre évêque (201), trop mou de caractère chaque fois qu'il est intervenu entre nous et l'Union conservatrice l'a fait à votre désavantage; et les coups qu'il nous portait il les donnait fort de ce que le chef du parti l'abbé Pottier lui était dévoué corps et âme.

C'est nous-mêmes donc qui avons fait voir à l'abbé qu'il était trop encombrant: il l'a compris. Sa démission n'a donc pas été imposée.

Quant à la nomination de de Ponthière (202) nous y avons

(197) Henri Bossoul = Louis Brunhes (Parijs, 1871-1914). Studeerde eerst te Parijs aan het Polytechnisch Instituut en nadien aan de Universiteit van Luik, waar hij het diploma behaalde van ingenieur. Tijdens deze laatste studieperiode verbleef hij op een kamer in de parochie van St.-Cristophe, waar J. Wey, leerling van Pottier, onderpastoor was (zie noot n° 129). L. Brunhes werkte onder een schuilnaam mee aan le Bien du Peuple. In 1895 verliet hij Luik, keerde er tijdelijk terug (1901) en ging kort nadien definitief in Frankrijk vestigen, waar hij in 1914 stierf. (P. GERIN, *Catholiques Liègeois et Question Sociale...*, p. 135).

(198) Alphonse Collard Bovy (Verviers, 1868 - Etterbeek, 1943). Hij behaalde in 1892 te Leuven het diploma van Dr. in de Rechten, deed te Verviers zijn stage van 1892 tot 1895 en stelde zich als christen-democraat kandidaat voor de Provinciale verkiezingen in het kiesdistrict Spa, maar werd in 1894 niet verkozen. In die tijd was hij ook één van de redacteurs van le Bien du Peuple. Na de mislukte verkiezingen van 1894 en van 1902 verliet hij Verviers en vestigde zich in Etterbeek, waar hij nog schepen van Openbaar Onderwijs werd voor de periode 1921-1932. Sinds 1913 was hij ook Advokaat bij het Hof van Beroep.
(Zie ook: J. WIJNANTS, *Les origines de la Démocratie Chrétienne*).

(199) Antoine Pottier, zie noot n° 60.

(200) Godefroid Kurth (Aarlen, 1847 - Asse, 1916).
Beroemd historicus, die zich in 1893 aansloot bij de Christen-Democratische beweging, die priester A. Pottier gestart was. Hij drukte tevens zijn stempel op de Luikse Congressen van 1886 en volgende.

(201) Victor, Joseph Doutreloux. Luikse Bisschop van 1879 tot 1901. Zie ook noot n° 61.

(202) Charles de Ponthière (Luik, 1842-1929). Dr. in de Rechten, steunde van in het begin de acties van A. Pottier en behoorde vanaf 1897 tot de vaste bestuurskern van de Belgische Volksbond. Hij was dan ook een regelmatig

procédé afin d'amadouer l'opinion catholique: et nous y avons réussi pleinement.

L'Union conservatrice est dans une déplorable posture. Si elle refuse de faire droit à ce que nous avons demandé après ces 2 faits que nous exploitons comme des concessions, mais qui sont au contraire pour nous essentiellement avantageux, toute la presse catholique lui jettera la pierre, et sa situation sera intenable. C'est je crois ce qui arrivera sauf complications imprévues.

A mon sens le gros de l'armée catholique sera obligé le couteau sur la gorge de nous concéder 1 notre programme intégral, 2 libre choix de nos candidats, 3 un pole (sic) proportionnel.

Et en présence de cela Mr. Francotte (203) traduisant l'opinion des coffres-forts, ayant dit "qu'il ne reprendra jamais sur nos offres repoussées" tous les chefs conservateurs se retireront de la politique et y laisseront la place à des hommes comme Goblet (204) et autres.

Voilà mes pronostics: s'il se réalisent le résultat dépassera les espérances des plus optimistes. Car dans le pays Wallon nous ne pouvons aboutir par la lutte à outrance comme on l'a fait dans le pays d'Alost.

Vous avez vu en effet qu'après une campagne électorale comme nous n'en avions jamais menée nous n'avons eu qu'un peu plus du tiers des voix catholiques et cela sur le terrain, le plus avantageux: le corps électoral ouvrier!

spreker op de jaarlijkse congressen van de Bond. Daar verdedigde hij ook de verplichte ouderdomsverzekering en deze tegen arbeidsongevallen. Reeds vrij vroeg was hij voorzitter van de Luikse Union-Démocratique maar nam in juni 1897 ontslag. Onder druk van G. Kurth hernam hij echter weldra die functies en behield ze tot in 1913.

(203) Gustave Francotte (Luik, 1852-1925). Dr. in de Rechten en in de Politieke en Administratieve Wetenschappen. Gemeenteraadslid van Luik (1895), Provincieraadslid (1898-1900) en Katholiek Volksvertegenwoordiger van 1900 tot 1907. Hij was een persoonlijke vriend van Ch. Woeste en verdedigde dan ook op de Luikse Congressen (1886-1890) de conservatieve katholieke richting. Omdat de kandidatuur van een Christen-Democraat niet aanvaard werd door de eerste Minister werd hij aangezocht om in 1902 minister van Nijverheid en Arbeid te worden.

(204) Eugène d'Alviella Goblet (Brussel, 1846-1925). Dr. in de Rechten, rector van de ULB te Brussel, provincieraadslid, volksvertegenwoordiger van 1878 tot 1884, senator van 1892 tot 1894 en van 1900 tot 1925. Hij was van 1916 tot 1918 minister zonder portefeuille en vanaf 1914 minister van Staat.

Quant à la lettre de l'Evêque, elle est excellente pour nous puisse que (sic) pour la 1ère fois "au nom de tout l'épiscopat elle précise les concessions à reclamer de la part des conservateurs dans les limites mêmes où nous les avons toujours formulées (205).

C'est tellement vrai que (et ici je corrige la version donnée par la presse) la Fédération Francotte (206) mise en demeure d'y répondre a décidé de s'abstenir non pas sur l'invitation de Woeste (207) - mais par pur dépit et pour ne pas obéir.

Woeste n'a joué aucun rôle dans l'affaire; on l'avait invité comme arbitre mais à un moment où la décision était déjà prise par Francotte.

Quant à notre abstention, elle a été dictée par des considérations de prudence: le vote n'était plus obligatoire et il était clair comme le jour que les conservateurs auraient dépensé des sommes folles pour empêcher les ouvriers d'aller au scrutin: tous ceux qui y seraient allés étant signalés à leur vindicte.

Après tout la situation n'est pas brillante, mais nous avons déjà passé si souvent à deux doigts de la mort politique que nous nous y sommes faits. Les reflexions pénibles, que vous suggère la situation de Liège, peuvent trouver leur raison d'être dans tout la démocratie: c'est un mouvement mal lançé (sic) voilà tout. On devait se lancer partout à fond de train comme à Alost et simultanément: l'ennemi aurait été déconcerté et nous aurions maintenant un parti plus fort que le parti socialiste.

Mais l'hésitation perd souvent un homme et un parti aussi.

Maintenant nous ne pouvons que louvoyer. Je lisais aujourd'hui un artcile de la Paix très peu rassurant à propos de votre groupe parlementaire. Il paraît qu'il est déjà désagrégé.

La crise est donc partout. Quant à Planquaert je crains bien que son action ne soit finalement stérilisée par un coup de crosse, et que son troupeau ne se débande au premier anathème du premier curé de village venu (208).

(205) Bedoeld wordt het bisschoppelijk schrijven over de arbeidersautonomie, dat onder druk van de regering en van Ch. Woeste niet in alle bisdommen werd bekend gemaakt (jan.-feb. 1897).

(206) Gustave Francotte, zie noot n° 203.

(207) Charles Woeste, zie noot n° 30.

(208) Wellicht wordt hier verwezen naar het feit dat H. Plancquaert toch niet akkoord kon gaan om samen te werken met de conservatieve katholieken en aldus samen op één lijst op te komen. In 1897 startte hij dan ook met de Vlaamse Christene Volkspartij, die naast de Volksbond zou staan ofschoon A. Daens toen nog lid was van die Volksbond. (Zie verder: F.J. VERDOODT, *Hector Plancquaert...*, Gent, 1979).

J'aurais tant de choses à vous dire encore, sur les dessous de la politique à Liège notamment: à Pâques nous allons passer 3 semaines à Wilsele près Louvain où nous avons une petite campagne de rien du tout: je voudrais tant vous y voir deux ou 3 jours si le temps est beau. Nous irions voir Mgr. de Harlez (209) ce saint prêtre qui comme vous me console de toutes les bassesses que je rencontre ailleurs. J'espère que c'est accepté n'est-ce pas cher monsieur l'abbé, et je vous présente tous mes respects. A bientôt.

Raphaël Simons (210).

59

A. De Meester, secretaris van het bisdom, deelt mede dat A. Daens in de kapel van de Zwarte Zusters mis mag lezen.

Gent, 17 juli 1897

A. Minuut: BAG., FAS., 9. Daens, 1897, n° 4.

Monsieur l'abbé,

Monseigneur vous autorise à dire la messe demain, dimanche, à la chapelle des sœurs noirs (211) après la messe de communauté et "januis clausis".

(209) Charles de Harlez, zie noot n° 164.

(210) Raphaël, Laurent Simons (Elsene 1870 - ?). Hij verbleef oorspronkelijk in het Luikse maar vestigde zich in 1899 te Elsene, dat hij in 1907 verliet om in St.-Gilles te gaan wonen.
Hij was Dr. in de Rechten en behoorde met de Ponthière, Louis Brunhes en andere leken tot de eerste Christen-Democratische kern van A. Pottier te Luik. Deze kleine man - amper 1,50 m - was zeer actief en kritisch ingesteld, zodat hij van Mgr. Doutreloux het epiteton kreeg van "le mauvais esprit". Vanaf 1894 organiseerde hij vele meetings in gans Wallonië. Door zijn verdediging van A. Daens veroorzaakte hij een malaise bij de Christen-Democraten te Luik. Toen hij eens A. Pottier aanviel, kreeg hij er zelfs de felicitaties van Ch. Woeste voor. Ofschoon hij in 1899 Luik verliet, bleef hij een vurig verdediger van het Daensisme. (P. GERIN, *Catholiques Liègeois...*, p. 134).

(211) De Zwarte Zusters van de H. Augustinus uit Gent begonnen in 1475 te Aalst met een nieuwe stichting en vestigden zich in de Kapellestraat. Na de Franse Revolutie konden zij door toedoen van Deken De Hert een huis, terug gelegen in de Kapellestraat, aankopen en er met een nieuw klooster beginnen. In 1840 werd er de kapel ingewijd. Weldra werden de Zwartzusters in samenwerking met het stedelijk hospitaal belast met de verzorging

Agréez, Monsieur l'abbé, mes salutations distinguées.

Art. De Meester, sécret. (212)

60

Mgr. Stillemans verbiedt voor een periode van één maand A. Daens mis te lezen.

Gent, 25 juli 1897

A. Minuut: BAG., FAS., 9 Daens, 1987, n° 6.

Reverende Domine,

Per praesentes tibi notum facimus celebrationem SS. Missae Sacrificii tibi esse interdictam ad mensem.

Gandae 25a Julii 1897

† Antonius, Episc. Gandev. (213)

Eerwaarde Heer,

Met dit schrijven laten wij u weten dat gij gedurende een maand geen H. Mis moogt lezen.

† Antonius, bisschop van Gent.

van de ongeneeslijke zieken van het Godshuis in de Kattestraat. Intussen was hun klooster in de Kapellestraat te klein geworden en kon men in 1902 de eerste steen leggen van een nieuw klooster en kliniek (O.L. Vrouwkliniek) op de wijk Mijlbeke. Hun gebouwen in de Kapellestraat werden aan een particulier en aan de stadsdiensten verkocht. (Zie meer: F. COURTEAUX, *1745-1975 De Zwarte Zusters te Aalst of de geschiedenis van de pest,* in: *Het Land van Aalst, XXVII (1975),* p. 141-184 en K. BAERT en J. DAUWE, *Zwarte Zusters van Sint-Augustinus Aalst,* Aalst, 1975, 265 p., deels historisch, deels kataloog van een gelijknamige tentoonstelling).

(212) Arthuur, M. Emile De Meester, zie noot n° 27.

(213) A. Stillemans, zie noot n° 10.

61

P. De Keyzer, secretaris van het bisdom, deelt A. Daens mede dat de Gentse bisschop met een nieuwe suspensie van een maand dreigt.

Gent, 5 augustus 1897

Monsieur l'abbé,

Un des membres les plus éminents du Sénat (214) écrit à Monseigneur l'Evêque, que plusieurs journaux annoncent que dimanche prochain vous donnerez un meeting à Vichte, en compagnie de Mr. Planckaert (215), dont les articles contre S.G. Monseigneur de Bruges ont causé tant de scandale (216).

Monseigneur me charge de vous dire qui si, soit à Vichte soit ailleurs, vous exécutez un tel projet, il sera obligé de vous infliger une nouvelle suspense d'un mois; et même qu'il sera obligé de prendre cette mesure si vous laissez encore, sans protester, abuser de votre nom et de votre qualité de prêtre pour attirer la foule à ces réunions dissolvantes.

Agréez, Monsieur l'Abbé, mes salutations distinguées.

P. De Keyzer, secrétaire (217).

62

Ch. de Harlez vindt de situatie van A. Daens zeer pijnlijk en analyseert enkele mogelijkheden.

(214) Hier wordt Paul Valery Bethune bedoeld. Zie meer over hem: noot n° 146. Het familiearchief te Marke (Kortrijk) bevat een brief van E. Rembuy, secretaris van het bisdom Brugge, gericht aan P.V. Bethune, waarin deze laatste bedankt wordt voor zijn inlichting omtrent A. Daens. (Marke, 06 c, n° 1244). (Zie ook: G. VAN BOCKSTAELE, *Het St.-Maarteninstituut te Aalst...*, p. 33-38).

(215) Hector Plancquaert, zie noot n° 184.

(216) Gustaaf Waffelaert, bisschop van Brugge. (Rollegem, 1847 - Brugge, 1931). Was anti-sociaal, zelfs tegen de Volksbond van A. Verhaegen. Ook priester Fonteyne werd door hem gesuspendeerd. (Zie meer: *Biographie Nationale, dl. XXXI,* p. 1719, door A. SIMON).

(217) Pierre, Bernard De Keyzer (St.-Laureins, 1864 - Gent, 1940). Professor aan het St.-Lievenscollege te Gent (1890), secretaris van het bisdom Gent, vanaf de 12e aug. 1896, professor aan het Seminarie (1898), titulair kanunnik (1901), directeur van de zusters van Crombeen te Lokeren (1904) en censor van het bisdom (1910).

(Leuven), (begin 1896 of na 5 aug. 1897)

Monsieur le Représentant,

Votre position est bien pénible et j'en ai grand pitié. Dieu vous éclaire et vous tire de là. Vous êtes entré livrer vos ouvriers aux socialistes ou vous faire accabler de toute façon. Qui oserait vous conseiller le premier parti, avec de pareils risques. Si vous devez subir le second il faut vous expliquer dans un autre manifeste et le faire paraître dans les journaux généraux.

L'article du Denderbodé (218) vous fournit toutes les raisons;

— s'il y a scission dont le refus des conservateurs qui en est cause;
— si vous cédez, vous reconnaissez que vous avez tous les torts qu'on vous à attribués;
— vos lutteurs vous abandonneront; le peuple vous regardera comme des hypocrites, des faux amis qui les avez trompés;
— votre motif c'est que les ouvriers n'aillent pas au socialisme.

Les conservateurs n'ont pour motif que leur orgueil qui ne veut pas cacher et reconnâitre son tort.

J'ai écrit tout cela à M.V. (219)

Après cela que Dieu vous éclaire et vous conduise.

Ch. de Harlez (220)

P.S. Je réponds en même temps à M.... (221)
Ce manifeste je le ferai envoyer à Mr. St. (222) et au nonce (223) pour voir ce qu'ils disent.
Je suppose que vous restez en arrière.

(218) De Denderbode. Katholiek, conservatief blad, dat tweemaal per week verscheen op een vrij grote oplage.
Het droeg als ondertitel: "Nieuws- en Aankondigingsblad van de stad en 't arrondissement Aalst". Het werd opgericht in 1846 en kwam sinds 1871 in handen van de familie Van De Putte en weldra van Clemens Van De Putte alleen, die een vriend was van Ch. Woeste. Veelvuldig zijn de verwijten, die de Denderbode richtte aan A. Daens, de Christen-Democraten en Het Land van Aelst, zodat het ons niet hoeft te verwonderen dat er door beide kranten vele processen werden ingespannen wegens eerroof. Het laatste nummer verscheen in 1914.
(219) Wordt hier M(onsieur) = V(erhaegen) bedoeld?
(220) Charles de Harlez, zie noot n° 164.
(221) Niet te ontcijferen persoonsnaam.
(222) Wellicht wordt hier Mgr. A. Stillemans bedoeld, bisschop van Gent.
(223) De toenmalige Nuntius was Aristide Rinaldini, zie noot n° 131.

17. Gustave Francotte. Conservatief katholiek volksvertegenwoordiger en vriend van Ch. Woeste. Hij werd in 1902 minister van Industrie en Arbeid. (Uit: *La Belgique d'aujourd'hui.*).

63

Mgr. Ch. de Harlez analyseert het dilemma, waarvoor A. Daens nu staat en raadt hem aan zijn ontslag te geven.

(Leuven), (na 4 augustus - vóór 9 december 1897)

Monsieur le représentant,

Je reçois des nouvelles absolument certaines et définitives (224) que je m'empresse de vous communiquer. Que Dieu vous inspire, vous dirige et vous donne le courage nécessaire; il ne vous manquera pas. Vous êtes placé devant ce dilemme.

1/ Donner votre démission de bonne grâce à peu près dans les termes de ma lettre; alors Mgr. vous sera extrêmement favorable, vous réhabilitera vous aidera etc. vous et les vôtres de toute manière.

2/ Résister, parler de Rome etc. et alors vous tomberez sous le coup d'un blâme et vous êtes perdu vous et les vôtres. Du moins votre position serait terrible. La Cour et Rome pressent Mgr. de vous interdire si vous ne cédez pas.

Je ne puis donc que vous donner le conseil d'ami de prendre le premier parti.

Je pense bien que Mgr. vous donnera encore un petit répit pour faire les choses les plus honorablement possible pour vous.

On interdira toute manifestation désagréable, tout trépignement sur votre tombe politique.

Vous pouvez écrire dans ce sens à Mgr. en témoignant de la confiance en ses sentiments paternels et après cela aller le voir pour parler des détails.

Je ne vois pas pour vous d'issue dans la résistance. Il est très fâcheux que cela termine ainsi. Mais si vous résistez, si vous exigez un ordre, vous l'aurez dans la pire des formes. Si vous cédez, vous rentrerez dans une vie paisible et honorée et Mr. votre frère sera sauvé. Vous pourrez vivre tranquille et considéré.

A votre place je n'hésiterais pas un instant. Mon avis est donc que vous écriviez à Mgr. que vous cédez à son conseil, que vous donneriez très prochainement votre démission, qu'il s'agit seulement de régler le moment et la manière de votre sort ultérieur. Que pour cela vous devez en entretenir Mgr. (Il vous accueillera très bien) autrement vous serez écrasé.

(224) In voetnoot voegt Ch. de Harlez er aan toe: par deux messagers de là-bas.

La vie a parfois des moments bien amers; mais la conscience du devoir accompli et la vie honorée et tranquille ont aussi leur prix et leurs consolations.

Bien à Vous en J.C.

Soyez sûr qu'au bout de quelque temps vous serez heureux d'être débarrassé de cette vie de galérien. Si vous vous retirez Mgr. Stillemans fera tout pour vous; il fera tout contre vous si vous résistez. Mgr. Abbeloos (225) vous envoie le même avis.

Dans l'intérêt de la Volkspartij il vaut mieux que vous donniez les motifs que j'indique que de parler d'invitation ou d'ordre et de la paix de l'évêché.

Ch. de Harlez (226).

64

Ch. de Harlez schrijft A. Daens een tekst voor, die hij kan richten aan zijn bisschop en waarbij hij zijn ontslag mededeelt als parlementair.

(Leuven) (na 4 augustus 1897 en vóór 9 december 1897)

Voici la formule que j'adopterais,

J'avais accepté un mandat parlementaire dans l'espérance de pouvoir être utile à la cause de nos chers ouvriers au bien desquels j'avais voué mon existence. La guerre acharnée qui m'est faite, me met dans l'impossibilité de remplir cette mission. En outre en ce moment où les chefs de l'église reclament la paix, la concorde entre les catholiques, il en est parmi mes correligionnaires (sic) auxquels je pardonne le mal qu'ils m'ont fait, mais qui ne me pardonneront jamais mon existence politique et susciteront toujours à mon occassion de nouvelles dissensions, de nouvelles querelles du spectacle le plus affligeant et qui se vengent de moi en frappant ceux qui me sont chers et que j'ai le devoir de protéger. En présence de cette stérilité de ma mission, de ces querelles déplorables de cette guerre incessante qui me fait même attribuer les choses auxquelles je suis le plus étranger, le souci de ma dignité et de ma

(225) Jean-Baptiste Abbeloos, zie voetnoot n° 90.
(226) Charles de Harlez, zie voetnoot n° 164.

responsabilité m'impose le devoir d'abandonner une carrière ou le bien m'est devenu impossible. Je renonce donc à ma qualité de représentant de la nation et me retire dans la vie privée non sans adresser de sincères remerciements à mes honorables collègues et aux nombreux amis qui m'ont soutenu de leurs encouragements et de leurs conseils.

(Ch. de Harlez).

65

A. Frühwirth, generaal-overste van de Dominikanen raadt A. Daens aan zich te verzoenen met zijn bisschop.

Rome, 31 oktober 1897

Monsieur l'abbé,

J'ai reçu votre bonne lettre en date du 7 octobre. Veuillez bien m'excuser, si je réponds un peu tard.

Mon conseil dans Votre situation est, que Vous exposiez avec humilité et ouverture tout ce qui Vous concerne, à Monseigneur l'Evêque. Je n'en doute pas, qu'il prenne tout cela en considération.

J'espère, que mon conseil ne sera pas inutile, et que Vous n'ayez pas à Vous repentir de l'avoir suivi.

Agréez, Monsieur l'abbé, l'expression de ma haute estime et de mon dévouement religieux.

Priez pour

Votre serviteur
fr. André Frühwirth, maitre - général (227).

66

Mgr. Stillemans herhaalt zijn verbod, waarbij A. Daens geen meetings mag geven en ook niet de leiding van de krant op zich mag nemen, zoniet krijgt hij verbod om nog mis te lezen.

(227) Andreas Frühwirth (Santa-Ana de Aigen, Steiermark, Oostenrijk, 1845 - Rome, 1933).
Prior van het Dominikanenklooster te Graz, (1876), Provinciaal van die Orde (1880), Generaal-overste (1891), Nuntius te Beieren (1907-1916), Kardinaal (1915) en kanselier van de Chinese republiek (1927).

Gent, 5 december 1897

A. Minuut: BAG., FAS., 9. Daens, 1897, n° 18.
B. Gedeeltelijke vertaling: K. Van Isacker, Het Daensisme..., p. 106-107.

Monsieur l'Abbé,

Le 4 août dernier (228), pour des motifs graves se rapportant à votre caractère sacerdotal, et après avoir vainement recouru aux voies de la persuasion, Nous avons été obligé de vous défendre l'acceptation d'un nouveau mandat parlementaire aux prochaines élections législatives.

Depuis lors vous n'en continuez pas moins - malgré les avertissements de votre Evêque, du corps épiscopal belge, du Saint-Père lui-même, - d'aller dans les meetings semer la désunion entre les catholiques et l'hostilité entre les diverses classes sociales, vous faisant applaudir par les ennemis de la religion et de la société.

Bien plus, depuis ces derniers jours, au mépris de la discipline ecclésiastique, sans aucune autorisation de Notre part, vous vous déclarez publiquement rédacteur d'un journal contre la lecture duquel Nous avons été obligé de prémunir les Fidèles.

Ce serait faire preuve d'une coupable indifférence si Nous pouvions tolérer que les Fidèles soient exposés à être induits en erreur sous le couvert de votre caractère sacerdotal. C'est pourquoi - ainsi que Nous y sommes tenu devant Dieu et devant les hommes - et de l'avis de Notre Conseil Episcopal - Nous réitérons la défense du 4 août en y joignant celle de renouveler les meetings et celle de continuer la direction du journal.

Nous nourrissons un dernier espoir que vous comprendrez enfin vos torts, et que vous ferez cesser l'affliction que vous causez à tous les vrais catholiques et le mal que vous faites aux intérêts sagement entendus de nos classes ouvrières. Cependant, si avant quinze jours vous ne Nous aviez pas fait connaître, par un écrit clair et précis, votre soumission à la triple défense que vous Nous contraignez de vous faire, Notre propre conscience et l'avis de Notre Conseil Episcopal Nous forceraient d'accomplir le pénible devoir de vous interdire la célébration du Très-Saint Sacrifice.

Nous prions le Seigneur que vous voyiez enfin qu'un prêtre, pour son propre bonheur, pour le bien du pays et en particulier pour celui de nos ouvriers, doit suivre une voie autre que celle où,

(228) Deze brief van 4 aug. bevindt zich niet meer in het decanaal archief, wel is er een minuut bewaard in het Bisschoppellijk archief te Gent.

loin de vos guides, vous vous égarez si tristement.

Nous sommes toujours, Monsieur l'Abbé, Votre tout dévoué en J.C.

† Antoine, Evêque de Gand.

P.S. Cette lettre sera rendue publique si les circonstances le réclament.

† Ant. Ev. de Gand.

67

Charles de Harlez, die eveneens verrast is over het bisschoppelijk schrijven, geeft A. Daens nieuwe raad.

(Leuven), (onmiddellijk na 5 dec. 1897)

Monsieur le Représentant,

Le bon Dieu a arrangé les affaires de manière que vous ayez un conseil plus élévé et plus sûr que le mien. Je ne saurais pas vous en donner en meilleur. Faites ainsi.

Je comprends que mis en demeure comme il l'a été par votre discours. Mgr. ait été pour ainsi dire forcé de faire ce qu'il a fait.

Mais je ne comprends pas bien pourquoi il menace de publier. Il est impossible que vous fassiez cela. Sans qu'on sache pourquoi et sans que cette pièce soit publiée. Autrement votre démission serait inexplicable. Je ne serais pas étonné qu'il serait content d'être déchargé de toute responsabilité. Aussi suivez le conseil donné.

Puis adressez-vous au Nonce (229) et à Mr. de Lantsheere (230) dans deux ou trois jours.

D'autres le feront aussi: car c'est une affaire capitale et l'effet sur le peuple à Liège, Verviers, Charleroi etc... serait épouvantable.

Je prie Dieu qu'il vous dirige et détourne les calamités que les conservateurs s'obstinent à attirer sur vous.

On pense qu'il vaut mieux que vous ne reveniez pas tel maintenant, puisque voilà tout avis donné.

Ch. de Harlez (231).

(229) De toenmalige Nuntius was Aristide Rinaldini, zie noot n° 131.
(230) Léon De Lantsheere, zie noot n° 77.
(231) Charles de Harlez, zie noot n° 164.

68.

P. Goossens, aartsbisschop van Mechelen, wenst A. Daens te Brussel te ontmoeten.

Mechelen, 21 januari 1898

Monsieur l'abbé,

J'ai reçu la lettre que vous m'avez adressée, le 17 de ce mois.

Désirant vous entretenir un instant, il me serait agréable si vous vouliez bien venir me trouver à la maison de Mgr. le doyen de Ste. Gudule, mardi prochain, à 5 1/2 h. (232)

Recevez, je vous prie, Monsieur l'abbé, l'expression de mes sentiments dévoués en J.C.

† P.G. Card. Arch. de Malines (233).

69

P. Tschoffen, secretaris van de Christen-Democratische sectie uit Luik, deelt het verslag mede van hun vergadering en vermeldt tevens waarom hij als secretaris ontslag heeft genomen.

(232) De toenmalige deken was Jacbous, Florentinus Jacobs (Berchem, 1836 - Overijse, 1920). Hij werd in 1859 priester gewijd en studeerde nadien aan de Leuvense Universiteit, waar hij het licentiaat van Theologie behaalde. In 1864 werd hij onderpastoor van de St.-Niklaaskerk te Brussel en de 12e dec. 1885 deken van de St.-Gudulakerk te Brussel en dit tot de 10e dec. 1898. Nadien verbleef hij te Elsene in de parochie van het H. Kruis en in het Instituut van het H. Hart te Overijse, waar hij overleed.

(233) Petrus, Lambertus Goossens (Perk, 1827 - Mechelen, 1906). Na zijn studies te Mechelen werd hij priester gewijd (1850), leraar aan het Bruul pensionaat (1851), en onderpastoor te Mechelen in (1855). In 1856 werd hij secretaris van kardinaal Sterckx; in 1878 vicaris-generaal onder Mgr. Dechamps en in 1883 bisschop van Namen om het jaar nadien reeds aartsbisschop te worden van Mechelen. De vele herderlijke brieven bewijzen dat hij niet ongevoelig was voor het sociale vraagstuk. Was hij niet zo sterk bekommerd als zijn collega van Luik, nl. Mgr. Doutreloux, dan toch zorgde hij ervoor dat de Encycliek Rerum Novarum een grote bekendheid verwierf. In 1895 werd hij naar Rome geroepen om de middelen te bespreken, die moesten leiden tot herstel van de eensgezindheid van de katholieken.
In 1898 was hij bereid om A. Daens in zijn aartsbisdom een functie te geven; niettemin werd A. Daens toch gesuspendeerd en mocht hij geen mis meer lezen. (*Biographie Nationale,* dl. XXX, 1962, p. 412).

Luik, 31 januari 1898

Monsieur le Représentant,

Nous avons l'honneur de vous transmettre l'ordre du jour suivant qui a été voté hier à l'unamité par les membres de la section Ste-Véronique (234).

"La section démocrat. chrét. de Ste.-Véronique réunie en assemblée générale après avoir dressé le bilan de l'action des démocrates chrétiens à la Chambre, pendant l'année écoulé adresse à Mr. les Representants Carton de Wiart (235), Daens (236), Janssens (237), Marnet (?) (238), Renkin (239) et Stouffs (240), l'expression de ses vives félicitations et de son inaltérable dévouement".

Pour la section

Le sécretaire — Le Président

Paul Tschoffen (241) — Karl Hanquet (242)

(234) La Ste.-Véronique, gesticht in 1896. Eén van de vele christen-democratische arbeiderskringen in het Luikse, die zich in tegenstelling tot de patronage vooral richten tot de volwassenen. Tevens was er ook een patronage met dezelfde naam, die in 1895 gesticht was.

(235) Henry Carton de Wiart (Brussel 1869 - 1951). Advokaat, politicus. Oorspronkelijk Christen-Democraat, later conservatief. Medestichter van l'Avenir Social. Samen met J. Renkin kon hij toch op een verkiesbare plaats van de katholieke lijst te Brussel komen. In 1898 deed hij stappen bij Mgr. Rampolla en Mgr. Stillemans om het verbod van de politieke kandidatuur van A. Daens in te trekken. Later werd hij 1e minister (1920) en diverse keren gewoon minister (1921-'26, 1932-'34 en 1949-'50).

(236) A. Daens, zie noot n° 2.

(237) Alphonse Janssens (St.-Niklaas 1841 - Luzern, 1906). Industrieel, Letterkundige, katholiek volksvertegenwoordiger van 1892 tot 1900. Als christen-democraat leverde hij een belangrijke inspanning voor de sociale sector. Samen met o.a. A. Verhaegen werkte hij in de Volksbond een maximumprogramma uit, waar hij lid was van de Middenraad. (Zie verder: S. SCHOLL, *150 jaar Katholieke Arbeidersbeweging...*, passim.).

(238) Marnet, onbekend of onleesbaar.

(239) Jules Renkin, zie noot n° 163.

(240) Louis Stouffs (Ohain, 1865 - Tessenderlo, 1933). Dr. in de Rechten, provincieraadslid (1894-'96) en volksvertegenwoordiger van Nijvel van 1896 tot 1900. Ook hij verdedigde het lidmaatschap van het Daensisme bij de Volksbond.

(241) Paul Tschoffen (Dinant, 1878-1961). Briljant advokaat met groot gezag omwille van zijn parate kennis en scherp inzicht in moeilijke omstandigheden. Samen met Bodart was hij in Wallonië de grote christen-democratische leider. Hij nam in Luik de erfenis over van Pottier en van Kurth, van wie hij tenandere oud-student was.

La section me charge également, Monsieur le Représentant, de vous faire savoir sa protestation indignée contre les injures que vous a lancées la Direction à propos de l'élection de Termonde (243).

(Luik), Jeudi 3 (februari) (1898)

Ceci se passait dimanche et voici pourquoi je n'ai pas répondu à votre lettre le samedi - Avant de vous inviter au nom de la section, Mr. Karl Hanquet tenait à avertir le comité central de l'Union D.C. de Liège. Celui-ci prétendait les négociations avec l'Union Catholique en vue des élections nous a "prié" - on sait ce que parler veut dire de remettre notre invitation jusqu'après aboutissement heureux ou non de négociations - Mr. Hanquet nous a rapporté hier soir la décission du comité central - ajoutant que votre arrivée à Liège forcerait le comité à démisionner p.c.q. disait-il toute la démocratie de Liège et des environs accourrait pour vous applaudir une manifestation spontanée s'organiserait, le comité verrait qu'il n'est pas d'accord avec les membres qui l'ont élu et il partirait.

Nous n(ous) sommes débattus pendant 1 h. 1/2 Au vote, le comité de notre section par 3 voix de majorité a décidé d'ajourner son invitation jusqu'après l'aboutissement des négociations. On demandera en votre place Mr. Thibbaut - pas celui de Gand! (244).

Hij was voorzitter van de "Société général des étudiants catholiques" en in 1902 van de "Jeunes gardes démoc. chrét". In 1905 ijverde hij voor vrije vakverenigingen. Later werd hij minister (1924 - '34), maar weigerde in 1937 het informateurschap. Wel zetelde hij in 1943 in de Staatsraad te Londen.

(242) Karl Hanquet (Luik, 1871-1928). Student van prof. Kurth te Luik (1890). Vanaf 1898 organiseerde hij regelmatig politieke meetings te Luik, waar hij in 1903 provincieraadslid werd en dit tot 1912. Ook was hij lid van het Bureau van de "Union Démocratique Chrétienne". In die periode verzoende hij de sociaal-democraten met de christen-democraten. (P. GERIN, *Les origines de la démocatie chrétienne à Liège,* p. 259).

(243) Bij de tussentijdse verkiezingen te Dendermonde kwam Du Ca(s)tillon op als kandidaat van de Kristelijke Volkspartij. Hij behaalde er 9.622 stemmen tegenover 21.909 voor de conservatieve katholieke kandidaat.

(244) Niet duidelijk is, welke Thibbaut of Thibaut bedoeld wordt. Mag deze vereenzelvigd worden met een priester uit het bisdom Doornik? Auguste, Joseph Thibaut (Nalinnes, 1846 - Gilly, 1900). Na zijn priesterwijding (1871), werd hij benoemd tot studiemeester aan het seminarie van Bonne-Espérance en in het zelfde jaar onderpastoor te Gilly, waar hij in 1878 pastoor werd. Dit ambt bleef hij tot aan zijn dood uitoefenen. Met dank aan kan. J. Dumoulin.

J'oubliais de vous dire qu'un des arguments jetés dans la discussion c'est que vous encourriez une peine de votre évêque si vous protiez la parole hors de votre arrondissement???

Quoi qu'il en soit, Monsieur l'abbé, je regrette ce qui s'est passé; je vous fais mes excuses, pour mon invitation prématurée mais jamais je n'aurais cru qu'à Liège on aurait ainsi élévé la pleutrerie à la hauteur d'une institution!

Il est inutile de vous dire que j'ai donné ce matin même par lettre ma démission de secrétaire de la section.

Avec l'assurance de mon indéfectible dévouement, agréez, Monsieur l'abbé, l'assurance de ma très haute considération.

Paul Tschoffen.

P.S. Ci-joint votre lettre désormais inutile.
Encore un mot: si jamais vous avez besoin d'un renseignement qqc'onque sur le Démocratie Chr. Liégoise vous pouvez en toute sécurité vous adresser à moi avec cette addresse (sic).

18. Paul Tschoffen. Deze briljante advokaat was samen met Bodart einde 19e eeuw in Wallonië de leider van de Christen-democratische beweging en was van 1924 tot 1934 minister. Dit portret werd getekend door Henri Lemaire, Brussels tekenaar, karikaturist en schilder. (Uit: *l'Horizon "La grande parade".*).

70

Mgr. Stillemans verbiedt A. Daens nog herbergen te betreden.

Gent, 3 februari 1898

A. Minuut: BAG., FAS., 9. Daens, 1898, n° 5.

Reverende Domine,

Post scandala qua jam antea, et nuper, viris gravibus testantibus, in Hamme et in Zele movisti, cogimur tibi interdicere, per totam diocesim, sub poena suspensionis ipso facto incurrendae, ingressum tabernarum et cujuscumque dependentiae harum domum.

Servus tuus in Christo famulus,
† Antonius, Episc. Gandav.

Eerwaarde Heer,

Na de schandalen, die gij volgens ernstige getuigenissen reeds vroeger en ook nu onlangs in Hamme en Zele hebt gegeven, zien wij ons verplicht u over het ganse bisdom de toegang tot de herbergen en zijn afhankelijkheden te verbieden en dit op straf van suspensie, telkens gij een herberg zult betreden.

Uw trouwe dienaar in Christus,
† Antonius, bisschop van Gent.

71

Mgr. Stillemans weerlegt enkele ideeën van A. Daens aangaande zijn rechten als priester.

Gent, 4 februari 1898

A. Minuut: BAG., FAS., 9. Daens, 1898, n° 6.

Monsieur l'abbé,

Vous avez écrit au Fondsenblad (246), sous la date du 2 Février, une lettre dont Nous extrayons le passage suivant: "moest het gebeuren dat mij het burgerrecht door art. 50 der Grondwet gewaarborgd, werd ontnomen, ik laat de verantwoordelijkheid der gevolgen van zulk een ongehoorden maatregel aan degene die hem zouden uitgelokt hebben".

Ce passage vise, en termes peu respectueux, la défense que Nous vous avons faite verbalement le 4 Août 1897 (247) et que Nous vous avons réitérée par Notre lettre du 5 décembre suivant (248) d'accepter un nouveau mandat législatif.

Vous y faites une confusion que Nous devons relever.

l'Article 50 de la Constitution proclame les conditions d'éligibilité des citoyens belges à la Chambre des Représentants et exige, entre autres, que l'on jouisse des droits civils et politiques.

Mais vous perdez de vue, Monsieur l'abbé, qu'il est diverses catégories de citoyens belges qui renoncent absolument à l'exercice de certains droits politiques qu'ils possèdent. Tels sont les fonctionnaires, les officiers, les magistrats, etc. Ce sont leurs fonctions qui les amènent à renoncer à l'exercice de ces droits.

Il est d'autres citoyens qui renoncent éventuellement à l'excercice de droits politiques, par suite de la carrière où ils sont entrés: tels sont les membres du clergé, tel vous êtes, monsieur l'abbé. C'est librement que vous êtes devenu prêtré. Librement que, le jour de votre ordination, vous avez fait la promesse solennelle de pratiquer l'obéissance envers votre Evêque, librement que vous vous êtes soumis à la discipline ecclésiastique et à toutes ses conséquenses.

L'une de ces conséquences est de renoncer éventuellement à l'excercice de certains droits politiques, si votre Evêque juge que votre devoir sacerdotal exige semblable renonciation.

C'est ce que vous avez reconnu en Nous écrivant sous la date du 9 décembre dernier (249): "comme je l'ai déclaré maintes fois pendant ces trois années je me soumets à votre ordre en me réservant le droit d'aller en appel à Rome. Agissant de la sorte, je remplis tout mon devoir de prêtre catholique et de représentant du peuple belge. Prêtre, je dois aux chefs de l'Eglise l'obéissance dont j'espère me départir jamais".

(246) Fondsenblad. Gents dagblad dat het Daensisme steunde. Het blad werd gesticht door L. De Busscher en was het eerste dagblad dat in België aan 2 cent werd verkocht. Het verscheen van 1870 tot 1914.
(247) Zie noot n° 228.
(248) Zie brief n° 61.
(249) BAG., *Fonds Antoine Stillemans, 9. Daens, correspondentie, 1897, n° 19.*

Nous ne contestons en aucune manière votre droit d'aller en appel de Notre défense auprès de sa Sainteté le Pape.

Au surplus Nous tenons à vous rappeler que nous avons poussé jusqu'au scrupule le respect des devoirs que votre acceptation du mandat de membre de la Chambre des Représentants, aurait pu vous faire contracter vis-à-vis de vos électeurs et vis-à-vis du pays. Bien que vous ayez cru pouvoir accepter le mandat en 1894, sans prendre Notre avis, Nous n'avons pas voulu user de l'autorité que Nous possédons sur vous de par la promesse de votre ordination, pour y mettre fin prématurément. Nous ne vous avons pas défendu de remplir jusqu'à à la fin le mandat que vous avez accepté! C'est après l'expiration de ce mandat, lorsque vous ne serez plus représentant du peuple belge, que Notre défense d'accepter un nouveau mandat sortira ses effets.

Les sentiments d'affection paternelle qui Nous unissent à tous nos prêtres, Nous ont porté à vous faire parvenir cette explication, désireux que Nous sommes, du fond de notre cœur, de dissiper la confusion dont témoigne votre lettre prérappelée et de vous voir accepter en vrai prêtre de Jésus-Christ la mesure dont Nous vous avons fait part.

Nous demeurons toujours, Monsieur l'abbé, votre tout dévoué en Jésus-Christ.

† Antoine, Evêque de Gand.

P.S. Nous nous réservons de publier cette lettre si les circonstances l'exigent.

† Ant. Ev. de Gand.

72

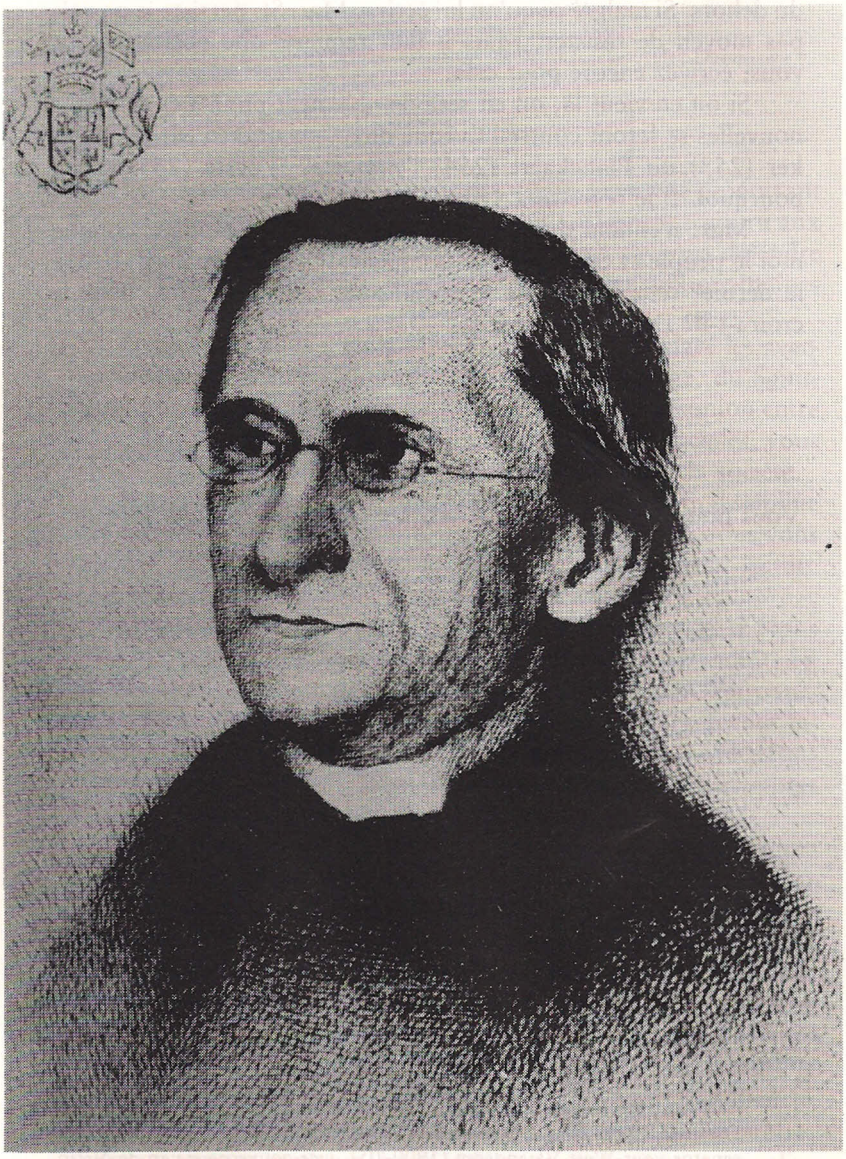
Mgr. de Harlez adviseert A. Daens te praten met Baernaert, de Landtsheere en de Nuntius.

(Leuven), (na 4 feb. 1898)

Monsieur le Représentant,

Je reçois vos deux lettres. Après ceci il ne vous reste plus me paraît-il que d'en parler à Mess. Beernaert (250) et à Landtsheere

(250) Zie noot n° 166.

19. Mgr. de Harlez de Deulin. Gravure wellicht kort voor zijn dood in 1899 gemaakt.

(251) et au Nonce (252) et d'attendre le secours qui vous viendra du dehors. Si malgré ce qu'on lui écrira, Mgr. St. persiste je ne vois pas moyen de résister. Mais il faut requérir une position pour vous; écrivez encore pour cela.

Si on en vient là, on en sera terriblement puni. Les élections nouvelles se feront contre l'Evêque directement et si Mr. De Backer (253) ou Planckaert (254) l'emporte, Woeste (255) saura pourquoi. Il le regrettera.

Mgr. n'entend que les conservateurs. S'il entendait, comme moi le peuple et ceux qui s'en occupent, il saurait qu'il va abattre le dernier rempart contre le socialisme. On le lui dira, mais le croira-t-il? Dieux vous sauve.

Votre très pauvre serviteur,
Ch. de Harlez (256)

Vous pouvez montrer ceci à Mr. De Landtsheere, puis le brûler.

(251) Théophile De Lantsheere. (Asse, 1833 - Brussel, 1918). Oudleerling van de S.J. te Aalst, advokaat, politicus en bankier. Provincieraadslid (1860), minister van Justitie (1871-'78), katholiek volksvertegenwoordiger voor Diksmuide (1872-'1900), voorzitter van de Kamer (1884-'95), Provinciaal senator voor West-Vlaanderen (1900-'05), vice-gouverneur van de Nationale Bank (1899) en gouverneur van de Nationale Bank (1905).
(252) Zie noot n° 131.
(253) Aloys De Backer, zie noot n° 196.
(254) Hector Plancquaert, zie noot n° 184.
(255) Charles Woeste, zie noot n° 30.
(256) Charles de Harlez, zie noot n° 164.

73

H. Krebs uit Bern drukt haar bewondering en die van vele Zwitsers uit voor de werking van A. Daens.

Bern, 23 juli 1899

Hochgeehrter Herr!

Sie glauben wohl, mein Herr, wir Schweizer hätten Sie vergessen, und unser langes Schweigen gibt Ihnen auch allen Grund, das anzunehmen. Zweck dieses Briefes ist, Ihnen, hochverehrter Herr diese schlechte Meinung von uns Schweizern zu nehmen. Wenn wir auch mit Zunge und Feder nicht so gelaüfig sind wie die Welschen, so behalten wir alten Freunden doch ein gutes Andenken und vergessen sie nicht.

Mit dem grössten Interesse haben wir die Berichte von den belgischen Unruhen gelesen und uns gefreut den Mann persönlich zu kennen, der ein Herz für die Armen hat und sich nicht scheut für ihr Recht einzutreten, sei er auch allein und werde von vielen Seiten angegriffen. Hier in unserem Vaterlande, wo trotz den eifrigsten Anstrengungen, die gemacht werden die Not der belgischen Arbeiter doch ein Echo erweckte, wurde Ihr Name, hochgeehrter Herr, in allen Kreisen mit der grössten Hochachtung genannt. Unser Volk, das über alles Recht und Freiheit im Glauben und Handeln liebt, freute sich, dass auch in Ihrem Lande die Armen die Unterdrückten, einen Helfer finden.

Ich bin zur Zeit hier in der Wadt (257) und bringe in dem Pfarrhause, wo meine Schwester das Französische lernen soll, meine Ferien zu. Meine Eltern verreisen in nächster Zeit für einen Aufenthalt in die Berge.

Im nächsten Frühling werde ich verlaüfig meine Studien beendigt haben, was dann geschieht, weiss ich noch nicht, ich werde mir wohl auf irgend einem andern, vielleicht hauswirtschaftlichen Gebiet eine Aufgabe stellen; vielleicht dass ich an die Universität oder in die Fremde vielleicht nach England gehe.

Meine Eltern grüssen Sie, geehrter Herr, freundlichst, ebenso meine Schwester und versichern Sie Ihrer volkommenen Hochachtung ebenso wie.

Ihre ergebene

(257) Wadt = Waadt = Vaud, kanton in Zwitserland met Lausanne als hoofdstad.

Hannah Krebs (258)
Neubrückstr. 18
Bern.

Geachte Heer,

U moet wel geloven, mijnheer, dat wij, Zwitsers, u zouden vergeten hebben en ons langdurig zwijgen geeft u ook alle reden om dat aan te nemen.

De bedoeling van deze brief is, u, geachte heer, om deze slechte mening over ons, Zwitsers, weg te nemen. Wanneer we ook met de tong of de veder niet zo vlot zijn als de Welschen, dan blijven we voor oude vrienden toch nog een goede herinnering koesteren en vergeten we ze niet.

Met de grootste interesse hebben we de verslagen over de Belgische onrust gelezen en ons verheugd dat we de man persoonlijk kennen, die een hart voor de armen heeft en zich niet schuwt, om voor hun recht op te staan al weze hij ook alleen en al wordt hij van vele kanten aangevallen. Hier, in ons vaderland, waar ondanks de meest ijverige inspanningen, die gedaan worden, de nood van de Belgische arbeiders toch een echo kreeg, werd uw naam, geachte Heer, in alle kringen met de grootste hoogachting genoemd. Ons volk, dat voor alles houdt van recht en vrijheid in geloof en handelen, verheugde zich, dat in uw land de armen en de onderdrukten een helper vinden.

Ik ben voor het ogenblik in Waadt en breng mijn vakantie door in de pastorij, waar mijn zuster Frans moet leren. Mijn ouders reizen binnenkort af voor een verblijf in de bergen.

Tijdens de volgende lente zal ik voorlopig mijn studies beëindigd hebben; wat er dan zal gebeuren, weet ik nog niet, ik zal me wel op een of andere manier, wellicht op huishoudelijk gebied mij nuttig maken; misschien zal ik naar de universiteit gaan of naar het buitenland, naar Engeland.

Mijn ouders groeten u, geachte heer, zeer vriendelijk evenzo mijn zuster en allen verzekeren u hun grootste hoogachting evenals

Uwe getrouwe Hannah Krebs.

(258) Hannah Krebs. Zeer waarschijnlijk dochter van de Zwitserse vakbondssecretaris. Meer gegevens konden door het Rijksarchief van het Kanton Bern niet verstrekt worden aangezien de gemeenteregisters nog niet gecentraliseerd zijn.

74

Mgr. Stillemans dreigt met zwaardere straffen als A. Daens zich toch op de kartellijst plaatst.

Gent, 30 september 1899

A. Minuut: BAG., FAS., 9. Daens, 1899, n° 13.
B. Uitgave: l'Abbé Daens et Monseigneur de Gand, leur correspondance (uittreksel van: Le Messager de Bruxelles), Brussel, 1899, p. 5-6. Uitgave in vertaling: L. Delafortrie, Priester en Pieter Daens..., p. 130.
C. Vermeldingen: K. Van Isacker, Het Daensisme..., p. 130.

Monsieur l'abbé,

Nous apprenons à l'instant que vous avez laissé porter votre nom sur une liste électorale (259) comprenant des libéraux, des socialistes et des daensistes. Si, malgré la défense formelle que Nous vous en avons faite, vous posez cet acte, Nous serons obligé de recourir à des mesures plus graves encore que celles que vous Nous avez forcé de prendre déjà.

Votre dévoué serviteur en J.C.
† Antoine, Evêque de Gand.

75

Mgr. Stillemans vraagt dat A. Daens naar hem toekomt om de mededeling van het Vatikaan te aanhoren.

Gent, 4 october 1899

A. Minuut: BAG., FAS., 9. Daens, 1899, n° 15.
B. Uitgave: L'Abbé et Monseigneur de Gand..., p. 8. In vertaling: L. Dalafortrie, Priester en Pieter Daens,... p. 132.

Reverende Domine,

Velis ad Nos accedere die Veneris, 6a hujus, ad horam unde-

(259) Namelijk de lijst, die werd samengesteld voor de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1899.

cimam ut recentem Sanctae Sedis communicationem audias.

Devotus tibi in Christo famulus
† Antonius, Espic. Gandavum.

Eerwaarde heer,

Gelieve toekomende vrijdag, de 6e van deze maand, om 11 uur bij ons te komen om de recente mededeling van de Heilige Stoel te aanhoren.

Uw toegewijde dienaar in Christus
† Antonius, bisschop van Gent.

76

Mgr. Stillemans dreigt A. Daens het dragen van het priesterkleed te verbieden zo hij niet dadelijk naar Gent komt.

Gent, 7 october 1899

A. Minuut: BAG, FAS., 9. Daens, 1899, n° 17.
B. Vertaling: L'Abbé Daens et Monseigneur de Gand... p. 9-10 en in het nederlands: L. Delafortrie, Priester en Pieter Daens..., p. 133.
C. Vermeldingen: K. Van Isacker, Het Daensisme..., p. 130.

Reverende Domine,

Quum, magis ac magis contemnens Nostras ac Ipsius S. Congregationis Concilii prohibitiones, dignitatem vestis sacerdotalis laedas, eam trahendo insolenter, et cum scandalo fidelium, in coetus tibi vetitos;

Quum, insuper, hac veste abutaris per ipsam alliciendo simplices eosque seducendo in vias ab ecclesiastica auctoritate improbatas; quum, tandem, hesterna die, ad Nos vocatus ad audiendam recentem communicationem S. Sedis, contumaciter renueris ad Nos venire, et ita ipsius S. Sedis auctoritatem laedas:

Praesenti monitione, pro tribus valitura, te certiorem facimus, quod, nisi die 10 ma vel 11 ma hujus, hora 11ma ad Nos veneris, vi Nostri pastoralis muneris, et conformiter ad Instructiones Romanas, cogemur tibi interdicere gestationem vestium clericalium.

Dolentes haec scribimus et subsignamur.

Devotus tibi in Christo famulus
† Antonius Episc. Gandavum.

Eerwaarde Heer,

Aangezien u meer en meer ons verbod en dit van de Congregatie van het H. Concilie minacht en aldus de waardigheid van het priesterkleed schade berokkent, door het - tot ergernis van de gelovigen - te dragen op bijeenkomsten die u verboden zijn;

Aangezien u bovendien dit kleed misbruikt, door er eenvoudigen mee aan te lokken en te misleiden op wegen, die door de kerkelijke overheid worden afgekeurd;

Aangezien u tenslotte, gisteren, toen u bij ons geroepen was om de recente mededeling van de H. Stoel te horen, hardnekkig weigerde bij ons te komen en aldus het gezag van de H. Stoel zelf miskent:

Delen wij u mede, door deze waarschuwing,die voor drie geldt, dat wij, krachtens ons pastoraal ambt en in overeenstemming met de Instructies van Rome, zullen verplicht zijn u het dragen van het priesterkleed te ontzeggen, indien u niet de 10e of de 11e van deze maand om 11 uur bij ons komt.

Met droefheid schrijven wij dit en tekenen

Uw toegewijde dienaar in Christus
† Antonius, bisschop van Gent.

77

Mgr. Stillemans verbiedt A. Daens nog langer zijn priesterkleed te dragen.

Gent, 13 october 1899

A. Minuut: BAG., FAS., 1899 9. Daens, 1899, n° 21.
B. Vertaling in het Frans: L'Abbé Daens et Monseigneur..., p. 13-14. en in het Nederlands: L. Delafortrie, Priester en Pieter Daens..., p. 136-137.

Reverende Domine,

Quum litterae tuae hesternae non contineant responsum debitum, clarum nempe et simplex et quastioni propositae adae-

quatum, atque in ipsis tibi reserves omnem occasionem eludendi prohibitiones Nostras ac Ipsius S. Sedis, cogimur, propter rationes in epistola Nostra de die 7a hujus expressas, tibi interdicere usum vestium clericalium (260).

De caetero, quod jus attinet, scias nihil Nos in hac lugenda re agere nisi de auctoritate S. Congregationis Concilii.

Haec dum dolentes scribimus, subsignamur.

Addictissimus tibi in Christo
† Antonius, Epsic. Gandavensis

Eerwaarde Heer,

Aangezien uw brief van gisteren niet het verschuldigde antwoord bevat, nl. duidelijk en eenvoudig aangepast aan de gestelde vraag, en aangezien u in diezelfde brief elke kans benut om het verbod van ons zelf en van de H. Stoel te ontwijken, zijn wij, wegens de redenen, die in onze brief van de 7e jl. zijn uiteengezet, verplicht u het dragen van het priesterkleed te verbieden.

Bovendien moet u, wat het juridisch aspekt betreft, weten dat wij in deze betreurenswaardige zaak, niets doen zonder het gezag van de Congregatie van het H. Concilie.

Terwijl wij dit in droefheid schrijven, tekenen wij

U zeer toegewijd in Christus,
† Antonius, bisschop van Gent.

78

E. Borremans uit Beert-Bellingen drukt zijn bewondering uit voor A. Daens maar tevens zijn afkeuring tegenover de kartelvorming van de K.V.P.

Beert-Bellingen (261), (1899)

A l'occasion de sa sortie de la vie politique, je prie Monsieur l'abbé Daens, de recevoir l'assurance de mon profond respect et de ma vive sympathie pour sa personne, et l'expression de mes regrets

(260) Zie brief van 7 oktober n° 76.
(261) Beert-Bellingen, nu deelgemeente van Pepingen (Brabant).

au sujet du cartel des Flandres (262), qui a affaibli notre parti et favorise les adversaires les plus acharnés de la religion.

Je souhaite que la partie dont il est encore le chef vénéré, devienne une fraction avancée du grand parti catholique.

E. Borremans, chef de station
et démocrate-chrétien (263)

79

A. De Backer behandelt een financiële regeling met A. Daens.

Brussel, 2 juni 1900

Eerwaarde Heer en vriend,

De 3000 x. was reeds afgehandeld met Mr. Beun (264), doch voor 't eerste jaar zou het bij helft genomen worden op de twee laatste trimesters om mij aan een drijgend vervolg te onttrekken.

'K moet aan Mr. Beun 't bewijs overhandigen, 't is nu dus niet eer noodig - 'k Sta duizend franken te jare volgaarne af, doch voor 't eerst jaar - om hoogst dringende redenen - op de twee laatste trimesters bij helft af te nemen.

Ik denk ook onnoodig erbij te voegen, dat in geval van uwe verkiezing binnen twee jaar of indien ruime bestuursmiddelen u te

(262) Wellicht verwijst hij naar dezelfde kartelvorming als waarvan sprake in het bisschoppelijk schrijven (zie n° 74), nl. deze te Aalst, waar naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen een kartel werd gevormd tussen de Daensisten, de Liberalen en de Socialisten.

(263) E.J.G. Borremans (Halle, 11 jan. 1874 - St.-Agatha-Berchem, 10 feb. 1931). Hij trad in 1892 in dienst bij de Staatsspoorwegen en werd in 1896 dienstdoende stationschef van Beert-Bellingen, toen Brages-Bellinghen, vermits het tot de groep van Doornik behoorde. Deze functie bleef hij vervullen tot 1908. Van 1911 tot ongeveer 1922 was hij stationschef 4e klasse in St.-Agatha-Berchem, waar hij ook overleed. Met dank aan de heer W. Van Gestel, Hoofd van de dienst Pers en Public Relations van de N.M.B.S.

(264) Leopold Beun - De Beer (Diksmuide, 1858 - Etterbeek, 1929). Hij verhuisde in 1884 naar Elsene en in 1890 naar Etterbeek, waar hij overleed.
L. Beun-De Beer was vertaler bij het Beknopt Verslag van de Kamer. Samen met A. De Backer en H. Plancquaert behoorde hij tot de radicalen bij de Christen-Democraten. Hij werd voorzitter van het Brussels steenbakkerssyndicaat. Wellicht wegens zijn optreden t.v.v. van de steenbakkers werd hij door Beernaert, die toen voorzitter van de Kamer was, voor 14 dagen geschorst. (F. VANHEMELRIJCK, *Het Daensisme in het arrondissement Brussel,* Eclectica, VIII, n° 3-4 (36 en 37) Brussel, 1979, passim.).

beurt vielen die verplichting zou eind nemen.

Aanvaard, Eerwaarde Heer en vriend de verzekering mijner hoogste achting.

A. De Backer (265)

20. Aloys de Backer. Autodidact, leider en bezieler van de Christen-Democraten in de streek van Ninove, daensistisch parlementslid van 1900 tot 1904.

80

Politieke overeenkomst tussen de Kristen-Demokraten en de Union Commerciale... van Brussel, in voorbereiding van de parlementsverkiezingen van 1902.

(Brussel), 10 juni 1901

Il est décidé entre la Fédération de la Démocratie Chrétienne (266) et l'Union Commerciale, Industrielle et Agricole de l'arron-

(265) Aloys De Backer, zie noot n° 196.

(266) Deze Federatie werd in 1895 te Brussel opgericht. Deze was meer dan een

dissement de Bruxelles (267), qu'elles feront alliance aux élections de 1902 sur une même plate forme électorale.

Les candidatures effectives seront attribuées alternativement à ces deux associations, la première revenant à la Fédération Démocratique, le même ordre, sera suivi pour les candidatures suppléantes. Les suppléants remplaceront leurs effectifs. Un comité de quatre membres appartenant par moité à chaque association décideront les dépenses.

Cette alliance portera ses effets à dater de ce jour. Les associations prennent l'engagement d'honneur de faire exécuter le présent contrat.

Fait en double le 10 juin mil neuf cent un.

de Cannart d'hamale (268) Abbé Daens.

gematigd democratische vleugel van de katholieke partij, want zij stond dichter bij de Volkspartij dan bij de Belgische Volksbond en was oorspronkelijk bedoeld als een onafhankelijke nieuwe partij. Deze Daensistische partij van Brussel startte met een meeting waar zowel A. Daens sprak J. Renkin, Carton de Wiart, Du Ca(s)tillon als de socialist Furnémont. (K. VAN ISACKER, *Het Daensisme...*, p. 61).

La Justice Sociale, dat l'Avenir Social verving diende de partij tot orgaan.

(267) Deze Unie was een verbond van kleinhandelaars uit Brussel, vooral uit de wijk van de Belliardstraat, die het programma van de Christene Volkspartij goedkeurden. Bij de tegenstanders van het Daensisme was er enorm verzet tegen de Unie. Niettemin werd door die samenwerking A. Daens in tegenstelling met 1900 nu wel verkozen.

Volgens F. Van Hemelrijck kwam het akkoord slechts de 25e maart 1902 tot stand nadat het door de Algemene Vergadering was goedgekeurd. (F. VANHEMELRIJCK, *Het Daensisme...*, p. 42 en volgende).

(268) Ferdinand, Auguste de Cannart d'hamale (Walem, 1842 - Brussel, 1914). Rentenier, lijsttrekker van de Brusselse handelaars in 1900.

81

A. De Bock, vicaris-generaal van het bisdom Gent maakt aan de Aalsterse deken de voorwaarden bekend, die A. Daens moet vervullen om zich te onderwerpen aan zijn bisschop.

Gent, 24 januari 1902

Cher Monsieur le Doyen (269)

Je viens de voir Monseigneur à qui j'ai exposé tout ce que Mr. Rombout (270) m'a dit de votre part.
Mgr. estime que Mr. Daens doit déclarer devant 2 témoins:
1/ qu'il regrette sa déobéissance vis-à-vis de son Evêque et vis-à-vis du S. Père, attendu que l'Evêque n'a fait qu'agir conformément aux instructions du Souverain Pontife.
2/ Qu'il regrette le scandale qu'il a donné en restant si longtemps sous le coup de la suspense sans rien faire pour être relevé de la censure.

Efforcez-vous aussi d'obtenir de lui qu'il renonce à toute manifestation qui pourrait avoir lieu éventuellement à l'occassion de son enterrement, p.e. discours etc...

Monseigneur vous prie de venir le voir demain matin. Quel

(269) De toenmalige deken was Joseph, L. Van Doren (Mater, 1857 - Buggenhout, 1903).
Na zijn seminariestudies en zijn priesterwijding studeerde hij te Leuven om in 1881 leraar te worden aan het H. Maagdcollege te Dendermonde, waar hij zeven jaar later superior werd. In 1892 werd hij Professor van Kerkgeschiedenis aan het Groot-Seminarie te Gent en gelijktijdig ook inspecteur van de colleges. Van zijn hand is onder andere het werk "l'Histoire de l'Eglise". In 1892 werd hij ere-kanunnik en van 8 april 1901 tot aan zijn dood was hij pastoor-deken van Aalst als opvolger van deken Raemdonck. Vrij onverwacht overleed hij te Buggenhout op 46 jarige leeftijd.

(270) Joseph, Edouard Rombout (St.-Niklaas, 1857 - Temse, 1943). Na zijn priesterwijding werd hij leraar aan het pas opgerichte bisschoppelijke St.-Maarteninstituut te Aalst (1882-'85), nadien werd hij subregent te St.-Niklaas (1885), onderpastoor te Aalst (St.-Martinusparochie) (1890), pastoor te Hillegem (1904), te Gentbrugge (1909) en deken te Temse (1912-1943). (Zie ook: G. VAN BOCKSTAELE, *Het Sint-Maarteninstituut...*, Aalst, 1980).

21. Alois Raemdonck. Was van 1890 tot 1901 deken van Aalst en maakte derhalve de grote problemen met A. Daens mee. Van hem is nochtans geen briefwisseling omtrent het Daensisme bekend.

que soient vos empêchements, ne manquez pas de venir.
En toute hâte.

Votre tout dévoué
A. De Bock, vic.-gén. (271)

82

A. Trachet nodigt A. Daens uit tot de vergadering van de Demokraten in Kortrijk.

Menen, 29 maart 1902

E.H. Daens,

Uwe brief goed ontvangen; aangaande de kiesstrijd in de (sic.) arr. Kortrijk; brengt de post mij zoeëven een kaart van vriend Plancquaert (272), die mij en al de partijgenooten laat weten, dat er te Kortrijk op maandag 31 maart om 3 1/2 uur een vergadering plaats heeft voor al de democraten van het arr. Kortrijk om de houding aan onze partij de bespreken voor den aanstaande strijd. Wij gaan er in groot getal naartoe.

De Meenenaars zijn partijgangers van het verbond, mits zekere voorbehoudingen die zullen besproken worden. Wij hoopen U daar tegenwoordig te zien om ons in de beraadslagingen te helpen. De tijd ontbreekt mij om dit aangaande, aan Plancquaert en aan de vrienden van Kortrijk te schrijven, doch ik (reken) er op dat zij U reeds verwittigd hebben.

Beste groeten
Charles Trachet, 188 Wahistraat
Meenen, namens
de K.D.P.C. (273)

(271) Auguste, Jean-Marie De Bock (Zaffelare, 1858 - Gent, 1931). Na zijn studies te Rome (1883) werd hij onderpastoor te Lebbeke (1883) en Gent, (1884), Professor aan het Gents Seminarie (1888), kanunnik (1891) en vicaris-generaal (1897-1927).

(272) Hector Plancquaert, zie noot n° 184.

(273) Charles-Louis Trachet (Geluwe 1844 - ?). Eerst huwde hij met Coussement

22. Jozef L. Van Doren. Volgde in 1901 deken A. Raemdonck op maar overleed reeds twee jaar later. Tijdens die korte ambtsperiode werd A. Daens ernstig ziek, en vroeg de deken aan de Gentse bisschop aan welke voorwaarden A. Daens moest voldoen om zich met de kerk te verzoenen.

83

B. Minnebo uit Brugge drukt zijn verzet uit tegenover een mogelijke kartelvorming van de Demokraten met de Liberalen en vraagt dat A. Daens van zijn meeting vrijdagavond te Brugge zou afzien.

Brugge, (vóór 27 april 1902) (274)

Eerwaarde Heer Daens,

Ik heb de gelegenheid niet gehad u persoonlijk te spreken te Brugge, over eene zaak die gij in 't werk stelt om M. Termote's (275) kandidatuur te verzekeren en de Christen-Demokraten te dwingen een verbond met de liberalen aan te gaan.

Geen slechter oogenblik kon er gekozen worden om zooiets te doen.

De liberalen in Brugge zijn onzeggelijk verdeeld en wij Demokraten zijn op den besten voet om 't volk heel en gansch met ons te hebben.

Marie, die in 1907 te Wevelgem overleed. Trachet herhuwde dan met Dedeurwaerder Pauline. Hij woonde afwisselend in Menen en Wevelgem en verliet terug Menen in 1910. Daar is er echter van hem geen overlijdensakte bekend.
Trachet was achtereenvolgens zwingelaar, vlasbewerker en in 1907 zonder beroep.

(274) Deze brief moet alleszins voor die van 27 april 1902 geplaatst worden, vermits deze laatste verwijst naar een vorig schrijven. De kartelvorming, die men poogde te vormen was bedoeld voor de parlementaire verkiezing van 25 mei 1902.

(275) Leon Termote (Brugge, 1851 - 1915). Dr. in de Rechten, notaris, Brugs gemeenteraadslid (1899) en liberaal volksvertegenwoordiger (1900-1907). Ofschoon deze kartelvorming mislukte zal men later het opnieuw en nu met meer succes proberen. Maar ook dan is alleen de liberale kandidaat en geen enkel christen-democraat verkozen.
(Zie ook: P. LEFEVRE, *Démocratisation du libéralisme brugeois,* in: BTNG., 1977 (VIII), n° 1-2, p. 185-205 en K. ROTSAERT, *Priester Fonteyne en het fonteynisme te Brugge, Heemkundige kring M. Van Coppenolle,* Brugge, 1975).

Wie u dit gedacht in den kop gehangen heeft, heeft waarlijk op zijn verstand gezeten.

De liberalen welke te Brugge nog slechter zijn dan de bewaarders, die ons lokalen voor meetings afgenomen hebben, weezen uit hunne scholen verjaagd, ja in den gemeenteraad waar zij vijf gekozenen hebben, de democraten vernedert en veracht.

En wij zouden nu met zulk volk samen gaan? Nooit! Ik zag nog liever gansch den boel in stukken slaan dan de hand te geven aan die volksverdrukkers.

Al wat uwe vergadering van woensdag kon teweegbrengen is oneenigheid en twist en voor u tot onzen grootsten spijt: ongelijk en vernedering.

Ons volk is te Brugge eensgezind in werking en zal zich door de liberalen niet laten exploiteeren en overmeesteren.

Dus is mijn besluit, welke ik eerbiedig tot u zend, dat gij voor 't algemeen welzijn der partij en de botsingen die tusschen vrienden zouden plaats hebben, van uwe meeting zou afzien.

Dit zend ik u als inlichting en waarschuwing om onaangenaamheden van beide kanten te vermijden en denk dat gij gehoor zult geven aan mijne vraag.

Aanveerd, Eerw. Heer, mijne oprechtste gevoelens van achting en eerbied.

Peperstraat 59, Brugge. B. Minnebo (276)

84

B. Minnebo drukt zijn spijt uit over de gevoerde onderhandelingen met de Liberalen maar is ook tevreden dat de ruzie tussen hen een einde kent.

(276) Bernard Minnebo (Brugge, 1867-1919). Groeide op in een weeshuis, werd letterzetter bij de Gazette van Brugge, medewerker van priester Fonteyne en bewerkte mede de doorbraak van het Daensisme in Brugge. A. Daens kwam in 1899 te Brugge voor een gehoor van 5.000 (!) man de eisen van zijn partij uiteenzetten. Van 1903 tot aan zijn dood werd B. Minnebo gemeenteraadslid en werd zelfs na de dood van A. Daens tijdelijk voorzitter van K.V.P. (R. VAN EENOO, *Minnebo,* in: *Priester Daens, Bulletin van het Priester Daensfonds, Bijdragen tot de geschiedenis van de Vlaamse sociale strijd,* n° 3, 1980 (IV), n° 1, p. 8-11).

Brugge, 27 april 1902

Eerwaarde Heer en Vriend!

Ik heb met veel spijt vernomen dat gij mijn schrijven over 't verbond met liberalen zeer hoog opgenomen hebt. Alles was noghtans den toestand afschilderen zooals zij hem voordeed en zooals de leden van Brugge dachten.

Wat was nu 't vervolg van die onnoodige en spijtige onderhandelingen?

1e gij werd overal, ja in den middenraad in het ongelijk gesteld.
2e De groepen gebruiken thans hunne zelfstandigheid meer dan ooit.
3e betreurenswaardige aanvallen onder partijgenooten in onze bladen.
4e En 't slechtste nog de nieuwe wapens in de handen der tegenstrevers om u en ons allen meer dan ooit te bekampen.

Is dat toch niet droevig?....

De onderduimsche aanvallen tegen mij van u of Leonce (277) maken mij heel koel en onverschillig, daar ik alles deed om wel te doen en ik van u zelf, is 't niet vandaag, toch later zal gelijk krijgen over mijne handelwijze.

In alle geval 't is te betreuren dat zoo iets onder vrienden en strijdbroeders moet voorvallen. De bewaarders zijn er alleszins de beste mede want ze beginnen reeds 25 duist gazetjes uit te deelen over uw schrijven over Brugge.

Ik ben hoogst tevreden dat de pennetwist en spijtige woorden tegenover leiders thans een einde genomen hebben, en 't ware te wenschen dat zoo iets nooit meer zou gebeuren, want zoo iets verzwakt ten hoogste eene partij.

Nu nog een persoonlijk gedacht van mij die ik aan u onderwerp: "Wil ik, om den indruk van de onderhandelingen weg te nemen bij de kiezers een brief over de brugschen toestand schrijven om in de "Volkseeuw" te verschijnen (278)? Niemand noemen noch kwetsen. 't Zal misschien vrede en eendracht onder ons allen brengen!"

Niemand weet van dit gedacht, zooals er ook, op mijn woord van eer, niemand van mijn brieven iets wist welke ik vroeger schreef.

(277) Leonce du Ca(s)tillon, zie noot n° 194.
(278) De Volkseeuw. Niet te verwarren met de gelijknamige Brusselse krant. Blad van de Brugse Daensisten, waarin vooral Fonteyne veel artikels schreef en in 1912 een oplage zou gehad hebben van 15.300 ex.

Aan u laat ik Eerw. vriend, daarover het laatste woord en bied U mijne eerbiedige groeten.

B. Minnebo (279).

85

E. Dlouhy-Pokorny, uit Praag, vraagt nogmaals wanneer hij A. Daens kan ontmoeten om met hem te praten over de demokratie en over de arbeidersbeweging.

Praag, (1893-1903)

Reverendissime Domine!

Dimitte, quaeso, me Tuam reverentiam iterum inquietare. Ante duos saltem menses scripsi tibi de relationibus in regionibus nostris (in regno Bohemiae: Austria-Hungaria) et rogavi Te et rogo iterum atque iterum ut mihi saltem per chartam postalem assignare vellis an Te a 4 - 20 julii - infra hoc tempus visitare et tecum per aliquot horas de relationibus democratismi et de internationali operariarum defensione conferre possim.

De communi et optima re agitur.

Rogo, rogo, rogo!

Tuae reverentiae addictissimus,
Emil Dlouhý - Pokoruý, vicaire ad St. Henricum, Prague, Bohemia (280)

N.B. Tuam ephemiridem "Werkmann" admiramur. Deus Te conservet! (281)

(279) Bernard Minnebo, zie noot n° 276.

(280) Emil, Dlhouhý - Pokorný (Brandys-nad-Labem (Stara-Boleslav), 15 km. ten N.O. van Praag, 12 maart, 1867 - ?).
Hij werd te Praag priester gewijd in 1890 en werd achtereenvolgens kapelaan in Praag-Vysehrad (1891), Praag H. Henricus (1893-1903) en godsdienstleraar in Praag-Liben (1904-1906). In 1906 verliet hij het priesterambt en werd ambtenaar in het stadhuis van Praag. Twee jaar later werd hij door de aartsbisschop van Praag geëxcommuniceerd met als motieven: concubinaat, ongehoorzaamheid, oneerbiedigheid tegenover zijn bisschop en geloofsverzaking.
Met dank aan het Generaal-Vikariaat van Praag.

(281) De Werkman, weekblad van P. Daens, zie noot n° 175.

Zeer Eerwaarde Heer,

Ik bid u, vergeef mij dat ik uwe eerbiedwaardigheid stoor. Tenminste twee maanden geleden heb ik u geschreven over de situatie in onze streken (in het koninkrijk Bohemen: Oostenrijk-Hongarije) en ik heb u gevraagd en vraag u nogmaals dat u mij tenminste door middel van een postkaart zou willen melden of ik u tussen 4 en 20 juli zou kunnen bezoeken en gedurende enkele uren met u zou kunnen praten over de verhoudingen binnen de democratie en over de internationale verdediging van de arbeiders.

Het gaat om een gemeenschappelijke en een zeer goede zaak. Ik vraag, vraag, vraag!

Uw eerbiedwaardigheid zeer toegewijd,
E. Dlouhý-Pokorný, onderpastoor van
St.-Henricusparochie te Praag.

N.B. Wij bewonderen uw weekblad "De Werkman". God beware u!

86

Mgr. Stillemans verbiedt A. Daens naar de offerande te gaan.

Gent, 2 oktober 1904

Cher Monsieur le Doyen (282),

J'ai bien reçu la lettre que mr. P. Daens m'a fait parvenir par votre intermédiaire (283).

Je vous prie d'informer Mr. Daens que, à mon grand regret son frère ne peut être admis à l'offrande revêtu de l'habit ecclésiastique qu'il reçu defense de porter (284).

Veuillez me croire, cher Monsieur le Doyen.

(282) De nieuwe deken is nu Victor, Fidelis Roelandts (St.-Niklaas, 1850 - Belsele, 1930).
Na zijn priesterwijding werd hij onderpastoor te Sleidinge en te Aalst, waar hij aalmoezenier werd van de pupillenschool. Vervolgens werd hij directeur van het Groot-Seminarie te Gent, ere-kanunnik van het St.-Baafs, directeur van de zusters van Liefde (1889) en vanaf 19 oktober 1903, deken van Aalst, waar hij in 1924 ontslag nam.
(283) Namelijk BAG., *Fonds A. Stillemans,... 1904, n° 1.*
(284) Naar aanleiding van het overlijden van zijn schoonbroer.

23. V. F. Roelandts. Hij was deken van Aalst van 1903 tot 1924. De deken werd met de laatste levensjaren van A. Daens geconfronteerd evenals met zijn verzoening met de kerk op 31 januari 1907. Het is deze deken die de briefwisseling van A. Daens in ontvangst heeft genomen.

Votre tout dévoué en J.C.
† Antoine, Evêque de Gand (285)

87

A. De Bock, vicaris-generaal, herhaalt de voorwaarden tot onderwerping van A. Daens tegenover zijn bisschop.

Gent, 1 juli 1905

Cher Monsieur le Doyen, (286)

Quand en janvier 1902 l'abbé Daens fut dangereusement malade, feu votre prédécesseur est venu trouver Mgr. pour recevoir des instructions pour le cas où l'abbé aurait désiré mettre ordre à ses affaires (287).

Ces instructions sont conservées à l'Evêché et l'autre jour Mgr. m'a chargé de vous les communiquer confidentiellement pour votre gouverne.

M. D. doit déclarer en présence de 2 témoins 1/ qu'il regrette sa désobéissance vis-à-vis de son Evêque; et vis-à-vis du S. Père, attendu que l'Evêque n'a fait qu'agir conformément aux instructions du Souverain Pontife. 2/ qu'il regrette le scandale qu'il a donné en restant si longtemps sous le coup de la suspense sans rien faire pour être relevé de la censure.

3/ Mr. le Doyen s'efforcera aussi d'obtenir de lui qu'il renonce à toute manifestation qui pourrait avoir lieu éventuellement à l'occasion de son enterrement p.e. discours etc.

J'ai reçu tout à l'heure votre recommandé à qui j'ai remis de la part de Mgr. la somme de 500 frs.

Agréez, cher Monsieur le Chanoine, l'expression de mes sentiments dévoués en N.S.

A. De Bock, (288)
vic. gén.

(285) Antoine Stillemans, zie noot n° 10.
(286) Victor, Fidelis Roelandts, zie noot n° 282.
(287) Zie brief, 24 jan. 1902, n° 81.
(288) Auguste Jean-Marie De Bock, zie noot n° 271.

88

J.B. Bouckaert, Rêdemptorist uit Antwerpen, beantwoordt het artikel van A. Daens, verschenen in "Het Land van Aelst" en "De Volkseeuw", n.a.v. zijn prediking in de St.-Martinuskerk te Aalst.

Antwerpen, 26 april 1906

Mijnheer den Uitgever,

Men brengt mij ter kennis dat in het "Land van Aalst" en in de "Volkseeuw" een artikel verschenen is "Een Schandaal in St.-Martinuskerk te Aalst!" 't Is door Priester Daens onderteekend. Tot hem stuur ik dus ook mijne antwoord. (290).

Uwe droefheid, Mijnheer, over dit schandaal, schijnt groot als de zee, en gij kunt uwe verontweerdiging niet meester. En de reden? "Een Pater Redemptorist, Bouckaert genaamd, heeft den preekstoel bezoedeld op Goeden Vrijdag! In plaats van het Bitter Lijden te preeken heeft hij eene politieke meeting gegeven." O vreeslijke heiligschenderij! Mij dunke, Mijnheer, ik zie uwe haren ten berge reizen!

Bedaar u! Wees kalm, beste vriend! Had ik geweten dat gij zoo grote godsvrucht hadt tot het Bitter Lijden, dan zou ik u kunnen verwittigd hebben dat ik dat onderwerp op Witten Donderdag avond behandelde! Ja, dien avond sprak ik van Jesus Lijden. 't Was dien avond immers dat zijne Passie begon. Na het sakrament zijner Liefde ingesteld te hebben, zag men Judas, den rampzaligen en diepgevallen priester de zale verlaten en heengaan, om met de Joden, de vijanden van Jesus, een monsterverbond aan te gaan en zijnen Meester voor wat geld te verkoopen. Was dat voor Jesus geen doodelijke slag?

En nu het sermoen van Goeden Vrijdag! Waart gij er tegenwoordig? In dat sermoen, of in die meeting zoo gij het noemt sprak ik over den arbeid. Kon ik schooner gelegenheid vinden, om aan die duizende werklieden die iedereen avond de kerk vervulden, het voorbeeld van den goddelijken Werkman van Nazareth voor oogen te stellen?

(289) Ofschoon deze brief officieel gericht is aan P. Daens, uitgever van Het Land van Aelst, wordt hij hier toch opgenomen daar hij in feite bestemd is voor A. Daens, die over de prediking van Pater Bouckaert een bezwarend artikel had geschreven.

(290) Het artikel was de 22e april verschenen.

Ja, ik sprak over de voordelen van den arbeid. Ik sprak bijzonder over wederzijdse plichten van patroon en werkman. Rijk en arm, meester en onderdaan hoorde zijne plichten. Want afschuwlijk, wraakroepend is de misdaad van deze, die aan de werkmans slechts spreken van zijne rechten. Ellendige volksbedriegers zijn ze, deze die slechts spreeken van zijne rechten het volk vleien, opmaken en steenen in d'handen steken om naar 't hoofd van patroon en rijken te werpen. Ge ziet nu genoeg hoe het er gaat in 't ongelukkig Frankrijk! Tot die mannen tot die volksbedriegers, ja, riep ik met mijnen goddelijken Meester: Vae vobis hypocritae! Wee u schijn heiligaards! Wee u! die gedurig den naam van God, den naam van Christus en den godsdienst zelf gebruikt als een dekmantel om uwe plannen vol hoogmoed en boosheid te verbergen! Maar ik moet mij bepalen, misschien zult gij mij gelegenheid geven daar later op terug te komen. Intusschen belieft het u, mijnheer Daens, dat een schandaal te noemen. En mijne vrijtaal van geloofszendeling wordt voor u "roekeloosheid, heiligschenderij, afstootelijke, zinnelooze, lafhertige, oneerlijke handelswijze". Uwe lezers moeten toch bekennen dat gij rijk zijt in spot en smaadwoorden.

Priester Gods, vrees niet, dat ik u op dien toon zal antwoorden! Neen! in u zie en eerbiedig ik nog het onuitwischbaar teken van uw priesterschap.

Maar schandaal voor schandaal! Oordeel zelf en spreek het vonnis uit! Wat moet een christen mensch denken van eenen priester die publiek in opstand leeft met zijne wettige overheid?

Wat moet hij denken van eenen dienaar Gods, die het priesterkleed draagt waar toe het recht hem wettig is ontzegd?

Wat moet hij denken van eenen priester, die sedert jaren geen enkele bediening van zijn verheven ambt mag uitoefenen? Wat en moet hij zeggen van eenen priester des Heeren, die in herbergen gaat meetingen geven en die hand in hand met geuzen, framassons en socialisten optreedt om een christen en katholiek bestuur omver te stooten? Daarover Priester des Heeren zou ik uw gedacht willen kennen.

Daarbij, 't was mijn sermoen van Goeden Vrijdag niet die u nog het zwaarste op 't herte weegt. Het fransch en het vlaamsch sermoen op Paaschen, waarin gij tegenwoordig waart moet uw zoo gevoelig hert diep geschokt en gekwetst hebben. Vele menschen die uwen artikel gelezen hebben zijn verwonderd dat gij onder dat sermoen niet bezweken zijt! Hier zijn wij geen meetingisten meer maar ware ketters!

"In die twee sermoenen, zoo schrijft gij, hoorde men niets anders dan gehoorzaamheid - blinde gehoorzaamheid en onder-

werping aan Paus, bisschoppen en priesters".

Wel ja, Mijnheer! Ik weet niet of de tijd u nog toelaat soms uwe H. Schriftuur te openen. Maar ik lees daar: Obedite praepositis vestris et subjacete eis (Hebr. XIII, 17). Gehoorzaamt en onderwerpt u aan uwe overheid!

Maar zegt gij "'t is eene gevaarlijke dwaling, 't is eene ketterij niet te zeggen waarin een christen mensch moet gehoorzamen aan de kerkelijke overheid!" Maar gij spreekt hier van een christen mensch, maar gij, Mijnheer, gij zijt meer als christen mensch, gij zijt priester! En wat beloofdet gij op den dag uwer H. Wijding? Gehoorzaamheid! Ja! Jamaar nooit in politieke zaken, antwoordt gij in uw artikel. Beste Vriend, zoo was toch vroeger uw gedacht niet. Herinnert gij u nog dien dag toen gij in volle Kamerzitting deze verklaring aflegdet die op al de ware kinderen der H. Kerk een zoo troostenden en zaligen indruk maakten? 't Was op 4 februari 1896. Toen zegdet gij: "Ik ben in 't goed geloof voorgegaan op den weg dien ik bewandel. Maar indien deze, die in de H. Kerk met het gezag bekleed, en met de verantwoordelijking belast zijn, oordeelden dat ik mis ben; indien zij mij zulks uit hoofde van hun ambt te kennen gaven, dan zou ik liever verzaken aan een werk dat ik als goed aanzie, liever dan mij in het gevaar te stellen te kunnen dwalen door ongehoorzaamheid en ik zou mij zonder spijt terugtrekken met het schoone gedacht van te doen hetgeen mijne plicht van mij vraagt, 't is gelijk voor het overige wat er mij overkomen", (Annal, Parl., 1895-1896, p. 525).

Zeg mij, priester des Heeren, waren uwe woorden en gedachten dan niet volgens onze sermoenen? Hoe komt het nu dat uwe gedachten veranderd zijn? Hebben deze, die men gezag bekleed en met verantwoordelijkheid belast zijn dan nog niet gesproken? Hebben alle christenen den brief van Paus Pius X (291) niet hooren aflezen, waarin de Paus "uit hoofde van zijn ambt" te kennen geeft: "dat gij met recht door uwen Bisschop veroordeeld zijt, om rede van wederspannigheid en om tweedracht tussen de geloovigen gestookt te hebben en dat ook Hij, Paus Pius X uwe handelswijze veroordeelt" (Brief aan Z.E. Kard. Goossens) (292).

Nu laat ik ieder weldenkend mensch oordelen over uw handelswijze! Maar wat ik denk dat is dat niemand rechter is in zijne zaak, en dat gij geen recht hebt mij te doen doorgaan als dwaalpredikant en ketter.

(291) Giuseppe Sarto, Pius X, paus van 1903 tot 1914.
(292) Petrus, Lambertus Goossens, zie noot n° 233.

Een laatste woord:
op het einde van uwen artikel geeft gij mij dezen schoonen raad: "Pater Bouckaert, als gij in uwe kloostercel zult zijn terug gekeerd, denk dan met berouw over 't schandaal dat gij te Aalst in onze Hoofdkerk hebt gegeven".

Duizendmaal dank, beste vriend! Ik wist niet dat gij mijn zaligheid zoo ter herte naamt! Ik heb uwen raad gevold en mijn geweten onderzocht. En ik dacht: was mijn leven heiliger en had ik mij nog meer ten beste gegeven misschien zou ik nog meer zondaars bekeerd hebben, ja misschien versteende herten, die aan alle gratiën weerstaan hebben, voorzeker zou ik in Aalst, nog een grooter getal werklieden, verblind en verleid door schijnheilige volksbedriegers, tot God kunnen terug gebracht hebben! Dat is, mijnheer Daens, het eenigste spijt en berouw dat ik gevoel. Maar liefde vraagt wederliefde! Als priester, als missionaris laat ik u ook eenen goeden raad: O Priester des Heeren telkens gij 's avonds vermoeid en afgemat van de Kamers of van uwe lastige meetingen terugkomt, kniel dan ook eens in uwe kamer voor het Kristusbeeld neer. Vraag u dan eens af: Hoevele verdiensten heb ik heden voor den hemel gewonnen? Hoevele zielen heb ik versterkt in het goede, terug gebracht tot de deugd en hun den weg geopend voor een altijddurend geluk? Denk dan eens, gelijk wij allen doen moeten, aan het einde van alles. Verhef dan uwe oogen tot den gekruisigden Zaligmaker, en vraag Hem: Wanneer, wanneer zal voor mij het laatste uur staan? Het uur waarop eenieder rekening zal geven en van zijn talenten, en van zijne werken, en van zijne verzuimnissen, en van gansch het leven!

Ik verzoek u Mijnheer, dees antwoord in uw eerst uitkomend nummer van "'t Land van Aalst" en van de "Volkseeuw" op te nemen en dat op de 1e bladzijde en in denzelfden druk, en dwing mij niet mijn recht door de wet te doen gelden.

Ontvang intusschen mijne beleefde groeten.

Pater Bouckaert, Redemptorist (293).

(293) Jean-Baptist Bouckaert. (Ooigem, Wielsbeke, 1867 - Roeselare, 1925). Werd geprofest bij de Paters Redemptoristen in 1884; na zijn priesterwijding in het studiehuis van de orde in Beauplateau (Tillet, nu deelgemeente van Sainte-Ode, Bastenaken) (1893), werd hij benoemd tot predikant met verblijfplaats in Roeselare. Daar verbleef hij tot 1900 om nadien drie jaar in het klooster van Jette te werken en vervolgens tot 1909 verbonden te zijn aan het klooster van Antwerpen. Tenslotte zal hij vanaf 13 okt. 1909 tot aan zijn dood in 1925 terug in het klooster van Roeselare verblijven. Met dank aan Pater De Spiegeleer, kroniekschrijver van de Cssr congregatie.

89

M. Gripekoven uit Brussel commentarieert de nederlaag van A. Daens te Brussel en zal maandelijks een som geld storten opdat A. Daens bij de volgende verkiezingen wel een zetel zou veroveren.

Brussel, 1 juni 1906

Cher Monsieur Daens,

Les libéraux-démocrates, dont je suis, ont commis une faute impardonnable en ne soutenant pas votre candidature le 27 mai dernier.

Faute de l'appoint de 3000 voix libérales vous n'avez pu atteindre le quorum. Il ne faut pas que pareille chose se reproduise en 1910. Il faut qu'à cette époque vous occupiez à nouveau le siège dont vous êtes si digne (294).

Pour atteindre ce résultat, il faut tout d'abord que votre propagande soit plus dévoloppée. A cet effet je mets à votre disposition 3600 francs par an, somme que je vous ferai parvenir par mensualités de 300 frs. Vous dépenserez cet argent comme bon vous semblera et je ne vous demanderai aucun compte de vos dépenses.

Quant aux 3000 voix libérales dont vous avez besoin pour assurer votre élection, je me charge de les trouver. Je serai heureux de m'entendre avec vous à ce sujet et profiterai de l'occassion pour vous remettre la mensualité de juin.

Veuillez avoir l'obligeance de m'écrire à mon domicile particulier, 257 Avenue Louise, Bruxelles, et me dire quand j'aurai le plaisir de vous recevoir. Je serai libre mardi, jeudi et samedi prochain, à partir de 3 heures de l'après-midi.

Recevez, cher Monsieur Daens,
l'assurance de ma parfaite estime
Maurice Gripekoven (295)

(294) Zie meer hieromtrent: F. VANHEMELRIJCK, *Het Daensisme...*, p. 60 en volgende.

(295) Maurice, Joseph Gripekoven (Brussel, 1881 - Elsene, 1923). Apotheker. Huwde in 1909 met Leontine Verheyleweghen. In 1900 verliet hij Brussel en vestigde zich in Godinne, nu een deelgemeente van Givet, (Namen). Zes jaar later vestigde hij zich terug in Elsene en verhuisde in 1912 naar Brussel.

90

A.C. De Schrevel, secretaris van het bisdom Brugge, vraagt aan de Aalsterse deken dat hij dezelfde houding zou aannemen tegenover F. Fonteyne als tegenover A. Daens.

Brugge, 15 juni 1906

Monsieur le Doyen (296),

Monseigneur l'Evêque (297) me charge de vous remercier de votre communication. Bien que Sa Grandeur n'ait pas interdit à M. l'abbé Fonteyne (298) le port de la soutane, elle désire que vous teniez à l'égard de ce dernier la conduite que vous tenez à l'endroit de M. l'abbé Daens.

Agréez, Monsieur le Doyen, l'assurance de mes sentiments bien respectueux et encore toujours comme à Louvain affectueusement dévoués en N.S.

A.C. De Schrevel (299)
chan. sécr.

Ci-joint les instructions que vous aviez bien voulu confier à Monseigneur.

(296) Victor, Fidelis Roelandts, zie noot n° 282.

(297) Gustaaf Waffelaert, zie noot n° 216.

(298) Florimond Fonteyne (Houtem, 1856 - Bougie, Algerie, 1923). Priester van het bisdom Brugge. Na zijn priesterwijding werd hij onderpastoor te Aartrijke (1882), Tielt (1890), Brugge (1895) en Zarren (1897 tot 1900). Hij volgde tijdelijk A. Daens op als voorzitter van de Kristene Volkspartij en werd van 1912 tot 1919 volksvertegenwoordiger. (Zie meer: K. ROTSAERT, *Priester Fonteyne en het fonteyneisme te Brugge,* Heemkundige Kring M. Van Coppenolle, Brugge, 1975).

(299) Arthuur C. De Schrevel (Wervik, 1850 - Brugge, 1934). Na zijn studies van Godgeleerdheid te Leuven (1877), werd hij professor aan het Groot-Seminarie te Brugge (1879) en Vicaris-Generaal (1894). Tevens was hij een bekend historicus en voorzitter van de Société d'Emulation vanaf 1915 tot aan zijn dood in 1934. Ook schreef hij vele historische werken waaronder *Histoire du Petit Séminaire de Roulers* (1906), *Remi Drieux, évêque de Bruges,* in: *Revue d'Histoire Ecclésiastique 1901-1903* en vele bijdragen in de *Biographie Nationale.* (Zie meer omtrent A.C. De Schrevel in: *de Handelingen van de Société d'Emulation,* LXXIX, p. 138-147).
Met dank aan B. Janssens, archivaris van het bisdom Brugge.

91

P. Daens deelt aan de Aalsterse deken mede dat hij voor zijn broer geen burgerlijke begrafenis wenst.

Aalst, 1 februari 1907

Z.E.H. Deken (300),

Mijn broeder is over 3 weken in Brussel te biechten geweest; hij mag dus gerust zijn in alles; zijn biechtvader kende hem zeer wel, alsook zijnen toestand (301).

Om alle moeilijkheden met de Kerkelijkheid te vermijden, zou hij als Priester alle opofferingen doen, doch de Kristene Volkspartij verzaken, dit mag of kan hij niet. Het ware eene misdaad.

Ued. zal zich herinneren dat wij alle mogelijke opofferingen hebben gedaan; op vraag van Mgr. de Harlez (302) waren wij bij de Belgischen Volksbond (303); doch werden korts nadien uitgedreven.

Ik zou erg droef zijn en zou ook alles opofferen, om eene burgerlijke begraving te vermijden; niet voor ons; de kerkelijke geschiedenis leert ons dat nog andere Priesters het lot ondergingen; doch het voorbeeld zou te verderfelijk zijn en eilaas! te veel nagevolgd worden.

Kwame mijn broeder te sterven, wees gerust M. de Deken het zal geen politieke betooging zijn maar een stille kristelijke begraving.

Ik beveel uwe medebroeder en oude vriend in uwe gebeden.

U dankende en groetende

P. Daens (304)

(300) Victor. Fidelis Roelandts, zie noot n° 282.

(301) Volgens P. DAENS, *Priester Daens...*, p. 178, zou dit een pater Kapucijn van Brussel geweest zijn.

(302) Charles de Harlez de Deulin, zie noot n° 164.

(303) Zie noot n° 135.

92

Mgr. Stillemans laat de deken weten dat hij zich verheugt in de gunstige stemming van A. Daens.

Gent, 2 februari 1907

Très révérend monsieur le Doyen (304),

Je vous remercie des renseignements que vous me donnez sur l'état de Monsieur l'abbé Daens.

Je suis on ne peut plus heureux d'apprendre les excellentes dispositions où il se trouve. Dites-lui, bien, qu'il ne doit pas d'inquiéter des peines qu'il m'a causées. Dites-lui surtout, que, depuis dix ans et plus, je n'ai omis aucun jour de le recommander à Dieu, non pas en général, mais nominativement, et que je le bénis.

Je suis, Monsieur le Doyen,

Votre tout dévoué en J. Ch.
† Antoine Evêque de Gand.

93

W. Guermonprez, uit Rijsel, feliciteert A. Daens met zijn verzoening met de bisschop.

Rijsel, 5 februari 1907

Monsieur l'abbé,

Je salue sincèrement votre bonne parole. Vous voulez obéir à votre Evêque, qui est en communauté de vues avec le Souverain Pontife. Vous avez raison pour vous; vous donnez un exemple salutaire pour tous; vous gôuterez la douceur d'une paix incomparable.

Veuillez en agréer le vœu sincère.

W. Guermonprez, prof. Univ. Cath.
Lille (305)

(304) Pieter Daens, broer van A. Daens, zie noot n° 3.

(305) Fr. Guermonprez (Haubourdin, 1849 - Rijsel, 1932). Hij liep college te

24. Pieter Daens. Broer van A. Daens. Uitgever, journalist, medestichter van de Christene Volkspartij en Volksvertegenwoordiger van 1904 tot 1908.

94

J. Lammens uit Gent drukt zijn vreugde uit bij het vernemen van de onderwerping van A. Daens aan zijn bisschop.

8 februari 1907

Monsieur l'abbé,

Je viens de lire dans les journaux le grand acte que vous avez posé avant de recevoir les derniers sacrements.

Par cet acte, par cette pieuse et si humble reconnaissance de vos torts, vous avez reconquis l'estime et l'affection des catholiques, qui bien souvent ont prié pour vous.

Vous venez de réjouir le cœur de votre Evêque par cette humble confession de quelques heures d'égarement et d'oubli. Je vous en félicite bien sincèrement, Monsieur l'abbé, et je vous prie d'agréer, l'expression de mon affectueux respect.

Jules Lammens, ancien sénateur (306)

95

Mgr. Stillemans drukt tegenover A. Daens zijn vreugde uit voor diens onderwerping.

Gent, 9 februari 1907

A. BAG., FAS., 9. Daens, 1907, n° 6.

Marcq: zijn universitaire studies van geneesheer deed hij te Rijsel en werd er in het stedelijk hospitaal internist. In 1876 werd hij professor aan het pas opgerichte Institut Catholique, waar hij in 1927 emeritus werd.
Hij was een groot publicist en medestichter van de Journal des Sciences Médicales de Lille. Speciale aandacht had hij ook voor de arbeidsgeneeskunde en arbeidschirurgie en dit wegens de vele ongelukken, die in de fabrieken van Rijsel geschieden. Het is ten andere deze sociale bewogenheid, die zijn leven voortaan zal bepalen.
(Zie meer in: *Les Facultés Catholiques de Lille,* 1932, p. 266-269). Met dank aan J.R. Ribaut, archivaris van l'Institut Catholique de Lille.

(306) Jules Lammens, zie noot n° 49.

Monsieur l'abbé (307)

Votre lettre m'a causé une grande et intime joie (308). Je bénis Dieu des bons sentiments dans lesquels Sa grâce vous a mis et vous maintiendra.

Je continuerai à prier tous les jours le Seigneur pour vous.

Je savais bien que les paroles en question n'étaient pas l'expression de vos dispositions; mais je suis heureux de vous l'entendre confirmer vous-même.

Croyez à ma religieuse et paternelle affection et à mon entier dévouement. Je vous bénis et reste.

Votre Serviteur en J.C.
† Ant. Evêque de Gand.

P.S. Dès que votre état de santé le permettra je serai heureux de vous recevoir.

96

F. Schollaert uit Vorst (Kempen) bewondert de moedige daad van A. Daens.

Vorst (Kempen), 9 februari 1907

Monsieur l'abbé,

Pardonnez-moi de vous adresser ces quelques lignes, mais je tiens à vous exprimer mon admiration pour l'acte si méritoire que vous venez de poser avec tant de générosité et de simplicité.

Il a profondément édifié et réjoui tous vos coréligionnaires et spécialement ceux qui ont l'honneur de vous connaître.

Veuillez agréer, Monsieur l'abbé, avec mes très vives félicitations, l'expression de mes sentiments très distingués et très dévoués.

F. Schollaert, voorzitter van de Kamer
der Volksvertegenwoordigers (309).

(307) In tegenstelling met de andere brieven van de bisschoppelijke kanselarij is deze persoonlijk door de bisschop geschreven.

(308) BAG., *Fonds A. Stillemans... 1907, n° 5* (7 feb. 1907).

(309) Frans Schollaert (Wilsele, 1851 - St.-Adresse, Le Havre). Christen-democratisch volksvertegenwoordiger 1888-1917, minister in de perioden 1895-'99 en 1908-'17. Tijdelijk was hij ook Kamervoorzitter.

97

A. Vrithoff uit Custinne feliciteert eveneens A. Daens voor zijn onderwerping en wenst hem een spoedig herstel.

Custinne (310), 11 februari 1907

Monsieur l'abbé,

Vous vous souvenez peut-être d'un jeune prêtre du diocése de Namur qui, il y a plus de dix ans, vous adressait d'une manière tout à fait désintéressée l'expression de sa sympathie dans les luttes pénibles que vous aviez à soutenir.

C'est la même sympathie qui le portait à vous dire, il y a quelques années, que vous faisiez fausse route et qu'il n'y avait pas moyen de vous suivre. J'étais attristé par votre réponse, mais, puisque vous vous recommandiez à mes prières, je n'ai pas manqué à ce devoir de bonne confraternité.

Ces prières ont été exaucées: Dieu en soit béni! Je vous exprime tout mon bonheur en l'apprenant et vous félicite chaleureusement de l'acte de courage que vous avez posé. Tout le clergé de notre pays partage mes sentiments, je suis heureux de vous le dire.

Je prie maintenant le bon Dieu de vous rendre la santé pour que vous puissiez parachever l'œuvre commencée et ramener à de meilleurs sentiments votre pauvre frère et Monsieur Fonteyne (311).

Veuillez agréer, Monsieur l'abbé, avec mes meilleurs souhaits de prompt rétablissement, l'assurance de ma respectueuse affection en N.S.

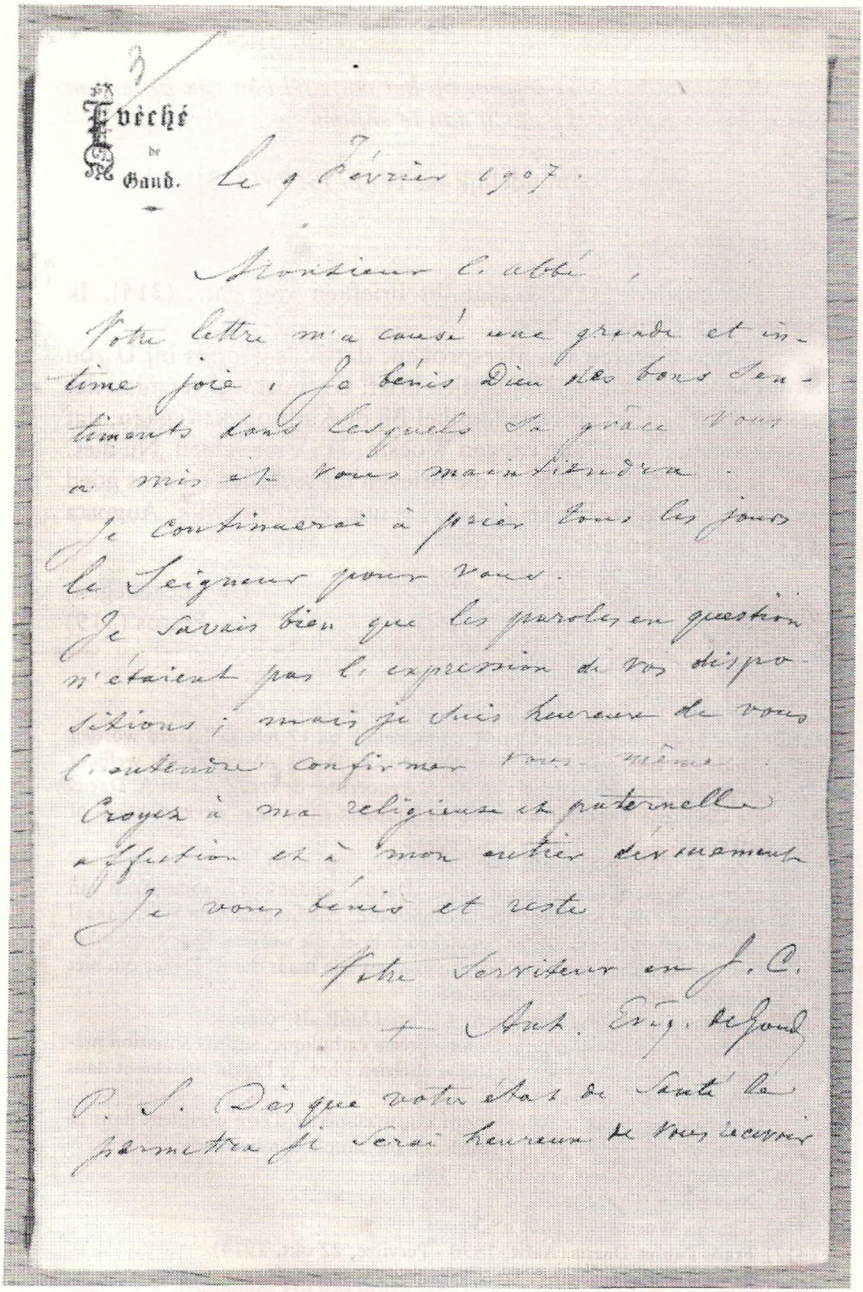
A. Vrithoff, curé (312)

Samen met minister Begerem legde hij in 1895 de eerste steen van het nieuwe hospitaal, bij welke gelegenheid in Aalst incidenten ontstonden. Schollaert nodigde Pieter Daens uit om bij de Katholieke partij aan te sluiten (1908), zie verder n° 112.

(310) Custinne, nu deelgemeente van Houyet, arrondissement Dinant.

(311) Florimond Fonteyne, zie noot n° 298.

(312) Antoine, Félicien Vrithoff (ook Writhoff en Vrithoff) (Namen, 1872 - Guadeloupe?) Na zijn priesterwijding werd hij subregent aan het college te Virton (1893), coadjutor te Sclayn (1894), onderpastoor te Jemeppe-sur-Sambre (1896), pastoor te Custinne (1897), te Belgrade (1907). In 1921 nam hij pensioen en trok zich terug op het eiland Guadeloupe, waar hij waarschijnlijk overleed. Met dank aan L. Gauthier, archivaris van het bisdom Namen.

Évêché
de
Gand.

Le 9 Février 1907.

Monsieur l'abbé,

Votre lettre m'a causé une grande et intime joie. Je bénis Dieu de bons sentiments dans lesquels Sa grâce vous a mis et vous maintiendra.

Je continuerai à prier tous les jours le Seigneur pour vous.

Je savais bien que les paroles en question n'étaient pas l'expression de vos dispositions; mais je suis heureux de vous entendre confirmer vous-même.

Croyez à ma religieuse et paternelle affection et à mon entier dévouement.

Je vous bénis et reste

Votre serviteur en J. C.

+ Aug. Edg. de Gand

P. S. Dès que notre état de santé le permettra je serai heureux de vous recevoir

25. Autograaf van Mgr. Stillemans, Gents bisschop, aan A. Daens gericht nadat deze zijn onderwerping aan de bisschop had betuigd en op 7 februari dit schriftelijk had bevestigd. Zie brief n° 95.

98

P. Daens kan niet ingaan op het voorstel van zijn broer om terug bij de Katholieke partij aan te sluiten.

Aalst, (onmiddellijk na 17/2/1907) (313)

B(este) B(roeder),

Plancquaert (314) vraagt dit briefken van da... (315). Ik spreek aan geen reporters.

Gisteren waren wij afgesproken, dat ik 's avonds bij U zou komen; als ik kom, zendt mij dien brief! Ge moet wel verstaan dat de Partij er ook is, en onze familie! Bij de Kath(olieken) gaan, dat is onmogelijk nu. Na de val van Woeste (316), misschien. Nu niet.

't Beste ware geweest al die Brieven uit te stellen en eens goed genezen, dan zien. Fransken (317) is nog altijd ziekelijk, Augusta (318) is ook verslede.

Uw toegenegen,
Petrus (319)

(313) Deze brief moet waarschijnlijk onmiddellijk na 17 feb. gedateerd worden omdat de brief van Plancquaert, waarop P. Daens allusie maakt, wellicht deze is waarbij Plancquaert als nieuwe voorzitter de vraag stelt of A. Daens de Christene Volkspartij in haar programma en in haar werking goed- of afkeurde.
(Zie: K. VAN ISACKER, *Het Daensisme...*, p. 150).
Algemeen werd aangenomen dat A. Daens - ondanks het aandringen van zijn broer - deze brief niet heeft beantwoord. Nochtans is er in het decanaal archief een ongedateerde en ongetekende brief, die wel eens het oorspronkelijk bedoeld antwoord zou kunnen geweest zijn maar die A. Daens om niet gekende reden niet heeft verstuurd.
De inhoud van deze niet verstuurde brief luidt als volgt:
"Tout ce que j'avais à dire, comme prêtre catholique, sur ma situation précédent dans la parti démocratique chrétien libre, je l'ai dit nettement dans ma lettre au Patriote.
Il est évident, que le même motif qui m'empêche d'être président dans ce parti ne me permet pas d'y rester comme simple combattant".

(314) Hector Plancquaert, zie noot n° 184.

(315) Niet nader te preciseren.

(316) Charles Woeste, zie noot n° 30.

(317) Frans Paulus Daens (Aalst, 1890 - Pervijze, 22 okt. 1914).
Zoon van Pieter Daens.

(318) Leonie, Augusta, Maria Daens (Aalst, 1887 - 1934). Derde dochter van Pieter Daens.

(319) Pieter Daens, zie noot n° 3.

99

P. Daens smeekt zijn broer Adolf niets meer te zeggen of te schrijven omtrent politieke aangelegenheden.

(Aalst), (begin maart, 1907)

B(este B(roer),

Houd toch op die interviews te aanveerden, t'is een komplot tegen ons allen.

Bij een groote Katholieke Partij komen, ja, maar bij een partij van Woeste (320), neen; donderdag is M. Verhaegen (321) bijna uit die partij gegaen.

Woensdag zal het de groote slag zijn.

Wees ook gerust, voor uw geneezing; t'is al wat wij vragen. Al wat ge zegt en schrijft wordt slecht uitgelegd.

Ik zal rond den avond eens komen.

Uw toegenegen,
Petrus (322)

P.S. Fransken is beter. (323)

100

A. Daens schrijft aan zijn broer Pieter nog eens uitdrukkelijk dat hij zich in volle vrijheid aan de bisschop heeft onderworpen.

(Aalst), 7 meert 1907

Petrus,

'K schrijf U voor de laatste maal door alles vermoeit mij te veel. Al het kwaad komt voort uit uw roekeloos schrijven.

Gij mocht zeker na mijne berechting en mijne onderwerping aan de Bisschop een manifest uitgeven maar daarvan moet gij de waarheid zeggen.

De waarheid is dat ik in volle kennis en in volle vrijheid mij

(320) Charles Woeste, zie noot n° 30.
(321) Arthuur Verhaegen, zie noot n° 136.
(322) Pieter Daens, zie noot n° 3.
(323) Frans Daens, zie noot n° 317.

aan den bisschop heb onderworpen als zijnde mijne plicht van priester. En dat is alles, meer heb ik niet gezegd in mijn verklaring.

Indien na al uw onvoorzichtig schrijven de Bisschop aan mij verzocht dat ik de werking der Kristen Partij afkeure en zal ik dat niet verzekeren, gij hebt het zelf gezocht.

(A. Daens) (324).

101

A. Daens erkent zijn ongehoorzaamheid tegenover zijn bisschop.

Aalst, 10 maart 1907

(Aan de deken van Aalst?),

Ik beken dat ik mijnen plicht van priesterlijke gehoorzaamheid jegens mijnen Bisschop niet heb vervuld, en zoo doende betreur ik mijne dwalingen.

Adolf Daens, priester (325).

102

P. Daens vraagt aan de Aalsterse deken te bemiddelen ten voordele van de stakers.

Aalst, 4 april 1907

Z.E.H. Deken (326),

Niemand weet of niemand zal ooit weten dat ik U schrijf. Het is voor de arme werkstakers, uw parochianen. 't Oogenblik is gunstig; de heeren fabrikanten schijnen genegen toe te geven.

(324) Deze brief is door A. Daens in potlood geschreven op de achterzijde van een rekening, die geadresseerd was aan de Aalsterse deken. Hoe deze brief in dit fonds is terechtgekomen is niet uit te maken. Heeft A. Daens op het laatste ogenblik dan toch de brief niet verstuurd of afgegeven aan zijn broer?

(325) Deze nochtans precies gedateerde brief is wellicht niet door A. Daens zelf geschreven. De bestemmeling is echter niet vermeld, maar wellicht is dat de deken van Aalst.

(326) Victor, Fidelis Roelandts, zie noot n° 282.

Indien Ued. als bemiddelaar kondet optreden, het zou veel afgedwaald volk terug naar de kerk brengen.

De werkstakers moesten gehandeld hebben zoals in Amerika. Hunne vraag eerbiedig ingediend en op gestelden datum een antwoord gevraagd. Dan konden de heeren toegeven zonder vernedering.

U hartelijk groetende
P. Daens (327)

103

A. Daens verlangt een onderhoud met de Aalsterse deken.

Aalst, 7 april 1907

Réverend Monsieur le Doyen,

J'ai eu cette après-dîner un important et grave entretien avec mon frère. Si vous pouviez passer par ici je vous en causerai bien volontiers. J'espère que, grâce à Dieu l'affaire marchera bien.

Votre bien dévoué.
Abbé Daens (328)

104

P. Daens wenst van de deken de schikkingen te kennen voor de begrafenis van zijn broer.

Aalst, 15 juni 1907

Z.E.H. Deken,

Zou de lijkdienst kunnen waardig zijn? 9 ure. Zeer eenvoudig a.u.b. Mijn Broerder laat niets dan eenige kleine schulden en ik ook ben doodarm geworden.

Hoe zou Ued. het best schikken? Wil ik eens bij Ued. komen?

Met eerbied U groetende
P. Daens.

(327) Pieter Daens, zie noot n° 3.
(328) Deze brief is geen autograaf van A. Daens, wel de handtekening.

105

P. Daens wenst dat de vlag (van het Ziekenfonds) in de kerk zou komen.

Aalst, 16 juni 1907

Z.E.H. Deken,

Ik weet niet wat Mr. De Neve (329) U gezegd heeft; doch ik houde aan een vlag (330) gelijk aan mijn leven.

Dat is geene politieke betooging; maar een stil eerbewijs. Gij moogt geen misbruik maken van mijne droefheid.

Ik bid U de vlag te laten komen in de Kerk.

Ook geen ik U gevraagd heb, in stilte zonder clergé naar de Kerk.

Met eerbeid, uw dienaar.
P. Daens

Waarom niet, een arme Christene Volkspartij zoo vervolgen?

106

P. Daens vraagt nog eens uitdrukkelijk aan de deken of de vlag van het Ziekenfonds in de kerk mag komen.

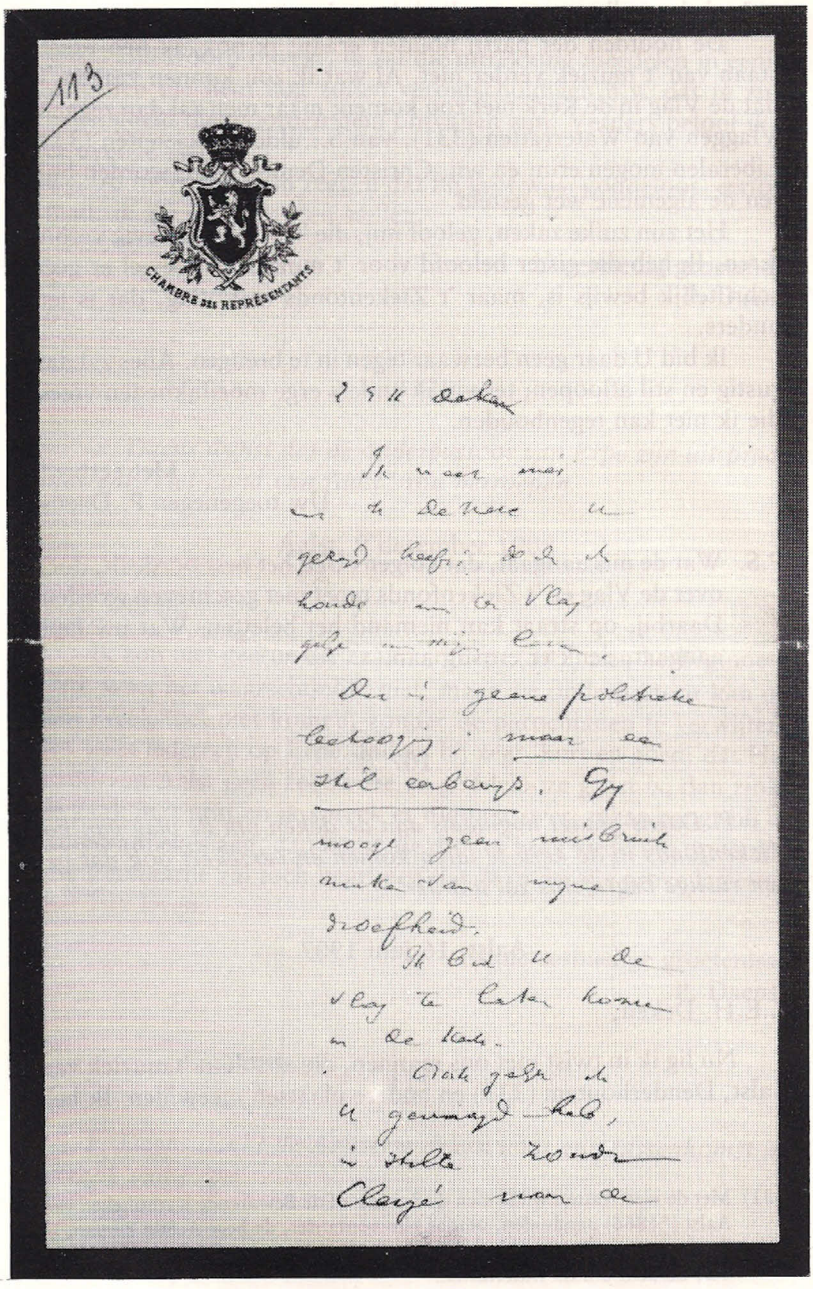
Aalst, (juni 1907)

Z.E. Deken,

Het Ziekenfonds (330) is een werk in Broederlijke Hulp,

(329) Jean-Baptist De Neve (Aalst, 1870 - 1942). Eén van de eerste medewerkers van A. Daens. Hij legde zich vooral toe op de Daensistische sociale organisatie. Hij was handelaar van beroep, gemeenteraadslid in 1921, schepen van 1925 tot 1935 en senator van 1936 tot 1939.

(330) Bedoeld wordt de vlag van de Daensistische Ziekenbond. Deze bond ontstond in 1895 uit een scheuring van de "Algemene Bond van Werklieden en Burgers der stad Aalst". In 1898 werd J.B. De Neve er secretaris van en in 1903 voorzitter. Deze ziekenbonden, verspreid over gans Oostvlaanderen, vormde de onderbouw van de latere Landsbond van Vlaams-Nationale Mutualiteiten.
(Zie meer: R. D'HAESE, *De sociale organisaties der Christene Volkspartij*, in: *De Daensistische beweging, cataloog van de gelijknamige tentoonstelling*, Aalst, 1981, p. 54-57 en p. 86, n° 146).

26. Brief van Pieter Daens, die aan de deken vraagt of de vlag van het Ziekenfonds in de kerk mag komen, wat uiteindelijk niet aanvaard werd. Zie brief n° 105.

geëerd door elk, aangemoedigd door den staat.

De hoofden der partij houden eraan; ik ook, ik heb toegestaan van 't muziek verder niet. Al wat ik zou kunnen vragen, is dat de Vlag in de Kerk niet zou komen; maar men zal dan zeggen: Vlaggen van Waterratten (331), van S...ulders-Societeiten (332) Liberalen mogen erin; en wij, Christen-Democraten, worden buiten de algemene wet gesteld.

Het zijn zulke zaken, geloof mij, die 't werkvolk hevig verbitteren. Ik heb die gister beloofd voor 't muziek, alhoewel er geen schriftelijk bewijs is, maar 't Ziekenfonds met Vlag, dat is iets anders.

Ik bid U daar geen bezwaar tegen in te brengen. Alles zal dan rustig en stil afloopen; terwijl ik anders erge moeilijkheden vrees, die ik niet kan tegenhouden.

Met eerbied,
Uw toegenegen P. Daens.

P.S. Wat de mis aangaat, dat volgens Ued het best oordeelt, doch over de Vlag en 't Ziekenfonds moet niet geschreven worden. Daarbij, op straat kan niemand het beletten. Wat uw kerk aangaat, denk er ernstig aan.

107

P. Daens vraagt nogmaals aan de deken om de vlag van het Ziekenfonds in de kerk te laten komen en verzekert ook dat het een rustige begrafenis zal worden.

Aalst, 16 juni 1907

Z.E.H. Deken,

Nu lig ik in twist met ons mannen, die absoluut 't muziek van Aalst, Denderhoutem (333) en andere plaatsen meewillen. Ik heb

(331) Met de waterratten wilde men de Bokken of de Bewarende Katholieken van Aalst (°1866) aanduiden, omdat hun voorzitter, de heer Achile Eeman, in de toenmalige Waalstraat woonde, gelegen aan een oude arm van de Dender, berucht om de waterratten.

(332) Onleesbaar.

(333) Zie meer over de vlag van die muziekmaatschappij - Gevaert: R. D'HAESE, *de Daensistische beweging...*, p. 74, n° 76.

u mijn woord gegeven. Wees gerust. Doch wat ik niet kan weigeren is dat het Ziekenfonds meega met de vlag; mijn broeder was er Eere-voorzitter van; dit Ziekenfonds, in 't 2 afdeelingen, mans- en vrouwen 700 Leden, is erkend door den staat, aangesloten bij de andere ziekenfondsen en ontvangt jaarlijks een subsidie van Staat en Provincie. Al de leden zijn brave Kristelijke menschen.

Ik heb gezegd dat de pastoor een zeer stille nederige begraving wilde. Het zal dus best zijn geen clergé te hebben naar 't kerkhof, uit sterfhuis afhalen, zeer wel; maar verder alles in stilte.

Nu, ik ga misschien te ver, maar onze Mr. de Deken is toch zoo goedhertig; ware't niet mogelijk den dienst te beginnen na de Vrouwmis... maar neen! Laat de gewoonte volgen; anders komen misschien velen te offer te laat.

In Brussel zijn de diensten veel verkort en elk is er tevreden over; men kan dan in de kerk blijven.

Met eerbied en uw toegenegen.
P. Daens.

108

Franz Daens, zoon van Pieter Daens, protesteert tegenover de uitlatingen en de handelswijze van de onderpastoor van Erpe.

Aalst, 12 november 1908

Eerwaarde heer Deken,

Ik heb de eer ter uwer kennis te brengen, dat de heer onderpastoor van Erpe (334) tijdens de vergadering der Xaverianen zondag laatst 8ste november, onze bladen en bijzonderlijk "Het Land van Aalst" met de woorden van "godelooze" en zedelooze bladen bestempelt heeft.

Voor de orde der congregatie is op iedere wijk der gemeente Erpe "controleurs" aangeduid, welke order gekregen hebben, of

(334) Deze onderpastoor was Albertus, Amatus Audenaert. (Hamme, 1864 - St.-Blasius-Boekel) (Zwalm) 1936. Hij werd na zijn priesterwijding kapelaan van St.-Baafs te Gent (1890), Oud-Meulestede (1897), Erpe (1906), Laarne (1909), Pastoor te Afsnee (1913), St.-Blasius-Boekel (1920), alwaar hij ontslag nam in 1932. Op deze laatste plaats werd hij Directeur van de Zusters van Visitatie en stierf er in 1936.

zullen krijgen (zoo beweerde de heer onderpastoor in zijn sermoen) om ieder in zijne omgeving te onderzoeken waar Het Land van Aalst gelezen wordt.

Dus eerst de lezers doen kennen en dan op die menschen werken om hun bladen op te zeggen. 't Is eene tactiek van vervolging in regel!

Vervolgens bedreigde hij de lezer dier "slechte bladen" van de eeuwige doemnis en zegde hen naar de congregatie niet meer te mogen komen.

Gij verstaat heel goed, heer Deken, welke uitwerksels zulke sermoen op onze buitenlieden maakt, en Ued. begrijpt ook wel dat ons door die gezegdens van den heer onderpastoor schade in onze broodwinning is toegebracht, en wat nog erger is, dat hij onze eer en reputatie te kort gedaan heeft. Iemand beschuldigen van zedelooze bladen te drukken is toch geene kleingiheid, geloof ik.

Hegeen ons betreft, we verlangen eene spoedige voldoening, 't is te zeggen: openbare eerherstelling. Nochtans indien we die voldoening, die billijk is, van Ued. niet mogen verwachten, zullen we ons verder wenden.

We zijn desnoods bereid de zaak aan de Justitie over te leveren indien de geestelijke overheid onverschillig blijft.

Verscheidene getuigen staan ter onzer beschikking.

Een antwoord verwachtende, bied ik U, heer Deken, mijne oprechte gevoelens van hoogachting.

Voor P. Daens - Mayaert, Frans Daens (335).

109

Rechtzetting vanwege de onderpastoor van Erpe.

Aalst, 19 november 1908

Vrienden, Leden der Societeit van den H. Franciscus (336)

Eenige woorden die wij in de laatste vergadering van ons

(335) Frans Daens, zie noot n° 317.

(336) Deze brief is waarschijnlijk voorgelezen geworden in de zondagsmissen van Erpe of op de vergaderingen van de St.-Franciscusverenigingen. Zie ook: L. DELAFORTRIE, *Priester en Pieter Daens...*, p. 242.

werk uitgesproken hebben, zijn door sommigen uitgelegd in eenen te veel bijzonderen en eenen schandvlekkende zin.

Hebben wij de woorden van goddeloos en zedeloos laten ontsnappen. Wij verklaren dat wij de gazetten van Mijnheer Daens geenszins willen betichten hebben van zedenbederf noch godsdiensthaat.

110

P. Daens vraagt de tussenkomst van de deken voor familiale problemen.

Aalst, 19 november 1908

Z.E.H. Deken,

Ued. heeft met goede inzichten gewerkt in de kiezing. Doch ik ook had goede inzichten.

Ik kan bij de oude Katholieke partij niet terugkeeren. Van 10 democraten zouden er enkel 2 volgen. Al d'ander wierden liberaal of socialist.

Ook op den buiten, zonder een vrije Kristene Volkspartij, 'k wed er mijn hoofd op: na eenige jaren: al 't werkende volk is er socialist.

Nu waarom schrijf ik U?

Voor 't volgende: Mijn hert is verscheurd; tusschen de familie van Jules (337) en de mijne is een afgrond; ik kan langs de Molenstraat niet meer gaan. Ik hoorde U onlangs preeken van Verzoening. Kan Ued. daar niet aan doen? Als Jules of Maria (338) niet willen komen, dat ze toch dan den kinderkens eens zenden na nieuwjaar, of alle 14 dagen eens... In ons kort leven, zoo gescheiden zijn. En welk slecht voorbeeld aan die arme schaapkens.

(337) Jules Delafortrie (Oudenaarde, 1880 - Aalst, 1935). Was gehuwd met de oudste dochter Pieter Daens, nl. Maria Daens. Zij woonde in een huis aan de Molenstraat, waar A. Daens tijdelijk, op het einde van zijn leven, is komen inwonen. J. Delafortrie had zich ingespannen om A. Daens terug naar de katholieke partij te brengen en hem als priester terug met zijn bisschop te verzoenen.
(L. DELAFORTRIE, *Priester en Pieter Daens...*, p. 194 en volgende).

(338) Maria, Augusta, Amelia Daens (Aalst, 1881 - Asse ter Heide, 1962). Oudste dochter van Pieter Daens.

Gelief er eens aan te denken, doch schrijf me niet. Niemand weet dat ik U schrijf. Dat Jules de kinderen eens zende; 't zal ons veel deugd doen, bijzonderlijk aan Augusta (339), mijne jongste dochter, 'k vrees dat 't kind sterft, eilaas!

Met eerbied,
Uw toegenegen
P. Daens

111

P. Daens dankt de Aalsterse deken voor zijn tussenkomst in zijn familiale problemen en deelt hem ook mede dat hij bij de katholieke partij niet kan aansluiten

Aalst, 22 november 1908

Z.E.H. Deken,

Ik dank U hartelijk voor uwe goede tusschenkomst. Wij mochten die zaak niet zoo laten; ben ik nog niet arm genoeg? Met moeite kan ik mij betamelijk kleederen koopen. De drukkerij brengt weinig op en van de 4.000 fr. gaat zoveel af: voor de partij, aan reiskosten, giften enz...

Ued. zal zeggen: "Vereenig u aan de katholieke partij. Maar dan zal het op onze buiken knielen voor Socialisten gelijk in de Walen.

Onlangs minister Schollaert (340) zegde aen mij: "Daens, kom terug; we zien U allen zoo geerne". "Och Mr. de minister" was mijn antwoord, "is 't niet beter dat de misnoegden en de vooruitstrevers bij een Kristene Partij komen dan bij liberalen en socialisten. Als 't katoliek ministerie valt en er is geen vierde partij om goed evenwicht, wat zult gij hebben? Een anti-godsdienstige meerderheid."

Minister Schollaert zweeg.

(339) In feite Leonie, Augusta, Maria Daens (Aalst, 1887 - Aalst, 1934).

(340) Frans Schollaert, zie noot n° 309.
Op dat ogenblik was Frans Schollaert eerste minister van een katholieke regering, die in jan. gevormd was na de regering van J. De Trooz, die maar acht maand had gefunctioneerd.

Wat nu de zaak van Erpe aangaat als Mr. de Onderpastoor (341) zijn woord intrekt, ik zal die intrekking meedelen in eenige woorden die hem nog zullen verontschuldigen b.v. dat in zijne haastigheid die woorden hem ontvallen zijn. Verders beloof ik U er over te zwijgen.

Al moet (ik) toch zeggen dat hij grof was: goddeloos, eerloos blad, ik zal surveillancen stellen.

U eerbiedig groetende,
P. Daens.

112

P. Daens wenst dat de onderpastoor van Erpe zijn uitspraak omtrent "Het Land van Aalst" zou herroepen.

Aalst, 9 december 1908

E.H. Deken,

Ik zou niet geerne die zaak van Erpe (341) zien herbeginnen. Ued. weet het waarschijnlijk niet, maar die onderpastoor kan op den Preekstoel niet komen, zonder de parochianen te verwijten; dat weet iedereen op Erpe. Indien hij zegt, kort en goed: dat Het Land van Aalst geen zedelooze en goddelooze gazet is, dan zinkt de zaak in 't graf en ik spreek er nimmer over; maar hangt hij er lantervannekes aan, dan komt die droeve zaak wederom op tapijt. Uw Eerwaarde zal toch begrijpen dat ik onder die grove lasternis niet kan leven.

Mijne eerbiedige groetenisse
P. Daens.

113

P. Daens dankt de Aalsterse deken voor zijn tussenkomst in de zaak van Erpe.

(341) Zie namelijk de brieven n° 108, 109, 110, 113 en 114.

Aalst, 26 december 1908

Z.E.H. Deken,

Ik dank U hartelijk voor Uwe goede tusschenkomst in de zaak van Erpe (341). Alles is daarmee effen en ik zal het zelfs niet afkondigen in mijn gazet. Een haastig woord is rap gezegd.

Met den wensch van zaligen feestdag en gelukkig jaar.

U eerbiedig groetende,
P. Daens.

114

P. Daens verduidelijkt de ideeën van zijn zoon Franz n.a.v. discussies in een katholieke school te Aalst.

Aalst, 14 mei 1914

E.H. Deken,

Frans (342) had U geschreven, niet voor een groen lintje (wat geven ons 100.000 groene lintjes?) maar omdat die menschen uit den Osbroek (343) het kwalijk opgenomen hadden en spraken van hun dochterkes elders te zenden. Liever als het in de gazet te zetten, deed ik den klacht doen bij U.

In zake van partijschap kunnen de zusters (344) niet voorzichtig genoeg zijn. 't Beste van al is er niet te weten aan welke partij de ouder toebehooren. In de school mogen de kinders nooit opgemaakt worden tegen hun ouders. Volg hierin, bid ik U, het voorbeeld van directeur Vermoesen (345) zaliger, en uw scholen

(342) Frans, Paulus Daens, zie noot n° 317.

(343) Osbroek, wijk in het Oosten van de stad gelegen, in de omgeving van de Watertoren. Hier woonden er vele arbeiders.

(344) Wellicht worden hier de zusters van de H. Vincentius van Gijzegem bedoeld, die in de nabijgelegen Geraardsbergse staat een kleuter- en lagere school hadden opgericht (°1896).

(345) Hippolyte, Jean Vermoesen. (Aalst, 1835 - Gijzegem, 1900). Na zijn priesterwijding werd hij achtereenvolgens coadjutor te Baardegem (1860), onderpastoor te Nieuwerkerken (1864), Velzeke (1869) en Astene (1872). Nadien werd hij kapelaan bij de familie van Vilain XIIII op het kasteel te Bazel (1872), om drie jaar later directeur van het klooster te Gijzegem te worden.

zullen oprecht, goede nuttige volksscholen zijn.

Hoogachtend,
volksvertenwoordiger P. Daens.

115

Mgr. Coppieters, bisschop van Gent, kan de deken geen toelating geven om voor A. Daens een zielmis om 10.00 u. te lezen.

Gent, 23 mei 1932

Zeer Eerwaarde Heer Deken (346)

Ik heb niets tegen een mis voor de zielerust van zaliger Pastoor Daens.

Maar ons Statuten (N° 269) (347) schrijven voor dat 's zondags onder de Missen en al de Missen eene toespraak over de christelijke leering of over het Evangelie worde gehouden. Ik begrijp wel dat er bij uitzonderlijke omstandigheden van algemeen belang ook uitzonderingen aan de wijzen maatregel worden gemaakt. En dat wordt ook te Aalst gedaan.

Maar een zielmis werd mij nooit gevraagd te 10 uur als ik deken was.

Dat zou ook zeer ver kunnen leiden. Voor elkeen kan een zielmis gevraagd worden op zoo een geschikt uur. Aan wie toestaan, aan wie weigeren? Dat men Ued. eens regels stelle.

Ik weet beter dan wie ook dat Pastoor Daens aan zijn Bisschop, Mgr. Stillemans, veel hartzeer en veel lijden heeft berok-

(346) Jozef Reynaert (St.-Niklaas, 1873 - Aalst, 1949). Hij werd in 1896 priester gewijd en behaalde te Leuven het diploma van Dr. in de Wijsbegeerte en van Baccalaureaat in de Godgeleerdheid. Na zijn priesterwijding werd hij prof. aan het Klein-Seminarie te St.-Niklaas. In 1916 werd hij pastoor van Bellem en in 1925 van Ledeberg om vier jaar later te Aalst pastoor-deken te worden, een functie, die hij twintig jaar lang zal uitoefenen.
J. Reynaert schreef vele werken over filosofie, godgeleerdheid esthetica en geschiedenis. Te Aalst startte hij ook met de uitgave van een eigen parochieblad, dat van 1929 tot 1940 verscheen.
(Zie meer: C. UYTTERSPROT, *Kanunnik Jozef Reynaert,* in: *Het Land van Aalst,* XXV (1973), n° 6, p. 296-297).

(347) *Statuta in synodo diocesana diebus XX et XXI maii 1924 ab illustrissimo ac reverendissimo domino Aemilio Joanne Seghers...* Gent, 1924, n° 269.

kend - de brieven die dat bewijzen berusten in het Bisdom - en eene uitzondering maken ten zijnen voordeele, zonder navolging voor anderen, ware toch al te partijdig.

Voor zijn zielerust wil ik wel bidden lijk voor de zielerust van al mijn diocesanen, maar geen uitzonderingen die door niets gewettigd zijn.

Zeer oprecht en toegenegen in Xo
† Honoré, Bisschop van Gent (348)

116

L.D.W. uit Aalst bidt dat R. Moyersoen burgemeester van Aalst zou worden.

Aalst, 1 februari 1933

Eerwaarde Heer (349),

Gewaardig u aan onze Lieve Vrouw Middelares aller genaden op te dragen al de verdiensten van het leven van den eerwaardigen Heer Adolf Daens overledene Priester, opdat in de tegenwoordige omstandigheden de benoeming van den achtbaren Heer Romain Moyersoen (350) als burgemeester onzer stad tot algemeene voldoening zou mogen bekomen worden toekomende donderdag of vrijdag.

Met eerbiedige dankbaarheid groet ik U
eerwaardige Heer Deken.
L.D.W.

(348) Honoratus, Josephus Coppieters (Overmere, 1874 - Gent, 1947). Werd priester gewijd in 1896 en behaalde het diploma van Dr. in de Godgeleerdheid, werd nadien achtereenvolgens Prof. te Leuven, ere-kanunnik te Gent, pastoor-deken te Lokeren (1919) en te Aalst (1924-1927). In datzelfde jaar werd hij bisschop van Gent, wat hij tot aan zijn dood bleef. (Zie meer: P. VANOVERMEIRE, *Geschiedenis van het Bisdom Gent,* in: *Collationes, VIII (1978),* p. 67-68).

(349) Jozef Reynaert, zie noot n° 346.

(350) Romain Moyersoen (Aalst, 1870 - 1967).
Gemeenteraadslid van 1896 tot 1938, schepen van Financiën van 1908 tot 1925, zij het met een onderbreking in de periode van zijn ministerschap, burgemeester van 1925 tot 1932 (tijdelijk buiten de gemeenteraad), provincieraadslid van 1900 tot 1908, volksvertegenwoordiger van 1908 tot 1919 en senator van 1921 tot 1939 en ook van 1947 tot 1950. In de periode 1921-'25 was hij minister van Nijverheid en Arbeid en minister van Ekonomische Zaken.
In 1945 werd hij door de Prins-Regent belast met de vorming van de nieuwe regering, een taak waarin noch hij noch zijn opvolger P. Tschoffen, in slaagde. In 1950 werd hij en gans zijn familie in de adelstand verheven.
(Zie meer: L. MOYERSOEN, *De stamboom van de familie Moyersoen van Aalst,* in: *Het Land van Aalst, XXX (1978),* n° 2-3, p. 60-78).

SYSTEMATISCHE INDELING VAN DE BRIEVEN

A. BRIEVEN, INGEDEELD VOLGENS HUN AFZENDER.

1. Lijst van brieven, afkomstig van het Vatikaan en de Nuntiatuur te Brussel.

1.	4 mei 1895	S. Nicotra, auditeur van de Nuntiatuur te Brussel	31
2.	9 mei 1895	idem	32
3.	22 mei 1895	A. di Pietro, prefect van de Congregatie van het H. Concilie te Rome.	33
4.	30 aug. 1895	A. Rinaldini, substituut bij het Staatssecretariaat te Rome.	37
5.	12 sept. 1895	F. Nava di Bontife, nuntius te Brussel.	38

2. Lijst van brieven, afkomstig van de bisschoppelijke kanselarij te Gent.

1.	24 juni 1893	Ch. Roelants, censor.	2
2.	15 aug. 1893	idem	3
3.	18 oct. 1893	idem	4
4.	9 april 1894	A. Segers, secretaris van het bisdom.	5
5.	14 aug. 1894	A. De Meester, secretaris van het bisdom.	8
6.	27 sept. 1894	M. De Baets, secretaris van het bisdom.	13
7.	1 okt. 1894	idem	14
8.	18 oct. 1894	Mgr. Stillemans, bisschop van Gent.	17
9.	13 juli 1895	M. De Baets, secretaris van het bisdom.	34
10.	13 dec. 1895	idem	43
11.	7 feb. 1896	Mgr. Stillemans, bisschop van Gent.	44
12.	14 feb. 1896	idem	45
13.	7 mei 1896	idem	50
14.	24 mei 1896	idem	51
15.	16 juni 1896	M. De Baets, secretaris van het bisdom.	53
16.	17 juli 1897	A. De Meester, secretaris van het bisdom.	59
17.	25 juli 1897	Mgr. Stillemans, bisschop van Gent.	60
18.	5 aug. 1897	P. De Keyser, secretaris van het bisdom.	61
19.	5 dec. 1897	Mgr. Stillemans, bisschop van Gent.	66
20.	3 feb. 1898	idem	70
21.	4 feb. 1898	idem	71
22.	30 sept. 1899	idem	74
23.	4 oct. 1899	idem	75
24.	7 oct. 1899	idem	76
25.	13 oct. 1899	idem	77
26.	9 feb. 1907	idem	95

3. Lijst van brieven, afkomstig van de K.U.Leuven

1.	26 mei 1894	J. De Becker, prof.	6
2.	5 feb. 1895	J.B. Abbeloos, rector.	28
3.	19 feb. 1896	T. Colinet, prof.	46
4.	? 1896	Ch. de Harlez, prof.	47
5.	z.d.	idem	48
6.	20 feb. 1896	idem	49
7.	(mei) 1896	idem	52

8.	28 dec. 1896	idem	56
9.	1897	idem	62
10.	1897	idem	63
11.	1897	idem	64
12.	1897	idem	67
13.	1898	idem	72

4. Lijst van brieven, geschreven door politici.

1.	11 sept. 1894	L.M. Van der Taelen uit Idegem.	11
2.	26 sept. 1894	L. Vanbunnen uit Brussel.	12
3.	22 oct. 1894	P. Wauwermans uit Brussel.	18
4.	25 oct. 1894	H. De Baets uit Gent.	19
5.	26 oct. 1894	P. De Hauleville uit Brussel.	21
6.	26 nov. 1894	H.J. Boland uit Verviers.	23
7.	27 jan. 1895	idem	27
8.	13 maart 1895	idem	29
9.	16 juli 1895	E. Van Wetter uit Oudenaarde.	35
10.	30 oct. 1895	A. Verhaegen uit Gent.	39
11.	7 dec. 1895	P. Bethune uit Aalst.	42
12.	31 oct. 1896	A. Verhaegen en G. Eylenbosch uit Gent.	54
13.	15 dec. 1896	H. De Baets uit Gent.	55
14.	einde '96 of begin '97	A. De Backer uit (Denderhoutem?)	57
15.	8 maart 1897	R. Simons uit Luik.	58
16.	31 jan. 1898	P. Tschoffen uit Luik.	69
17.	2 juni 1900	A. De Backer uit Brussel.	79
18.	10 juni 1901	De Cannart d'hamale uit Brussel.	80
19.	april(?) 1902	B. Minnebo uit Brugge.	83
20.	27 april 1902	idem	84
21.	8 feb. 1907	J. Lammens uit Gent.	94
22.	9 feb. 1907	F. Schollaert uit Vorst (Kempen).	96
23.	feb. 1907	P. Daens uit Aalst.	98
24.	maart 1907	idem	99

5. Lijst van brieven afkomstig van priesters.

1.	19 april 1892	P. Huart uit Beauraing.	1
2.	29 juni 1894	J. Paisse uit Luik.	7
3.	okt. 1894	J.B. Heynssens uit Gent.	16
4.	1 nov. 1894	A. Drubbel, uit Gent.	22
5.	11 dec. 1894	P. Cuylits uit Brussel.	24
6.	dec. 1894	P. Huart uit Beauraing.	25
7.	19 jan. 1895	A. De Schepper uit St.-Joost-ten-Node.	26
8.	26 maart 1895	P. Peers uit Gravelinnes (dép. du Nord)	30
9.	1895	J. Wey uit Luik.	36
10.	31 oct. 1897	A. Frühwirth uit Rome.	65
11.	21 jan. 1898	P. Goossens, aartsbisschop van Mechelen.	68
12.	(1893-1903)	E. Dlouhý - Pokorný (Praag)	85
13.	26 april 1906	J.B. Bouckaert uit Antwerpen.	88
14.	11 feb. 1907	A. Vrithoff uit Custinne.	97

6. Lijst van brieven, afkomstig van diverse lekepersonen.

1.	sept. 1894	H. Masen (?) uit Ledeberg.	9
2.	5 sept. 1894	G. Hecq uit Brussel.	10
3.	9 oct. 1894	A. Matthijs uit Lede.	15
4.	25 oct. 1894	G. Hecq uit Brussel.	20
5.	1895	P. Simons uit Ninove.	40
6.	4 dec. 1895	z.a. en z.pl.	41
7.	23 juli 1899	H. Krebs uit Bern (Zwitserland)	73
8.	1899	E. Borremans uit Beert-Bellingen.	78
9.	29 maart 1902	Ch. Trachet uit Menen.	82
10.	1 juni 1906	M. Gripekoven uit Brussel.	89
11.	5 feb. 1907	W. Guermonprez uit Rijsel (dép. du Nord).	93

B. LIJST VAN BRIEVEN, GERICHT AAN DE AALSTERSE DEKENS.

1.	24 jan. 1902	A. De Bock, vicaris-generaal van het bisdom Gent.	81
2.	2 oct. 1904	Mgr. Stillemans, bisschop van Gent.	86
3.	1 juli 1905	A. De Bock, vicaris-generaal.	87
4.	15 juni 1906	A.C. De Schrevel, secretaris van het bisdom Brugge.	90
5.	1 feb. 1907	Pieter Daens uit Aalst.	91
6.	2 feb. 1907	Mgr. Stillemans.	92
7.	10 maart 1907	A. Daens uit Aalst.	101
8.	4 april 1907	Pieter Daens.	102
9.	7 april 1907	A. Daens.	103
10.	15 juni 1907	P. Daens.	104
11.	16 juni 1907	idem	105
12.	juni 1907	idem	106
13.	16 juni 1907	idem	107
14.	12 nov. 1908	idem (Fr. Daens)	108
15.	19 nov. 1908	anoniem.	109
16.	19 nov. 1908	P. Daens.	110
17.	22 dec. 1908	P. Daens.	111
18.	9 dec. 1908	idem	112
19.	26 dec. 1908	idem	113
20.	14 mei 1914	idem	114
21.	23 mei 1932	Mgr. Coppieters, bisschop van Gent.	115
22.	1 feb. 1933	L.D.W. uit Aalst.	116

C. DIVERSEN

1.	31 jan. 1895	Ch. Woeste aan Lauwereys.	voetnoot n° 88
2.	26 okt. 1895	A. Verhaegen aan Mgr. Stillemans.	voetnoot n° 133
3.	feb. 1907(?)	A. Daens aan Plancquaert (?)	voetnoot n° 313
4.	7 maart 1907	A. Daens aan P. Daens.	100

REGISTER VAN PLAATSNAMEN, PERSONEN EN ZAKEN

Aalst, Broeders van Maria: 70.
Hospitaal: 68, 69, 84.
Karmelitessen: 10, 84.
Osbroek: 172.
St.-Maarteninstituut: 4, 21, 70, 81, 83.
Vrij Technisch Instituut: 70.
Zusters van de H. Vincentius van Gijzegem: 172.
Zwarte Zusters: 107, 108.
Aarlen: 104.
Aartrijke: 152.
Abbeloos, Jean-Baptiste: 58, 59, 113.
Afsnee: 167.
Alabandu: 64.
d'Alviella Goblet, Eugène, zie Goblet
Ans: 50.
Anseele Edward: 55, 56.
Antwerpen: 83, 147.
Appels: 31.
Arents: 27.
Arijs, C.: 18.
Armentières: 63.
Asse: 56, 104, 126, 169.
Association de Gand: 47.
Astene: 172.
Ath: 38, 72.
Audenaert, Albert, Amaat: 167.
l'Avenir Social: 49, 51, 101, 118, 135.

Baardegem: 172.
Baert, K.: 21.
Balaam: 54.
Baltimore: 32.
Bazel: 172.
Beaupain, E.: 46.
Beauplateau, zie Tillet
Beauraing: 25, 26, 53, 54.
Beeckmans: 18.
Beernaert, Auguste: 92, 94, 124, 133.
Beert-Bellingen: 132, 133.
Begerem, Victor: 57, 69, 158.
Belgische Volksbond: 77, 90, 98, 101, 104.
Belgische Werkliedenpartij: 55.
Belgrade: 158.
Bellem: 173.
Belsele: 36, 144.
Benedictus XV, paus: 65.
Berchem (Kluisbergen): 71.
Beringen: 50.
Bern: 127, 128.
Besel: 56.
Bethune, Leo: 4, 83.
Bethune, Paul-Valery: 81, 83, 109.
Beun-De Beer, L.: 133.
Le Bien du Peuple: 50, 104.
Le Bien Public: 47, 62, 77.
Bieam, zie Balaam
Bodart: 118, 121.
Bodeux, H.: 51.
Bohemen: 143.
Boland, Henri, Joseph: 50, 51, 58, 59, 60, 61.
Borremans, E.: 132.
Bouckaert, Jean-Baptist: 147, 150.
Bouckaert, Jozef: 71.
Bougie: 152.
Boulanger, R.: 71.
Bracq, Henricus-Franciscus, bisschop van Gent (1865-1888): 84.
Brandys-nad-labem (Tsj.): 143.
Bressoux: 50.
Brocorens, Jules: 78.
Broeders van Maria, zie Aalst
Broeders van St.-Jan-de-Deo: 31, 63, 70.
Brugge: 109, 140, 141, 142, 152.
Brunhes, Louis, zie Bussoul Henri
Brussel: 18, 34, 35, 37, 39, 44, 45, 52, 56, 57, 64, 65, 71, 74, 77, 90, 105, 117, 118, 126, 133, 134, 135, 151, 153.
Buggenhout: 136.
Bussoul, Henri of Brunhes Louis: 104, 107.
Buyl, A.: 46.

Calewaert, Adolf: 83.
Canada: 28.
Cardinale, I Mgr., Apostolisch Nuntius: 21.
Carnoy, Albert: 88.
Carton de Wiart, Henry: 101, 118, 135.
Catania: 64.
Cercle d'étude St.-Alphonse: 35.
Charleroi: 89, 116.
Chenée: 51.
Clemens VIII, paus (1592-1605): 32.
Coens, G.: 21.
Colinet, Philemon, Joannes: 86, 88.
Collard-Bovy, Alphonse: 51, 104.
Collard-Bovy, Armand: 51, 104.
Collin, L.: 11, 21.
Collinet, J.: 35.
Confrérie de St.-Michel: 46.
Congo: 28.
Congregatie van O.L. Vrouw: 26, 27.
Coppens, René: 18.
Coppieters, Honoré, bisschop van Gent (1927-1947): 18, 173, 174.

Corneille: 52.
Le Courrier de Bruxelles: 46.
Le Courrier de la Meuse: 35.
Coussement, Maria: 138.
Crick, Frans: 83.
Crombé, Gilbert: 72.
Cuppens, Auguste: 50, 58, 60.
Custinne: 158.
Cuylits, Paul, Jean-Baptiste: 52, 53.

Daens, Adolf.
Daens, Frans: 8, 160, 161, 167, 168, 172.
Daens, Léonie-Auguste: 160, 170.
Daens, Maria: 14, 16, 169.
Daens, Pieter: 3, 5, 8, 11, 12, 14, 16, 17, 20, 73, 96, 143, 147, 153, 154, 155, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 172.
Daensmuseum en Archief van de Vlaamse Sociale strijd: 12.
Dames van het Christelijk Onderwijs, zie Doornzele
Darché: 18.
De Backer, Aloys: 101, 102, 103, 126, 133, 134.
De Baets, Herman: 46, 47, 70, 99, 100.
De Baets, Maurits, Maria: 10, 11, 40, 41, 42, 47.
De Becker, Jules: 31, 34.
De Beer, Hector: 72.
De Beer, Herman: 71.
De Bie, Emile: 70.
De Bock, Auguste, Jean-Marie: 10, 11, 136, 138, 146.
De Brulez: 80.
De Busscher, L.: 123.
de Cannart d'hamale, Ferdinand, Auguste: 135.
Dechamps, Mgr.: 117.
de Clippele, Pierre, Paul, Jozef: 83.
De Cock, Jozef, deken van Aalst: 18.
De Coen-Van Der Noot: 83.
De Cooman, L.: 71.
De Craene, G.: 101.
Dedeurwaerder, Pauline: 140.
de Harlez, Charles: 5, 6, 14, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 100, 101, 107, 109, 112, 113, 116, 124, 125, 126, 153.
de Harlez, Conrad: 90.
De Hauleville, Prosper: 38, 48, 49.
de Hemptinne, J.: 62.
De Keyzer, Pierre, Bernard: 10, 11, 109.
Delafortrie, Jules: 12, 14, 16, 17, 169.
Delafortrie, Luc: 3, 17.
De Lai, C.: 67, 68.
De Lantsheere, Theophile, Charles: 56, 101, 124.
De Lantsheere, Léon: 56, 116.
Delebecque, Ludovicus-Josephus, bisschop van Gent (1838-1864): 70.
Demarteau, J.: 35.
De Meester, Arthuur, M. Emile, 36, 40, 107, 108.
Le Démocrate: 60.
De Moor, Theodore: 71.
De Mullier, M.: 21.
De Denderbode: 101, 110.
Denderhoutem: 101, 102.
Denderleeuw: 51, 83.
Dendermonde: 4, 26, 31, 46, 71, 84, 99, 136.
Denderwindeke: 70.
De Neve, Jean-Baptist: 164.
Den Haag: 74.
De Pauw: 18.
De Paz: 26.
De Pelsmaecker, Michel-Prosper: 51, 102.
de Ponthière, Charles: 104, 107.
De Reul, Marie-Anne: 90.
De Riemacker, Armand, Adolf: 71.
De Savoye, Octave: 71.
Descamps, A.: 38.
De Schepper, Alphonse, Grégorie, Marie: 55.
De Schepper, Regina: 72.
De Schrevel, Arthuur: 152.
De Smet: 84.
Deulin: 90.
De Vos, Constant, deken van Aalst: 3, 18, 21.
De Wolf, Albert: 83.
De Wulf, N.: 21.
D'Haese, R.: 21.
D'Hondt, E.: 83.
Dieudonné: 38.
Diksmuide: 126, 133.
Dinant: 118.
Di Pietro: 66, 67.
Dison: 52, 84.
Dlouhý E. - Pokorný: 143, 144.
Doornzele: 49.
Doutreloux, Victor-Joseph, bisschop van Luik (1879-1901): 51, 57, 74, 91, 104, 107, 117.
Drongen: 4.
Drubbel, Adolphe, Prosper: 49.

Du Ca(s)tillon: 18, 51, 102, 119, 135, 142.
Duffel: 59.

Ede (Wetteren): 49.
Eeklo: 26, 31, 49.
Eeman, Achille: 166.
Elias, H.J.: 3, 18, 27.
Elsene: 37, 44, 51, 52, 56, 57, 90, 107, 117, 151.
Ensival: 57.
Erpe: 8, 167, 168, 171, 172.
Etterbeek: 104, 133.
Etoile Belge: 46.
Eupen: 67.
Eylenbosch, Gustaaf: 98.

Faure: 46.
Fédération de la Démocratie Chrétienne
Fivez, Ivo: 27, 43.
Floreffe: 57.
Fondsenblad: 123.
Fonteyne, Florimond: 109, 141, 142, 152, 158.
Francotte, Gustave: 105, 106, 111.
Fronville: 90.
Frühwirth, Andreas: 114.
Furnémont: 135.

Gabriels: 27.
Gazette van Brugge: 141.
Gazette de Liège: 35, 50, 91.
Geluwe: 138.
Gent: 3, 27, 28, 30, 35, 42, 44, 45, 47, 49, 55, 57, 62, 68, 70, 76, 84, 86, 94, 95, 97, 98, 99, 107, 108, 109, 115, 122, 129, 130, 131, 136, 138, 144, 146, 154, 156, 167, 173, 174.
Gentbrugge: 47, 136.
Geraardsbergen: 39, 43, 70, 78, 83.
Gijzegem: 26, 83, 172.
Gilly: 119.
Glenisson, E.: 83.
Goblet d'Alviella, Eugène: 105.
Godinne: 151.
Gooik: 52, 59.
Goossens, Pierre (aartsbisschop van Mechelen), (1884-1906): 117, 149.
Guadeloupe: 158.
Goyet: 26.
Grammene: 26.
Gravelinnes: 62, 63.
Graz: 114.
Gripekoven, Maurice, Joseph: 151.
Grüneschild, Josephine: 51.
Guermonprez, W.: 154.

Haerens, H.: 4.
Halen, zie Loksbergen
Halle: 133.
Hamme: 122, 167.
Haubourdin, (Dép. du Nord): 154.
Hanquet, Karl: 118, 119.
Hardy, A.: 38.
Hauleville, zie De Hauleville Prosper
Hecq, Félix, Théophile de Bandore et Fantasia: 37, 38, 47, 48.
Heinerscheid: 73.
Helleputte, Georges: 77.
Heraclea: 64.
Herdersem: 98.
Hermalle-sous-Argenteau: 35.
's Hertogenbosch: 84.
Heusy: 51.
Heynssens, Jan-Baptist: 44.
Hillegem: 72, 136.
Hoei: 50, 74, 91.
Hofstade: 26.
Houtem: 152.
Huart, Pierre, François: 25, 26, 53, 54.
Huysman, Jan, Frans: 26, 54.

Idegem: 38.
Ieper: 57.
l'Indépendance: 36.
l'Institut St.-Louis: 52.
Isières: 38.

Jacobs, Jacobus, Florentinus: 117.
Janssens, Alphonse: 118.
Janssens, J.: 21.
Janssens, St.: 71.
Jemeppe-sur-Sambre: 158.
Job, Het Boek van Job: 10, 26, 27, 28.
Le Journal de Bruxelles: 37, 38, 47.
Jozef II: 84.
Justice Sociale: 49, 52, 101, 135.

Kamerijk: 63.
Karmelitessen, Ongeschoeide, zie Aalst.
Katholieke Werkmanskring: 4.
Klokke Roeland: 94, 96, 101.
Knokke: 39, 40.
Kortrijk: 60, 70, 71, 81, 83, 138.
Krebs, Hannah: 127, 128.
Kruishoutem: 4.
Kuregem: 52.

Kurth, Godefroid: 104, 105, 118, 119.

Laarne: 167.
Het Laatste Nieuws: 102.
La Groise: 63.
Lambrecht, Gustaaf: 98.
Lammens, Jules: 47, 62, 156.
Land van Aalst: 73, 96, 147, 167, 171.
Lauwereys, Gustave: 58.
Lebbeke: 138.
Lede: 26, 42, 43, 44, 50.
Ledeberg: 36, 71.
Leeuwergem: 71, 72.
Lejeune, Jules: 57.
Lelong, A.: 101.
Leo XIII, paus (1878-1903): 27, 32, 66, 67.
Leopold II, koning (1865-1909): 79, 80.
Letterhoutem: 43.
Leuven: 28, 31, 34, 40, 56, 58, 59, 71, 86, 88, 89, 91, 92, 96, 101, 110, 112, 113, 117, 124, 136, 152, 173, 174.
Liberatore: 69.
La Libre Belgique: 35, 44.
Lienaert, Camile: 83.
Lissabon: 65.
Locatelli: 65.
Lokeren: 109, 174.
Loksbergen: 50.
Loos: 69.
Loslever: 57.
Lovendegem: 26.
Luik: 34, 35, 50, 51, 58, 67, 73, 90, 102, 104, 105, 107, 116, 117, 118, 119.
Luxemburg: 18, 57.
Luzern: 92, 118.
Lycri...: 80, 82.

Mabilde, Franciscus: 43.
Madoux: 46.
Madrid: 64.
Malempré, Jean: 57.
Malmédy: 67.
Maquinay, Henry: 51, 57.
Maricollen, zusters: 26.
Marke: 109.
Marnet: 118.
Marq-en-Baroeul: 63, 156.
Masen, H.: 36.
Mater: 136.
Matthijs, Alfred, Auguste: 42, 44.
Mechelen: 34, 49, 59, 90, 117.
Mehauden, François: 39.
Menen: 40, 138, 140.
Merelbeke: 76, 77, 78.
Merry del Val: 65.
Mertens, Albert: 83.
Mertens, Adelaïde: 71.
Minnebo, Bernard: 140, 141, 142.
Moerzeke: 26.
Mol: 70.
Montefalco: 74.
Moyersoen, Romain: 174, 175.
München: 65.
Mussely, Albert, Maurits: 71.

Nalinnes: 119.
Namen: 158.
Nava de Bontife, Giuseppe, Franca di, Nuntius: 64, 65, 74, 76.
Neerwaver: 55.
Nève: 38.
Nicotra, Sebastiano: 64, 65, 66.
Nieuwerkerken: 172.
Nijvel: 118.
Ninove: 5, 58, 78, 80, 94, 139.
Les Nouvelles du Jour: 35.
Nukerke: 43.

Ohain: 118.
Ongeschoeide Karmelitessen, zie Karmelitessen.
Ons Vlaanderen: 102.
Ooigem: 150.
Oombergen: 71.
Oostende: 92.
Oosterzele: 71.
Opbrakel: 43.
Osbroek, zie Aalst.
Oudenaarde: 4, 26, 70, 71, 72, 169.
Oud-Meulestede: 167.
d'Oultremont: 80, 82.
Outer: 78, 99.
Overijse: 117.
Overmere: 174.

Pailhe: 26.
Paisse, Jean: 34, 35.
Pannekoek, Frans, Xaveer: 26, 43.
Parijs: 28, 104.
Parti Ouvrier de Belgique: 51.
Le Patroite: 44, 92.
Paulus: 32.
Peers, Paul: 62, 63.
Perk: 117.
Pervijze: 3, 17.
Petites Sœurs des Pauvres: 50.

Picardet, J.: 63.
Plancquaert, Hector: 5, 99, 106, 109, 126, 133, 138, 160.
Polen: 32.
Pottier, Antoine: 35, 50, 57, 74, 89, 102, 104, 107, 118.
Praag: 143, 144.
Premeseur, M.J.: 39.

Raemdonck, Alois, deken van Aalst: 8, 83, 136, 137.
Rampolla: 14, 118.
Het Recht: 99.
Rembuy, E.: 109.
Remy, Clotilde: 84.
Renkin, Jules: 47, 90, 101, 118, 135.
Reynaert, Jozef, deken van Aalst: 8, 18, 173, 174.
Rijsel: 63, 154, 156.
Rinaldini, Aristide, Mgr.: 74, 75, 110, 116.
Ringoir, Jacobus: 70.
Robijns Charlotte: 71.
Roelandts, Victor, Fidelis, deken van Aalst: 8, 18, 144, 145, 152, 153, 162.
Roelants, Charles: 10, 27, 28, 29, 30.
Roeselare: 150.
Rollegem: 109.
Rombout, Joseph, Edouard: 136.
Rome: 32, 34, 40, 50, 51, 63, 66, 74, 75, 112, 114, 138.
Rutten: 51.
Ruyn: 74.

Saint-Adresse (Le Havre): 157.
La Sainte Véronique: 118.
Saint-Pol-sur-Mer: 63.
Saint-Sauveur: 44.
Salerno: 63.
Santa Ana de Aigen (Oostenrijk): 114.
Sap: 102.
Schollaert, Frans: 57, 69, 157.
Schouppe, Alfred: 71.
Sclayn: 158.
Sedan: 54.
Segers, Richard, Alphonse: 10, 11, 31, 33.
Simonis, Alfred: 56, 60.
Simons, Pieter: 78, 80.
Simons, Raphaël: 102, 107.
Sint-Agatha-Berchem: 133.
Sint-Blasius-Boekel (Zwalm): 167.
Sint-Jan-de Deo, zie Broeders van Sint-Jan-de Deo.
Sint-Joost-ten-Node: 40, 55.
Sint-Gilles-Brussel: 55, 106.
Sint-Gilles-Waas: 26.
Sint-Laureins: 109.
Sint-Lievens-Esse: 71.
Sint-Maarteninstituut, zie Aalst.
Sint-Maria-Oudenhove: 72.
Sint-Niklaas: 4, 28, 36, 49, 83, 118, 136, 144, 173.
Sint-Pieters-Jette: 102.
Sint-Truiden: 50.
Sleidinge: 88, 144.
Societeit van de H. Franciscus: 168.
Soheit-Tinlot: 74.
Spa: 50, 51, 104.
Sterckx, Mgr.: 117.
Stillemans, Antoine, bisschop van Gent (1889-1916): 3, 5, 6, 9, 10, 28, 34, 35, 36.
Stouffs, Louis: 118.
Strijtem (Roosdaal): 52, 53.

Talloen, Frans, Emile: 72.
Temse: 83, 136.
Termote, Leon: 140.
Tessenderlo: 118.
Thibaut, Auguste, Joseph: 119.
Thibaut, Vital, Elie: 70.
Thisquen, L.: 60.
Thuyqer: 51.
Tielt: 152.
Tillet: 150.
Trachet, Charles, Louis: 138.
Tschoffen, Paul: 117, 118, 120, 121.

Ukkel: 52.
Union commerciale, industrielle et agricole: 134.
Union démocratique: 119.
Ursel: 43.

Van Aelbrouck, Jean-Baptist: 72.
Van Bommel, Mgr.: 35.
Vanbunne, Louis, Napoleon: 39, 40.
Van Den Borre: 78.
Vanden Peereboom, Jules, Henri: 60.
Van De Putte Clemens: 101, 110.
Van Der Haeghen, Rosina: 71.
Van Der Taelen, Emiel, Jos: 38.
Vandervelde, Emile: 56.
Van Doren, Jozef, deken van Aalst: 136, 139.
Van Eetvelde: 74.
Van Isacker, Karel: 18.

Van Langenhaeke, Jan-Baptist: 51, 94.
Van Lierde, Hubert: 71.
Van Peteghem, Leonce-Albert, bisschop van Gent (1964-): 3.
Van Wetter, Emmanuel: 70, 72.
Vaud: 127.
Vekeman (Leo?, Emile?): 72.
Verhaegen, Arthur, Theodore: 5, 18, 47, 76, 77, 79, 98, 109, 110, 118, 161.
Verheyleweghen, Leontine: 151.
Velzeke: 72, 172.
Vermoesen, Hippolyte, Jean: 172.
Vernimmen-Anckaert: 43.
Verviers: 50, 51, 56, 57, 59, 61, 104, 116.
Vichy: 73.
Vilain XIIII: 172.
Villers-Plouich: 63.
Vinderhoute: 26.
Virton: 158.
Het Volk: 78, 79.
Volksbond, zie Belgische Volksbond.
De Volkseeuw: 142, 147.
Vooruit: 55.
Vorst (Kempen): 157.
Vrasene: 26.
Vrithoff, Antoine, Félicien: 158.
Vulgaat: 30.

Wachtebeke: 27.
Wadin, Conrad: 72.
Wadin, Julianus: 72.
Wadt: 127.
Waffelaert, Gustaaf, bisschop van Brugge (1895-1931): 109, 152.
Walem: 135.
Waregem: 102.
Wauwermans, Paul: 46.
Waziers: 63.
Wenen: 65.
De Werkman: 96, 143.
Wervik: 152.
Wetteren: 49.
Wevelgem: 140.
Wey, Jean: 73, 74, 104.
Wichelen: 43.
Wils, L.: 21.
Wilsele: 157.
Woeste, Charles, Frédéric, Auguste: 5, 13, 18, 37, 43, 47, 48, 52, 54, 58, 62, 73, 85, 92, 105, 106, 107, 110, 111, 126, 160, 161.
Wortegem: 43, 99.
Writhoff, zie Vrithoff.

Zaffelare: 138.
Zarlardinge: 39.
Zarren: 152.
Zele: 36, 122.
Zelzate: 78.
Ziekenfonds.
Zottegem: 70, 71, 72,
Zuid-Vlaamse-Sprekersbond: 102.
Zusters van Crombeen: 109.
Zusters van Liefde: 44, 49, 50, 144.
Zusters van de H. Vincentius van Gijzegem: 172.
Zusters van Visitatie: 167.
Zwarte Zusters: 31.

HET LAND VAN AALST —
REEDS VERSCHENEN JAARGANGEN.

Reeds verschenen jaargangen worden verkocht à 400,- fr. per volledige jaargang of à 75,- fr. per los nummer.

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekening nummer 001-0561340-77 van "Het Land van Aalst, Oude Jaargangen" Eikstraat 50, 9300 Aalst.

Alle jaargangen zijn nog in voorraad, uitgezonderd de onderstaande, waarvan nog slechts de aangeduide nummers beschikbaar zijn :

1949 (1) : uitgeput.
1950 (2) : nummers 1-2-3
1951 (3) : nummer 2
1953 (5) : nummers 4-5
1954 (6) : nummers 2-3-4-5-6
1959 (11) : nummers 3-4-5-6
1960 (12) : nummers 2-3-4-5-6
1961 (13) : nummers 2-3-4-5-6
1965 (17) : nummers 1-2-5-6
1966 (18) : nummers 1-2-4-5-6
1976 (28) : nummers 1-2-3-4
1977 (29) : nummers 1-3-4-5-6
1979 (31) : nummers 1-2-4-5-6
1983 (35) : nummers 2-3-4-5-6

Volgende overdrukken zijn nog beschikbaar :

Agnes D'Hoker-Claeys : De omwenteling van 1789-1790 in het oosten en zuid-oosten van de provincie Vlaanderen - 1972 - 75,- fr.

Frans Couck : Familie Sonck te Denderleeuw en aanverwante Families - 1960 - 25,- fr.

Frits Courteaux : De Koninklijke aloude Rederijkerskamer "De Catharinisten" - 1971 - 100,- fr.

Marcel Cornelis : Buitenpoortersboeken van Geraardsbergen 500,- fr. (los).

HET LAND VAN AALST

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Ere-Voorzitter : F. Courteaux

Ere-Bestuursleden : J. De Brouwer en A. Van Lil

Voorzitter : L. De Rijck

Ondervoorzitter : L. Robijns

Beheerder : G. Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
Tel. (091) 60 19 04

Redactiesecretaris : S. De Lange

Verslaggever : B. Boel

Bestuursleden : M. Cock en H. Van Isterdael

Redactieadres, recensie, en bestellingen van oude jaargangen :
Cl. Uyttersprot, Eikstraat 50, 9300 Aalst.

Het tijdschrift wordt uitgegeven met de steun van het Rijk en van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

Prijs voor het Jaarabonnement :

Voor leden : 350 fr., steunende leden : 600 fr. en ereleden 1.200 fr. te storten op P.C.R. 000-0586911-61 «Het Land van Aalst», Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

INHOUD NUMMER 1 - 2 - 3 — 1984

Inleiding	3
Bronnenuitgave	23
Systematische indeling van de brieven	177
Register van plaatsnamen, personen en zaken	183
Inhoudstafel	192